

M
E
T
BARCELONA
O
P
O
L
I
S

N. 122 - ABR. 22

La pandèmia ha mostrat les greus mancances de l'actual model d'atenció a la dependència.

L'augment de l'esperança de vida, la caiguda de la natalitat i l'evolució de l'estructura familiar ens

aboquen a una crisi de les cures. Com l'han d'afrontar, aquest repte, les ciutats?

La ciutat de les cures

ÍNDEX

Maria Contreras Coll

Barcelona, 1991. Fotògrafa documental, graduada en Belles Arts, ha cursat un postgrau de fotoperiodisme a la Universitat Autònoma de Barcelona. És “exploradora” de *National Geographic* 2020-2021 i membre de Women Photograph. La seva obra s’ha publicat a *The New York Times*, *The Washington Post* i *Marie Claire*, entre d’altres, i s’ha mostrat a ciutats com Dubai, Londres i Barcelona. És professora i mentora a la Universitat Autònoma de Barcelona, va guanyar un POY Latam pel seu treball al Nepal i ha estat guardonada amb el Premi Nacional de Cultura 2021 que atorga la Generalitat de Catalunya.

Maria Contreras Coll té la necessitat d’explicar les històries de la gent des d’una perspectiva íntima. Està especialment interessada en els drets de les dones i com aquestes estan redefinint les estructures socials en diferents països i religions. En acabar els seus estudis, va passar un any documentant-se sobre la crisi de refugiats i migrants a Europa, viatjant i vivint a l’enclavament espanyol de Melilla, a Grècia, França, Alemanya i el Marroc. També va viure al Nepal durant el 2017 i el 2018 per investigar com les dones lluiten contra

les restriccions menstruals al país. El conjunt d’instantànies que presenta amb el títol *Dones que trenquen barreres* és un recorregut per molts d’aquests treballs que ha documentat arreu del món per tal de donar visibilitat a les dones i els seus drets.

L'ètica i l'economia de les cures

Quan pensem en la prosperitat d'un país o d'una ciutat, solem prendre com a element de mesura el nivell d'infraestructures de què disposa, l'eficàcia de les seves comunicacions i altres paràmetres com la taxa d'ocupació o el pressupost destinat a recerca.

Però perquè tot això pugui funcionar, abans de res s'han de garantir unes estructures de suport i de cura que facin possible que la vida segueixi endavant. Res no pot funcionar sense el treball, sovint invisible, de les persones que tenen cura dels nens i dels grans que no es valen per si mateixos, de la llar i dels béns immaterials sense els quals no podríem viure, ni treballar, ni gaudir de la prosperitat.

Durant molt de temps, les tasques que sostenen la vida de les persones dependents han recaigut sobre les famílies i particularment sobre les dones. I ara, cada cop més, sobre treballadores de la llar, moltes d'elles immigrants, obligades en molts casos a exercir en condicions precàries i, fins i tot, d'economia submergida. La crisi de la covid-19 ha posat de manifest la gran fragilitat del nostre sistema d'atenció a la dependència. La catastròfica gestió inicial de la pandèmia a les residències va mostrar les mancances d'aquestes institucions i els perills d'un model que d'un temps ençà està massa dominat per la lògica mercantil i l'ànim de lucre. Els dèficits venien de molt abans, però la crisi ha deixat clara la urgència de revisar tot el sistema de manera que no siguin els residents els que s'hagin d'adaptar a les necessitats de l'organització, sinó l'organització als desitjos i les necessitats dels seus residents.

L'augment de l'esperança de vida, els canvis en les pautes reproductives i l'evolució de l'estructura familiar aboquen a un increment de la demanda d'atenció que caldrà afrontar. Quan es pregunta a la ciutadania on vol viure en el tram final de la vida, la majoria respon que a casa. Perquè tothom pugui gaudir del que necessita, caldran polítiques públiques orientades a crear una nova economia i una nova ètica de les cures i un entorn social, cultural i urbanístic orientat a facilitar-les. Cuidar ha de ser una responsabilitat de tots. Una ciutat que cura és la que aplica polítiques que permeten als seus habitants tenir cura de si mateixos i dels altres. — Milagros Pérez Oliva

Des de l'adolescència he sentit conflicte i estranyesa al voltant de les meves pròpies menstruacions i del silenci que havia de guardar en societat. L'any 2015, quan vaig llegir que al Nepal les dones no només compartien aquest tabú, sinó que, a més, quan menstruaven, havien d'estar aïllades, segons una pràctica anomenada *Chaupadi Partha*, vaig decidir investigar-ho. Així vaig conèixer la Surekha Kunwar, de 14 anys, quan tenia la primera menstruació, en un poblat remot del districte d'Achham, el maig del 2017. "No puc creure'm que hagi de fer això cada mes de la meua vida, jo no em sento impura."

Dossier

La ciutat de les cures

4-11

Lourdes Beneria

Les cures i l'economia postpandèmica

12-17

Victòria Camps

L'ètica de cuidar

18-23

Marian Barnes

Reflexions sobre les cures i la justícia social

24-29

Raquel Martínez Buján

Revolució reproductiva i crisi de les cures

30-34

Dolors Comas d'Argemir

Per què cal canviar el model d'atenció a la dependència?

36-40

Blanca Valdivia

Ciutats que cuiden: transformar l'espai per prioritzar la vida

42-46

Lluís Torrens

De la superilla a la Vila Veïna: cap a un model social de ciutat

48-51

Laura Peracaula Basagaña i Tomàs Llompart i Coll

L'economia social, una eina de transformació

**Les cures
i l'economia
postpandèmica**
Lourdes Beneria

Les dues darreres crisis del capitalisme, la del 2008 i la de la covid-19, han constatat la importància de

les cures i la urgència de transformar el sistema econòmic per no carregar tota la responsabilitat en les dones. En l'economia postpandèmica, eixamplar el sistema de cures és també una oportunitat per a la inversió i la creació de llocs de treball.

L'economia de les cures és un concepte relativament nou que va introduir l'economia feminista al començament dels anys noranta del segle xx i es va difondre ràpidament dins del feminisme. A Catalunya i a Espanya s'ha estès durant les dues darreres dècades, més intensament com a conseqüència de la crisi del 2008 i sobretot com a resultat de la pandèmia d'aquests dos últims anys. El contingut del concepte té unes arrels més profundes que és important recordar.

Les cures han existit sempre com a treball fonamental de les dones, però, a mesura que han format part del mercat laboral, la problemàtica d'aquest treball i la necessitat de resoldre-la s'ha anat intensificant. Les primeres referències venen de lluny. Ja el 1934 l'economista americana Margaret G. Reid va publicar el llibre *The Economics of Household Production*, en el qual argumentava que l'economia domèstica és una part integral del sistema econòmic. Als anys setanta del segle xx va tenir lloc l'anomenat *debat sobre el treball domèstic*, de primer a Europa i més tard als Estats Units, que va ajudar a pensar i a discutir la importància econòmica de les tasques de la llar.

Però va ser als anys vuitanta que es van intensificar els debats sobre l'economia domèstica, incloent-hi la preocupació sobre la manca d'informació estadística referida al treball de les dones. Ens vam adonar que les estadístiques laborals de tots els països ignoraven o subestimaven la feina que feien les dones, ja que les estimacions de la taxa laboral no incloïen el treball no remunerat —el domèstic— ni altres ocupacions fora de casa que no passaven pel mercat. Havia arribat l'hora de revisar les estadístiques, però els responsables encara no s'ho prenién seriosament. L'any 1987 es va publicar el llibre *If Women Counted*, de la política de Nova Zelanda Marilyn Waring, en el qual explicava que un augment nacional de la producció d'armes es traduïa en increments del PIB nacional, mentre que un augment de les hores de treball domèstic no comptava!

No va ser fins a la Conferència Mundial sobre la Dona de Pequín del 1995 —convocada per l'Organització de les Nacions Unides (ONU)— que es va oficialitzar, amb abast internacional, la necessitat i la importància de tenir en compte el treball domèstic i tots els treballs de cura. Cal remarcar que els economistes, majoritàriament homes, fins aleshores no s'havien preocupat per estudiar les qüestions de les cures i dels treballs relacionats dins de la unitat domèstica, perquè les dones, com va dir Nancy Folbre, se n'ocupaven “per amor als fills i a la família”.¹ No es considerava un tema important que els economistes haguessin de tractar. En canvi, algunes dones economistes ho analitzaven des d'un angle molt diferent, com per exemple la mateixa Folbre, que va definir les cures com “la càrrega més gran que duen les dones i no els homes en el terreny microeconòmic i macroeconòmic”. D'una manera semblant,

Nota

1. Folbre, N., *Who Pays for the Kids?: Gender and Structure of Constraint*. Routledge, Nova York, 1993.

Lourdes Beneria. Economista. Professora emèrita de la Universitat de Cornell (EUA), experta en estudis d'economia i gènere, ha assessorat organismes internacionals com l'Organització Internacional del Treball i el Fons de Desenvolupament de les Nacions Unides per a la Dona. Entre les seves publicacions destaca el seu darrer llibre, *Género, desarrollo y globalización: Una visión desde la economía feminista* (Bellaterra, 2018), en coautoría amb Günseli Berik i Maria S. Floro.

al nostre país l'economia feminista fa anys que recalca la idea que aquesta càrrega representa la “sostenibilitat de la vida” que fa possible la reproducció social.²

Un problema que no tenia nom

A mesura que les dones es van anar introduint al mercat de treball, en uns països abans que en uns altres, però eventualment a tot el món, aquest problema *que no tenia nom* es va intensificar i globalitzar. També s'ha fet molt visible amb les dues darreres crisis del capitalisme (la del 2008 i la de la covid-19), que ens han fet veure més clarament la importància de les cures, sobretot com a resultat de la vivència de la pandèmia dels darrers dos anys.

Sabem que la covid-19 ha tingut unes conseqüències molt negatives per a les dones a tot el món i ha posat més en evidència les desigualtats de gènere quant als problemes laborals. Ja el maig del 2020, segons dades de l'ONU reiterades pel seu secretari general, es constataren els problemes següents: tots els tipus de violència masclista s'havien intensificat als països on hi havia dades; a escala mundial, les dones estaven realitzant el 75% del treball domèstic, i pel que fa a les que ja tenien una ocupació, les dades mostraven la història d'un desastre, ja que moltes van haver de plegar de la feina perquè amb el confinament no podien compaginar la feina de fora de casa amb la cura dels fills i el treball domèstic. Altres dones es van quedar sense feina, sense ingressos

Amb el confinament, moltes dones van haver de deixar el lloc de treball perquè no podien compaginar la feina fora de casa amb la cura dels fills i el treball domèstic.

i sense protecció de cap mena, sobretot les que treballaven en l'economia informal (que representa un 60% de mitjana mundial) i en les jerarquies més baixes de l'àmbit laboral arreu del món. Es van tancar tallers i fàbriques, i el comerç global va arribar a nivells molt baixos;

podem parlar de *desglobalització*, recordant que la globalització havia feminitzat la força de treball. Per a la majoria de dones, la pèrdua de la feina implicava que no hi havia cap forma de compensació econòmica.

Segons dades més recents de la Unesco, un 72,4% dels nens i les nenes de 177 països han quedat afectats pels tancaments d'escoles o guarderies, i s'han trobat amb solucions improvisades, com ara l'ajuda d'avis i àvies, amb el risc d'infecció que això suposa. El tancament d'escoles ha produït l'aïllament de les famílies, que sovint s'han trobat soles buscant solucions. A països com Bèlgica, Croàcia, Grècia, Luxemburg, Portugal i Suïssa, entre el 30% i el 37% d'àvies i entre un 24% i un 31% d'avis s'han ocupat dels seus nets durant la pandèmia.³

Infraestructura humana

La visió tradicional de l'economia ara és criticada. Durant la pandèmia, el tancament o les regulacions a l'entorn d'escoles i de guarderies va

dur a tensions insuportables. Per exemple, als Estats Units un informe oficial va estimar que deu milions de pares —sobretot mares— van haver de deixar el seu lloc de treball, amb conseqüències negatives per a la família i per a l'economia. L'Administració Biden es va adonar de la importància d'aquesta *infraestructura humana* i va proposar un pressupost molt generós per a les cures i altres necessitats familiars que el Congrés va aprovar a finals del 2021 (malgrat que aquesta mesura encara es troba aturada al Senat). S'havien adonat que la pandèmia amenaçava la reproducció social i que les famílies —i l'economia— necessitaven més ajuda de la que se'ls donava.

Mundialment, tots els països s'han trobat amb el repte de com construir o transformar el sistema de cures per fer front a les necessitats urgents de les famílies, i molts han adoptat nous programes d'ajuda. Per exemple, Àustria, França, Alemanya i Holanda van introduir un programa de serveis de cura d'infants per a treballadores essencials. A l'Argentina es va adoptar un “ingreso familiar de emergencia”, que beneficiaria 3,6 milions de famílies necessitades. Altres països han introduït pagaments per a les treballadores del sector salut, com en el cas d'Itàlia, o han augmentat els que estaven donant per a la provisió de cures per a persones grans o infants.

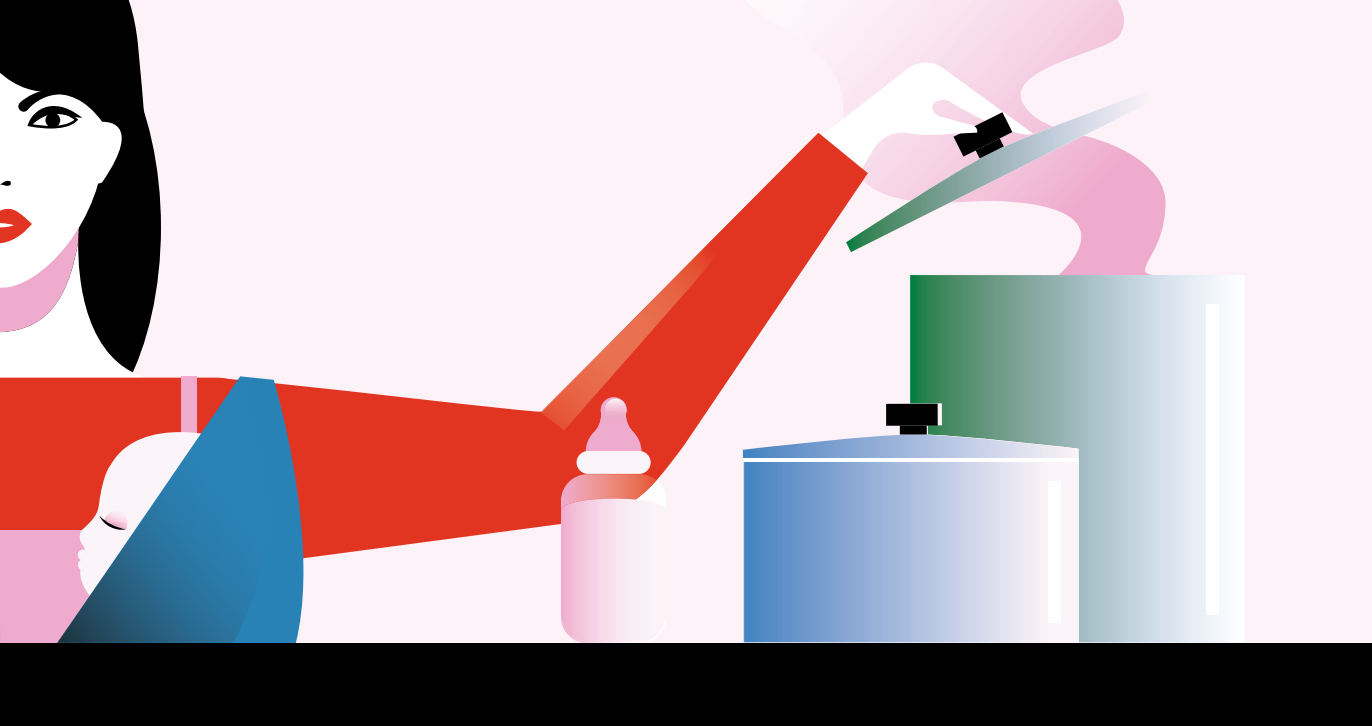
A Catalunya i a Espanya —com arreu— s'està acceptant més i més que les cures són un factor fonamental per al funcionament de l'economia i de les nostres vides, tan bàsic com les escoles o els hospitals. A més, factors demogràfics com l'envelliment de la població tenen un pes creixent en les cures. L'esperança de vida ha arribat als 83 anys per als homes i 86 per a les dones (i segueix augmentant). Això implica la necessitat d'ampliar les cures per a la gent gran, i no podem assumir que les famílies se'n poden fer càrrec totes soles. Amb l'increment tan important de la taxa d'activitat femenina —des del 35,6% el 1978 fins al 74,6% el 2017—, la figura de la *mestressa de casa* gairebé ha desaparegut. No podem acceptar que les cures siguin responsabilitat només de les dones, i encara menys amb el contingut patriarcal i les desigualtats de gènere que comporten. És per això que s'està acceptant que les cures, tant de grans com de petits, han de ser en part responsabilitat de l'Estat. Una part ja ho són, com les del sector sanitari i l'educatiu, però la pandèmia ha posat en evidència les deficiències del sistema, i tenim el repte de trobar solucions que facilitin la igualtat d'oportunitats entre homes i dones.

Eixamplar el sistema de cures és també una oportunitat per a la inversió i la creació de llocs de treball en els sectors públic i privat. El sector públic s'ha de finançar a través del sistema fiscal i pot generar l'oposició d'una població que no vol pagar taxes malgrat l'augment de la productivitat. Hem de superar aquests obstacles amb el convenciment de la importància del sector i amb la implantació de canvis estructurals transformadors. Quins han de ser aquests canvis? Segons un informe de l'ONU, en primer lloc, cal mantenir les cures existents i reduir la càrrega a dones i nenes.⁴ Però això no és suficient, hem de planificar

Notes

2. Carrasco, C., “Economía, trabajos y sostenibilidad de la vida”. A: *Sostenibilidad de la vida: Aportaciones desde la economía solidaria, feminista y ecológica*. Reas Euskadi, Bilbao, 2012.

3 i 4. “The Economic Fallout of COVID-19”, *UN Women: Policy Brief*, 15 (juliol 2020).

el sector públic perquè prengui iniciatives noves com a resultat de l'experiència pandèmica. Una segona aproximació és la reducció de desigualtats socioeconòmiques entre famílies i comunitats quant a l'accés a les cures. I en tercer lloc, s'ha de reconèixer el treball de cures com a essencial i, per tant, les treballadores del sector també com a essencials i com a receptores de protecció social. És a dir, amb la recuperació postpandèmica, s'han de *dignificar les cures*.

L'economia postpandèmica

La pandèmia ha estat un gran avís per pensar les crisis i els grans problemes amb què ens enfrontem i accelerar les solucions. No em refereixo només als perills de futurs virus, sinó a corregir els errors i afrontar els grans reptes que ens envolten com a civilització i sistema econòmic: sobretot la crisi climàtica, però també els desequilibris econòmics i socials originats per la mala distribució de béns i riquesa, que generen ferides profundes i amenacen l'equilibri de les nostres societats. Teníem l'esperança que l'economia postpandèmica seria molt diferent del model neoliberal que s'havia imposat durant les darreres dècades, però els esforços per implementar els canvis necessaris són complicats i confusos.

Moltes prediccions i especulacions han estat esperançadores. Per exemple, Thomas Piketty ha criticat l'*hipercapitalisme* que ha anat massa

lluny i ha dibuixat un postcapitalisme com “una nova forma de socialisme participatiu i descentralitzat, federal i democràtic, ecològic, mestís i feminista”, malgrat que no creu que hi arribem aviat. Però, a mesura que la realitat postpandèmica va apareixent,

Teníem l'esperança que l'economia postpandèmica seria molt diferent del model neoliberal, però els esforços per fer-hi els canvis necessaris són complicats i confusos.

també hem vist la intensificació de les tendències negatives que ens fan dubtar. Segons un informe de l'ONU, malgrat que les desigualtats en la distribució de la renda entre països i persones van disminuir als anys noranta del segle xx, recentment han crescut, i la tendència és a intensificar-se, per l'augment de les rendes més altes i la disminució relativa de les més baixes.⁵ I, malgrat que la distribució de la renda entre països ha millorat, la distribució dins de cada país ha empitjorat amb el predomini del sector financer i el tecnològic dins de l'economia mundial.

Mentrestant, els beneficis de les grans multinacionals van creixent, sobretot els de les companyies tecnològiques que no paguen impostos de manera proporcional als seus beneficis. La Comissió Europea estima que aquestes empreses tributen un 9,5% per l'impost de societats, mentre que la mitjana per a les empreses convencionals és del 23,3%. Una de les causes que ho propicia és un sistema impositiu que ha quedat obsolet i no s'adapta a la disrupció que ha significat internet. El 2018 les quatre filials d'Amazon a Espanya van facturar 490 milions d'euros i van pagar 4,4 milions. Brussel·les no es posa d'acord sobre com fiscalitzar els beneficis d'aquestes companyies. Jeff Bezos, el fundador i director executiu d'Amazon i un dels homes més rics del món, s'ha convertit en un especialista a esquivar les seves obligacions impositives. Quan va fer el salt dels Estats Units a Europa, va situar la seu de l'empresa a Luxemburg, un país on a través de diversos trucs legals les empreses paguen impostos molt reduïts. Tal com ha dit Pierre Moscovici, polític francès del Partit Socialista, "les nostres normes, prèvies a internet, no permeten als estats membres taxar les companyies digitals que operen a Europa quan no hi tenen presència física". I de moment només França s'ha atrevit a fer el pas de gravar específicament les grans tecnològiques. Ho va fer el 2019, després que a finals d'aquell any els països membres

Nota

5. *UN Flagship study*, 2020.

de la UE no es van posar d'acord per aplicar una norma comuna. Països com Luxemburg, Irlanda i els Països Baixos, que han fet dels seus tipus impositius baixos una manera d'atreure seus empresarials, no han fet res.

L'home econòmic

Des de l'economia es pot dibuixar un camí que fins a cert punt ja està apareixent als marges del pensament econòmic i també en la pràctica de les polítiques econòmiques que els estats estan seguint. L'essència del capitalisme, des que Adam Smith en va formular les idees fundacionals, és el seu esperit emprenedor basat en *l'home econòmic*, que maximitza els seus beneficis a través de la mà invisible del mercat *competitiu* i d'aquesta manera contribueix també a la maximització de la renda nacional. És el missatge que hem anat rebent a través de la teoria econòmica que s'ensenya a la gran majoria de les facultats d'economia. Malgrat les múltiples crisis econòmiques històriques, el capitalisme ens ha dut a un creixement econòmic sense precedents en la història de la humanitat, i hem arribat a uns nivells de consum molt alts, malgrat que mal repartits entre països i entre els habitants de cada país. El neoliberalisme és la versió del capitalisme que hem viscut durant les darreres cinc o sis dècades. Es tracta d'un extrem del model capitalista en el qual *allò econòmic* ho ha penetrat tot, fins al punt d'aplicar-se a moltes decisions que abans es consideraven d'altres esferes com, per exemple, les decisions individuals sobre l'educació. La globalització ha fet que aquest missatge s'hagi difós, impulsat per la gran obertura dels mercats financers, la liberalització del comerç, l'augment del consum i el moviment de persones, sempre recolzats per *l'home econòmic* i el *mercat* de la teoria econòmica.

Si no n'estàvem convençuts, la pandèmia ens ha fet veure més clarament que aquest model ha arribat a uns nivells insostenibles. La teoria econòmica, des dels clàssics fins als nostres temps, ha assumit que els recursos naturals estan a la nostra disposició gairebé sense límits, sense esgotar-se. Però sabem que aquests supòsits ja no són viables. La biodiversitat del planeta està disminuint i es veu amenaçada per l'extinció. Les reserves de carbó i petroli són limitades, però, a més, el seu ús és una gran font de contaminació atmosfèrica, i hem de descarbonitzar la producció si no volem arribar a nivells asfixiants de diòxid de carboni. Altres recursos naturals —com boscos, mars i oceans— estan patint els abusos a què la humanitat els ha sotmès amb l'ús i el consum excessius. El canvi climàtic és cada cop més evident, amb accidents seriosos produïts pel temps, l'augment del nivell dels mars, que envaeixen illes i costes i creen problemes creixents de desplaçaments de persones. Per tant, la greu crisi ecològica ens fa preguntar si la maximització de la producció i del creixement econòmic poden ser l'objectiu de la humanitat i si *l'home econòmic* —que pren les decisions egoïstament i sense tenir en compte les externalitats de les seves decisions— és el que hem d'assumir en els nostres models d'economia. Ja no ens podem permetre aquests supòsits amb conseqüències tan catastròfiques.

Quins models poden substituir *l'home econòmic* en l'economia postpandèmica? Com podria ser una economia postcapitalista? Els dogmes del “Washington Consensus” —que va ser introduït als anys setanta del segle xx per economistes com el premi Nobel Milton Friedman i per institucions com el Banc Mundial i molts altres representants del món econòmic i polític dominant— s'estan enfonsant, en la teoria i en la pràctica. Estem entrant en un nou paradigma econòmic?

L'home i la dona solidaris

Constatem, per exemple, que el sector públic està emergint i dona resposta a les necessitats socials urgents en molts països. També veiem que s'està acceptant la idea que les privatitzacions tan típiques del model neoliberal i el mateix funcionament del mercat ens han dut a molts dels problemes que estem vivint, com el del creixement de la desigualtat, que sembla imparabile amb el sistema actual. Alguns economistes com Dani Rodrik, de Harvard, es pregunten sobre les noves direccions teòriques i pràctiques que poden regir un nou model econòmic.

Altres economistes, crítics amb el sistema i l'ensenyament econòmic

des de fa anys, com Samuel Bowles, de l'Institut de Santa Fe, ofereixen una visió alternativa del comportament econòmic. Són una part del grup internacional CORE, que ha publicat un llibre de text que s'està utilitzant en

universitats anglosaxones i també en alguna d'espanyola. Contrastant amb l'economia ortodoxa, no assumeixen un *home econòmic* egoista i maximitzant, sinó persones i institucions solidàries i amb objectius socials que afecten les seves decisions. També inclouen relacions de poder, com les implícites al mercat de treball o les relacions financeres.

Dins del mateix capitalisme està sorgint una literatura que qüestiona els objectius exclusivament econòmics de les empreses, sense tenir en compte objectius socials. Rebecca M. Henderson, professora de Harvard i autora del llibre *Reimagining Capitalism*, ens explica que l'empresa de deixalles més gran de Noruega, Norsk Gjenvinning, va ser transformada pel seu nou president quan va decidir deixar el model que suposava corrupteles i un funcionament molt poc ecològic. No és l'únic cas de transformacions d'empreses dins del sistema, malgrat que per canviar-lo ho haurien de fer totes. A Catalunya, per exemple, moltes empreses petites actuen segons els principis de l'economia social i solidària (ESS), amb objectius molt diferents dels que es desprenen dels textos predominants en les nostres facultats d'economia. Esperem que *la dona solidària / l'home solidari* guanyi aquesta batalla que tenim a sobre, i que les cures se'n puguin beneficiar.

A Catalunya, moltes empreses petites actuen segons els principis de l'economia social i solidària (ESS).

Género, desarrollo y globalización. Una visión desde la economía feminista

Lourdes Benería, Günseli Berik
i Maria Floro
Bellaterra, 2018

L'ètica de cuidar **Victòria Camps**

Tothom té dret a ser cuidat i tothom té l'obligació de cuidar.

Les cures han esdevingut una necessitat bàsica a la qual cal fer front no només des de la família, sinó també des de les polítiques públiques. La pandèmia de la covid-19 ens ha posat davant d'una realitat que defugíem: som fràgils i vulnerables i depenem els uns dels altres. Cuidar-se d'un mateix implica inevitablement tenir cura dels altres.

Ja fa uns quants decennis que l'ètica considera el valor de cuidar com un dels seus valors fonamentals. Tenir cura de les persones que ho necessiten ha estat sempre una ocupació i una activitat humanes, però ha estat una activitat invisible, que ningú ha reconegut com una feina imprescindible. L'explicació és senzilla: qui sempre s'ha fet càrrec de les cures ha estat la institució familiar i, en el si de la família, les mares, esposes i filles, que des de temps immemorial s'han fet càrrec dels infants, dels malalts, de les persones discapacitades o de qui fos que no pogués valdre's per si mateix. El títol del llibre de Katrine Marçal parla per si mateix: *Qui feia el sopar a Adam Smith?* Tenir el dinar a taula, la roba neta i planxada i la canalla vigilada eren supòsits que es donaven per descomptats; algú se'n cuidava i no calia preguntar qui, eren ocupacions secundàries, sense importància.

Gràcies als estudis de la psicòloga feminista Carol Gilligan, el fet de cuidar ha passat a ser un concepte bàsic de les ètiques aplicades, en especial les relacionades amb l'àmbit sanitari. Cuidar —va dir Gilligan— “és un valor tan important com la justícia”. Donar importància a les cures i exigir-ne el reconeixement explícit és una manera de ratificar l'eslògan feminista dels anys setanta del segle passat: “El que és personal és polític.” Efectivament, les cures han esdevingut una necessitat bàsica a la qual cal fer front no només des de l'àmbit de la família, sinó també des de les polítiques públiques.

Cada cop més, a causa sobretot de l'envelliment de la societat, es fa imprescindible atendre les persones que pateixen diferents graus de dependència. A més, l'atenció a les persones discapacitades ha fet un gir lloable en els últims anys per tal de potenciar-ne l'autonomia i la situació de normalitat. El progrés científic en matèria de salut i la innovació tecnològica al servei d'una vida més llarga i més saludable, però, no fan prescindible l'actuació humana. Viure més anys no sempre significa viure amb la qualitat desitjada; la pèrdua d'autonomia, la solitud i la falta de recursos econòmics requereixen companyia, assistència i protecció, per part dels familiars i també per part de les institucions públiques. Les cures són un complement de l'assistència sanitària reconeguda com un servei públic essencial. No cal dir que la pandèmia del coronavirus ha agreujat les necessitats assistencials i ens ha posat davant d'una realitat que havíem oblidat alegrement: que som fràgils i vulnerables, que depenem els uns dels altres, que ens necessitem mútuament i que cuidar-se un mateix implica inevitablement tenir cura dels altres.

Què significa donar valor al fet de cuidar? Quins canvis han de tenir lloc per tal que la relació entre les persones sigui més curosa, solidària i empàtica? Què ha de canviar perquè les societats abandonin la lògica individualista a favor d'una lògica relacional

Victòria Camps. Catedràtica emèrita de Filosofia Moral i Política de la Universitat Autònoma de Barcelona i doctora honoris causa per les universitats de Huelva i Salamanca. És presidenta de la Fundació Víctor Grífols i Lucas i, des del 2018, membre permanent del Consell d'Estat. Ha estat senadora independent pel PSC, consellera del Consell Audiovisual de Catalunya i presidenta dels comitès de bioètica d'Espanya i de Catalunya. Entre els seus llibres destaquen *Virtudes públicas* (Arpa, 2019), *El gobierno de las emociones* (Premi Nacional d'Assaig; Herder, 2011), *Breve historia de la ética* (RBA, 2017), *La fragilidad de una ética liberal* (Universitat Autònoma de Barcelona, 2018), *Elogio de la duda* (Arpa, 2016), *La búsqueda de la felicidad* (Arpa, 2019) i *Tiempo de cuidados* (Arpa, 2021).

que tingui en compte que som éssers interdependents, que ens hem de percebre com a proveïdors i també com a receptors de cures, atesa la feblesa de la condició humana?

L'ètica del fet de cuidar no és una ètica femenina

El primer que ha de canviar és la percepció de les cures com una qüestió exclusiva de dones. L'ètica de la cura no és una ètica femenina, perquè l'ètica no té gènere i perquè atribuir només a les dones i a les famílies la responsabilitat de cuidar els que ho necessiten va contra l'equitat més elemental. Que les persones cuidadores siguin majoritàriament dones

Atribuir només a les dones i a les famílies la responsabilitat de cuidar els que ho necessiten va contra l'equitat més elemental.

no vol dir que hagi de seguir essent així, ni que les dones estiguin especialment capacitades per a aquestes tasques. Mentre només han cuidat les dones, i ho han fet gratuïtament, les cures no han estat considerades una feina. Fer-se càrrec dels infants, dels malalts o

dels dependents no ha estat concebut com un treball productiu; cuidar ha format part de la vida reproductiva, un àmbit femení per definició.

Per diferents raons que no cal analitzar, aquesta visió de les coses ni és sostenible ni és equitativa. Cuidar és una responsabilitat universal, de la qual ningú ha de quedar dispensat. La feina de les cures ha de ser vista com un treball (remunerat o no, segons les circumstàncies), un treball reconegut com a tal i compensable d'alguna manera. El segle XIX no ha de seguir perpetuant la divisió de funcions ancestral entre homes i dones: ni ells són els únics proveïdors de la manutenció familiar, ni elles les úniques que han d'assumir la responsabilitat de les cures. Les economistes fa temps que fan notar que el valor econòmic de les cures no és gens menyspreable i que s'hauria de traduir, si més no, en un reconeixement social equiparable amb el que té el treball productiu.

Cuidar, un dret i un deure universals

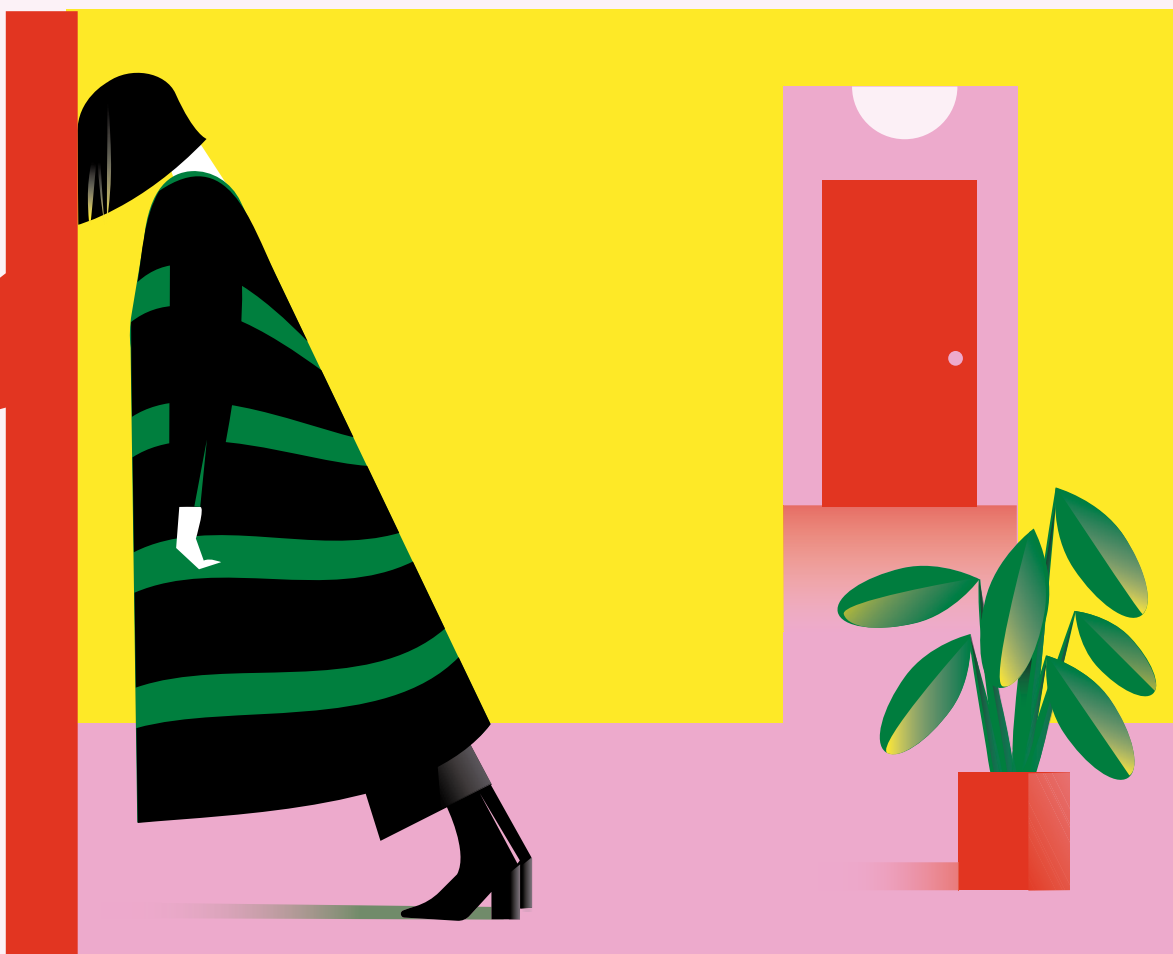
De les reflexions anteriors deriva un axioma que hauria de passar a ser un dels principis bàsics de l'ètica: "Tothom té dret a ser cuidat i tothom

té l'obligació de cuidar." *Tothom* vol dir 'tot-hom', amb totes les lletres i sense fer trampes: ningú ha de quedar dispensat d'un deure que no ha de ser necessàriament considerat femení. Que les professions dedicades a cuidar siguin majoritàriament femenines, com la

infermeria, és una distorsió que només s'explica per una inèrcia cultural que contribueix a reproduir estereotips de gènere.

Tenir cura és un deure universal, perquè deriva d'un dret igualment universal. Els drets, si ens els prenem seriosament, han de ser garantits per l'única institució que té el poder de fer-ho, que és l'Estat. Si acceptem que el fet de cuidar s'ha convertit en una necessitat bàsica, considerar-lo un dret és una conseqüència d'aquesta necessitat. Esdevé així un dret social més, amb entitat pròpia i complementari d'altres

Si acceptem que el fet de cuidar s'ha convertit en una necessitat bàsica, considerar-lo un dret és una conseqüència d'aquesta necessitat.

drets, com la protecció de la salut, l'educació, l'habitatge o el treball. De fet, cuidar les persones en les situacions més desfavorables és procurar-los l'accés als béns bàsics que tothom hauria de poder gaudir.

El problema dels drets socials és que, a diferència dels drets a la llibertat, requereixen una intervenció de l'Estat, que es produeix, quan ho fa, amb deficiències conegudes. Els drets socials són vistos més com una mena de drets programàtics, ideals a realitzar si es pot, que com a “deures positius” de compliment obligat. No cal posar-ne exemples. Costa entendre que l'habitatge o el treball siguin entesos realment com a drets; la Llei de la dependència va néixer fracassada a causa de la inexistència de recursos per aplicar-la; les polítiques de conciliació, que haurien de fer compatibles les cures amb el treball remunerat, no són gaire més que una declaració d'intencions.

Els drets socials són massa sovint fórmules buides de les quals no deriven mesures proactives destinades a realitzar-los. Podem estar bastant satisfets de com s'han implementat entre nosaltres el dret a l'educació i el dret a la protecció de la salut, però no podem dir el mateix d'altres drets socials ni d'un possible dret a la cura. La realitat de la majoria de drets socials contrasta amb eslògans propagandístics dels governs i d'organitzacions de tota mena, com el que propugna “l'atenció centrada en les persones”, una afirmació sense cap propòsit concret si no es tradueix en un esforç efectiu per atendre, protegir i acompanyar les persones que requereixen ajut i protecció.

Cuidar, una disposició privada i pública

Joan Tronto, una de les teòriques de l'ètica de la cura més convincents, insisteix que la cura ha de ser un procés individual i públic consistent a “detectar necessitats i repartir responsabilitats”. És el que es proposa fer la xarxa de les anomenades *ciutats cuidadores*, que han entès que la proximitat de la política municipal ofereix una oportunitat idònia de detectar les necessitats més cridaneres i satisfer-les des de tots els fronts imaginables. Una ciutat es converteix en “ciutat que cuida” quan, principalment, la ciutadania assumeix la responsabilitat de cuidar les persones que té més a prop, però també quan tots els agents socials i professionals projecten la seva activitat al servei de les persones que requereixen una atenció especial; i també, a l'últim, quan l'Administració pública es converteix en un servei real al ciutadà, un servei proper, càlid, flexible i veritablement curós de les necessitats dels menys afavorits.

Atendre les necessitats de les persones és veure-les en la seva singularitat. Com ha escrit Martha Nussbaum, “la gent gran mostra una gran varietat de necessitats que no es corresponen amb les necessitats del ciutadà ‘corrent’”; per això, una de les primeres coses que les polítiques han de reconèixer és la “varietat i heterogeneïtat” de la vida de les persones grans.

Finalment, exigir una “democràcia curosa”, com l'anomena Joan Tronto, no hauria de reduir-se a una sèrie de “prestacions”

La cura com a valor ètic i polític real no és tan sols un conjunt de serveis; és una disposició de les persones en la seva relació mútua, una manera d'actuar de les institucions respecte a les persones que serveixen.

essencials. La cura com a valor ètic i polític real no és tan sols un conjunt de serveis; és una disposició de les persones en la seva relació mútua, una manera d'actuar de les institucions respecte a les persones que serveixen. A l'estat social de dret se li ha de demanar que sigui un estat sol·lícit, considerat, respectuós i amable. A més d'executar polítiques de cura,

l'Administració ha de ser diligent i propera a la ciutadania, proveïdora de cures i "curosa" en la manera d'administrar. L'actitud curosa és bàsica —diu Virginia Held—, perquè "sense un mínim de dedicació curosa [*care concern*], la moralitat deixa d'existir". Si no ens sentim compromesos i preocupats per les injustícies existents, no exigirem més justícia, més equitat i més drets.

Referències bibliogràfiques

Gilligan, C., *In a Different Voice: Psychological Theory and Human Development*. Cambridge, 1982 (trad. esp.: *La moral y la teoría: Psicología del desarrollo femenino*. Fondo de Cultura Económica, 1994).

Held, V., *The Ethics of Care: Personal, Political, and Global*. Oxford University Press, 2006.

Marçal, K., *¿Quién le hacía la cena a Adam Smith?* Madrid, Debate, 2016.

Nussbaum, M., i Levmore, S., *Envejecer con sentido: Conversaciones sobre el amor, las arrugas y otros pesares*. Barcelona, Paidós, 2018.

Tronto, J., *Caring Democracy: Markets, Equality, and Justice*. New York University Press, 2013.

Tiempo de cuidados
Arpa, 2021

Reflexions sobre les cures i la justícia social

Marian Barnes

Les cures són una pràctica relacional que implica els qui donen i els qui reben, que inclou tant el dret de rebre-les

com el dret a proporcionar-ne. A mesura que s'ha desenvolupat el treball sobre l'ètica de les cures, s'han multiplicat les propostes per entendre les diferències i les interseccions entre les cures i la justícia: cal entendre què caracteritza les cures per plantejar una noció més àmplia i inclusiva de la justícia.

Quan parlem del dret a les cures, volem dir que tota persona que pateixi una malaltia, debilitat, discapacitat o problemes relacionats amb un trauma té dret a rebre atenció de manera temporal o a més llarg termini? O ens referim al dret dels pares a tenir cura dels fills, el dret de les parelles i dels amics a cuidar les persones properes, o dels fills ja adults a correspondre a les cures que van rebre de petits en el moment en què els seus pares són grans i fràgils? En el primer cas, l'atenció se centra en el dret a rebre cures; en el segon, en el dret a donar-les.

Sens dubte, cal dir que el dret a les cures inclou totes dues opcions, però també més que això. Introduint aquesta distinció al començament de l'article, el que vull és destacar allò que és essencial per entendre les cures: són una pràctica relacional que implica els qui donen i els qui reben; no són un producte que es pugui comprar o intercanviar o amb el qual es pugui negociar sense fer referència al context relacional en què té lloc. Això potser vol dir que no encaixen amb un concepte de drets en què es poden combinar els drets civils i els drets dels consumidors, ja que tots dos tipus parteixen de l'individu més que de les relacions. La filòsofa i psicòloga Carol Gilligan distingeix l'ètica de les cures de l'ètica de la justícia: la primera es caracteritza perquè se centra en les relacions i les responsabilitats; la segona, perquè se centra en els drets i les lleis. El seu treball innovador revela com es van silenciar les "veus diferents" que expressaven dilemes morals, i com es va fer dominant la creença que el desenvolupament moral requeria la capacitat d'abstreure en lloc de contextualitzar les decisions.

A mesura que s'ha desenvolupat el treball sobre l'ètica de les cures, s'han multiplicat les propostes per entendre tant les diferències com les interseccions entre les cures i la justícia. Segons el meu parer, les cures són indispensables per a la justícia social. Cal que entenguem què caracteritza les cures per plantejar una noció més àmplia i inclusiva de la justícia.

Connexions i interdependències

Anem una mica enrere. Segons els seus propis principis, el neoliberalisme ha fracassat com a estratègia econòmica, com a base per satisfer les necessitats mitjançant transaccions de mercat, i també pel que fa a les seves conseqüències sobre la nostra relació amb el món no humà. És un sistema que ha ignorat l'ontologia relacional del que significa ser humà, perquè reivindica la superioritat moral de l'individu autoritari que exerceix l'elecció i el control sobre els mitjans amb què pot satisfer les seves necessitats i desitjos. El neoliberalisme ha deixat en fals el valor de les solucions col·lectives per a problemes compartits. Les estratègies consumistes per al benestar es van enxarxar amb les reivindicacions de drets de les persones amb discapacitat i d'altres persones que havien patit

Marian Barnes. Sociòloga i politòloga, és professora emèrita de Política Social a la Universitat de Brighton i és reconeguda arreu del món per la seva contribució a diversos àmbits de les polítiques socials. Ha dirigit el Programa de recerca de cures, salut i benestar de la Universitat de Brighton. Va ser catedràtica de Recerca Social a la Universitat de Birmingham, on va treballar al Centre de Gestió de Serveis Sanitaris i després a l'Institut d'Estudis Socials Aplicats, on va ser directora de recerca social. Autora de nombroses publicacions sobre les cures, la participació, la vellesa i la salut mental, entre els seus llibres s'inclouen *Ethics of Care: Critical Advances in International Perspective* (diversos autors, 2015) i *Care in Everyday Life: An Ethic of Care in Practice* (2012).

Devaluar les cures mina la nostra capacitat d'abordar les necessitats redistributives i de reconeixement, tant de les persones cuidadores com de les que reben les cures.

marginació, exclusió i pràctiques “de cures” abusives, degradants o incompetents. Les reivindicacions de drets competitius que promouen els interessos i els punts de vista —tant de les persones cuidadores com de les que reben les cures— ignoren les interdependències en el total de

la vida i en la manera com es canvia entre donar i rebre atenció. Els casos que explico en el meu llibre *Caring and Social Justice* testimonien com “les distincions binàries entre els drets i l’atenció, i les que separen les persones cuidadores de les que reben les cures, no reflecteixen les identitats i experiències canviants de les persones implicades en la relació de les cures”. Devaluar les cures mina la nostra capacitat d’abordar les necessitats redistributives i de reconeixement, tant de les persones cuidadores com de les que reben les cures.

El que els importa a les persones és la qualitat de les seves relacions, sobretot amb les més properes, les que proporcionen l’ajuda necessària, però també la interacció amb persones desconegudes, i també la seva relació amb els llocs on viuen i treballen o amb un entorn més ampli. A les persones els preocupen aquestes coses, i el seu benestar en rep l’impacte. Per tant, aquí tenim una altra visió de les cures: les cures són un concepte avaluador i també una pràctica relacional. L’ètica de les cures ens convida a construir polítiques i pràctiques que es basin a reconèixer la necessitat de la interdependència i els valors que comporta. A l’hora de crear el que Joan Tronto anomena una “democràcia de les cures”, és necessària una societat que prioritzi les cures en lloc d’interessar-se principalment en la producció econòmica.

En una definició que se cita sovint, Fisher i Tronto exposen l’àmbit de les cures:

“En el pla més general, creiem que cal percebre les cures com una activitat pròpia de l’espècie que inclou tot el que fem per mantenir, preservar i reparar el nostre ‘món’ per poder viure-hi el millor possible. Aquest món inclou els nostres cossos, nosaltres mateixos i el nostre entorn, i tot plegat tractem de entreteixir-ho en una xarxa complexa de suport vital.”

Aquesta definició ens obre la visió del que signifiquen les cures en una àmplia gamma de dimensions de la vida. En lloc de limitar-les a les circumstàncies de les persones necessitades, fa referència a la necessitat que tots en tenim si volem sobreviure, ser alimentats, estar bé amb nosaltres mateixos i amb els altres. L’ètica de les cures ens ha proporcionat un llenguatge per parlar de les coses fonamentals quant al que significa ser humà, i ens permet comunicar-nos entre disciplines, pràctiques i àmbits polítics. L’ètica de les cures ha tingut gran divulgació entre persones que treballen en camps molt diferents, moltes de les quals, per tradició, no hi tenen relació. Així, alhora que ha orientat

els conceptes de l'atenció a llarg termini per a la gent gran, l'educació infantil, la infermeria i altres pràctiques assistencials, l'ètica de les cures també s'ha aplicat en àmbits com les relacions internacionals, l'arquitectura i l'agricultura sostenible. La seva força prové del propòsit de permetre l'anàlisi crítica de les polítiques i les pràctiques, però també d'assenyalar opcions transformadores. Això inclou la manera com l'ètica de les cures assenyala les responsabilitats de les nacions riques d'adoptar estratègies contra la pobresa basades en relacions a llarg termini, en lloc d'intervencions específiques (Robinson); la importància de les cures pel fet de considerar el sòl no com un recurs per a la producció d'aliments, sinó com un organisme viu que aplega en si les xarxes de les cures (Puig de la Bellacasa); i el fet de redefinir l'arquitectura com una forma de cures necessària per a la supervivència i el benestar tant dels humans com dels no humans (Krasny). Reflexionar sobre les cures ens prevé no només sobre la importància ètica de les pràctiques quotidianes al llarg d'una sèrie de polítiques públiques, àmbits tècnics i científics, i reptes ambientals, sinó que ens permet expressar les coses que ens preocupen, que ens importen i que es debaten de manera inadequada fent referència als drets.

Una ètica de les cures no ignora l'impacte de l'opressió o de les relacions de poder que es consideren assumptes judicials, i ens demana que estiguem atents als danys i les conseqüències personals

Una ètica de les cures no ignora l'impacte de l'opressió o de les relacions de poder que es consideren assumptes judicials, i ens demana que estiguem atents als danys i les conseqüències personals i relacionals de tals injustícies.

i relacionals de tals injustícies. Ofereix actuacions per reparar aquests danys, els quals poden derivar de desigualtats estructurals, d'exclusions i de marginació col·lectives contemporànies i històriques que inclouen factors culturals i epistèmics; i també de l'explotació d'una voluntat de cures, i de pràctiques que haurien de ser cures però que no ho són. Cal

reparar els danys que afecten els humans, les relacions socials, tant els microecosistemes com els macroecosistemes, i es necessita alguna cosa més que el fet d'invocar la virtut compassiva per aconseguir-ho.

Les cures en context

L'ètica de les cures demana que prestem atenció al seu context particular abans de prendre cap responsabilitat, per actuar de manera competent i ser conscients de les conseqüències de les nostres accions. Prevé contra el fet de proposar respostes genèriques o universals. Per aquesta raó, molts dels treballs sobre l'ètica de les cures se centren en com s'aplica en circumstàncies específiques. A continuació indico aspectes en què l'ètica de les cures pot millorar i ampliar el nostre enfocament de la justícia en diferents contextos, començant amb el que sovint es coneix com la relació de cures "arquetípica".

Si som éssers relacionals, aleshores el que Eva Kittay anomena “circumstàncies de justícia” ha d’incloure el necessari per sustentar les relacions. Per explicar-ho, pren com a punt de partida el que cal per donar suport a una mare quan el fet de tenir a càrrec un infant amb discapacitat severa implica una comprensió i un suport complexos que van més enllà del que és habitual. Kittay fa referència a les “dependències inevitables” de la condició humana que fan inadequades les teories liberals clàssiques de la justícia. Per assolir un tracte just, tant per a ella com per a la seva filla amb discapacitat cognitiva severa, cal trobar una forma de “maternitat distribuïda” que funcioni en la seva situació.

Si seguim parlant de maternitat, podem pensar en altres circumstàncies de justícia força diferents. Per exemple: què cal perquè una dona que ha estat ingressada obligatòriament a l’hospital per problemes importants de salut mental pugui continuar fent-se càrrec del seu fill? En aquestes circumstàncies, no es tracta només de drets vinculats a un tractament adequat quan la presa de decisions individual està limitada: la justícia també ens exigeix abordar els impactes relacionals d’aquestes accions. Això posa en relleu no només qüestions relacionades amb les polítiques i les pràctiques dels proveïdors de serveis de salut mental, sinó també qüestions com el disseny físic dels espais on es retenen les persones i en quin grau permeten les connexions continuades amb altres persones properes. Això té a veure tant amb el dret de proporcionar cures com de rebre-les i amb el que cal per sustentar les relacions de cures en circumstàncies difícils. Inclou també altres relacions de cures estretes, a banda de la maternitat, i posa de manifest la xarxa de responsabilitats de les cures que s’estén bastant més enllà de les que són relacions cara a cara. I la importància d’això ens inclou a tothom. Com dissenyem els entorns i fem polítiques que prioritzin la nostra capacitat de mantenir connexions amb les persones que ens importen?

En aquest sentit, tenir en consideració les cures és rellevant no només pel que fa a les relacions properes, sinó també pel que respecta al que pensem de les persones estrangeres i la resposta que els donem. Un context actual en relació amb això són les pràctiques que adopten els estats en resposta al nombre creixent de refugiats, un augment provocat en part per les conseqüències de la manca d’atenció dirigida a l’impacte injust del canvi climàtic. Estats com Austràlia i el Regne Unit han encarregat o s’han plantejat encarregar a altres estats la tramitació del

procés administratiu de control dels drets per entrar al país, en un intent d’evitar les trobades cara a cara amb els estrangers perquè no s’hi generin relacions. D’aquesta manera, s’eviten les relacions de cures amb els qui podrien proporcionar ajuda i s’ignora la possibilitat de renovar les relacions amb la família en el país

Tenir en consideració les cures és rellevant no només pel que fa a les relacions properes, sinó també pel que respecta al que opinem de les persones estrangeres i la resposta que els donem.

d'acollida. La injustícia d'aquesta situació no és només l'actitud indiferent davant la necessitat, sinó també que s'impedeix el desenvolupament de la comprensió i la solidaritat cap a unes vides que són molt diferents.

Elaboració de polítiques completes de les cures

Per acabar, proposo una reflexió sobre la importància del que he anomenat “deliberar amb cura”, com una manera de crear la democràcia de les cures que Joan Tronto considera necessària per assolir la justícia.

La democràcia deliberativa es basa en la importància de reunir diferents persones per escoltar el testimoni dels experts, fer preguntes, debatre i plantejar idees polítiques. Les pràctiques deliberatives, com ara les assemblees i els jurats ciutadans, s'han utilitzat per abordar qüestions polítiques com el comportament antisocial, la planificació ambiental i l'atenció sanitària. Si considerem la magnitud de les cures aplicades al procés de deliberació, podem començar a percebre com pot ser la seva política, i això va molt més enllà del fet de promoure la compassió com a objectiu polític. És necessari parar atenció a quins són els temes de debat i entendre què ajudarà a la gent a participar-hi d'una manera constructiva i solidària; és necessari que aquells que organitzen actes deliberatius es responsabilitzin del procés, que el planifiquin i el facilitin de manera competent perquè les persones que parlen de maneres diferents i que tenen diferents tipus d'experiència hi puguin contribuir bé; i és necessari que siguem conscients de com respon la gent a la participació i què esperen de la seva implicació. Tenir en compte tots aquest aspectes pot generar la solidaritat d'aquelles persones que potser no hi estan d'acord però que desenvolupen més comprensió sobre per què els altres pensen d'una manera concreta.

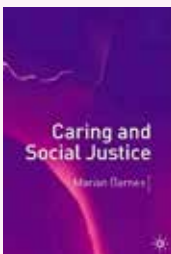
Les persones tenen tant dret a donar com a rebre atenció, però la justícia social requereix molt més que promoure els drets a les cures.

Ethics of Care: Critical Advances in International Perspective
Policy Press, 2015

Care in Everyday Life: An Ethic of Care in Practice
Policy Press, 2012

Caring and Social Justice
Macmillan Education UK, 2005

Referències bibliogràfiques

Barnes, M., *Caring and Social Justice*. Macmillan Education UK, 2005.

— *Care in Everyday Life: An Ethic of Care in Practice*. Policy Press, 2012.

Gilligan, C., *In a Different Voice*. Harvard University Press, 1993.

Kittay, E. F., *Love's Labor*. Routledge, 1999.

Krasny, E. i Fitz, A. (ed.), *Critical Care: Architecture and Urbanism for a Broken Planet*. MIT Press, 2019.

Puig de la Bellacasa, M., *Matters of Care*. University of Minnesota Press, 2017.

Robinson, F., *Globalizing Care*. Westview Press, 1999.

Tronto, J. C., *Moral Boundaries*. Routledge, 1993.

— *Caring Democracy*. New York University Press, 2013.

Revolució reproductiva i crisi de les cures

**Raquel
Martínez Buján**

L'evolució de la població en els propers quinze anys ve marcada per l'anomenat *envelliment de l'envelliment*, que augura un increment notable de les persones amb més de cent anys i la disminució gradual de dones en edat fèrtil. Tot i que alguns qualifiquen aquest context de “crisi demogràfica”, cada vegada més veus ho observen com una “revolució reproductiva”.

Tres esdeveniments han marcat l'evolució demogràfica de les últimes dècades: l'augment de l'esperança de vida, els canvis en les pautes reproductives i la diversificació dels models familiars. En el primer cas, l'augment de la longevitat ens permet compartir, per primera vegada en la història, moments amb diverses generacions dels nostres avantpassats. No hem d'oblidar que a Espanya, a començaments del segle xx, l'esperança de vida en néixer era de tan sols 34 anys; en l'actualitat es troba en els 82,3 anys, xifra que la situa com un dels països més avantatjats del món en aquest terreny. Aquestes dades són un reflex fidel del progrés en les condicions sanitàries, socials, econòmiques i en la millora dels estils de vida. Tanmateix, també venen acompanyats de nous desafiaments socials, ja que suposen un canvi rellevant en la piràmide poblacional, on el pes de les edats avançades és cada vegada més gran, amb perspectives d'augment en la tercera dècada del segle xxi.

Segons l'Institut Nacional d'Estadística, a Espanya la població a partir de 65 anys, que el 2020 representava el 19,6% del total, assolirà el 26,5% d'aquí a tan sols quinze anys. La taxa de dependència (quocient, en tant per cent, de la suma de la població menor de 16 anys i major de 64, entre la població de 16 a 64 anys) s'eleva del 53,4% actual al 62,9% el 2035. Com a conseqüència d'aquest procés sorgeixen dues tendències. D'una banda, el denominat *envelliment de l'envelliment*, que augura un increment notable de les persones que superen els 100 anys (18.217 el 2020), de qui s'espera que assoleixin la xifra de 49.730 en tot just quinze anys. D'altra banda, la disminució gradual de dones en edat fèrtil, ja que, si es mantenen les tendències demogràfiques actuals, la pèrdua de població en la pròxima dècada es concentrarà en els trams etaris de 30-49 anys, col·lectiu que es reduirà en 2,8 milions d'efectius. A aquesta situació caldria afegir-hi la tendència ja sostinguda en la reducció de la natalitat que s'ha observat des dels anys noranta; la mitjana de fills per dona (denominat *índex sintètic de fecunditat*) se situa entorn d'1,31, molt lluny de la xifra de 2,1 que s'assenyala convencionalment per assegurar el relleu generacional. En conseqüència, la població s'incrementarà en la meitat superior de la piràmide de població, i tots els grups d'edat de més de 50 anys seran els que creixeran en nombre, al mateix temps que la generació del *baby-boom* (nascuts en les dècades dels seixanta i setanta) iniciarà l'arribada a la jubilació entorn del 2024.

La “revolució reproductiva”

La combinació de totes dues tendències (la baixa natalitat i l'alta supervivència) és el que condiciona l'envelliment de la població. Algunes aportacions qualifiquen aquest context de “crisi demogràfica” o “hivern demogràfic” (Macarrón, 2010), però cada vegada s'hi uneixen més veus que ho observen com una

Raquel Martínez Buján. Doctora en Sociologia i professora de Sociologia a la Universitat de la Corunya. És especialista en migracions i polítiques públiques, i en els últims anys s'ha dedicat a analitzar la comunitat com una esfera de provisió de cures i de suport mutu. Entre les seves publicacions destaca la seva coautoría en el llibre *Cuidado, comunidad y común: Extracciones, apropiaciones y sostenimiento de la vida* (Tráfico de Sueños, 2018).

“revolució reproductiva” (MacInnes i Pérez-Díaz, 2009). En aquest últim cas, l’envelliment s’interpreta com una “eficiència” demogràfica en què es rebaixa l’esforç reproductor femení i es reforcen els llaços familiars a través del rejueniment de tots els seus membres mitjançant la prolongació de les etapes vitals. L’envelliment demogràfic pot interpretar-se llavors com un procés positiu, que afegeix valor a les societats i que evoca les conseqüències d’altres canvis socials. Per exemple, els nous valors culturals han propiciat canvis en les formes familiars i en les pràctiques sexuals, ara alienes a la reproducció. D’aquesta manera evitem caure en els pronòstics apocalíptics del col·lapse demogràfic o del final de la família, i podem interpretar aquesta transició amb un enfocament que permeti dissenyar una organització política i econòmica conforme amb les expectatives de la ciutadania.

De fet, malgrat les diversificacions que han adquirit les pautes de convivència, les alteracions quant a preferències familiars no són les que han provocat un context de baixa natalitat. Algunes investigacions presenten argumentacions sòlides de com als països occidentals es mantenen les mateixes preferències sobre fecunditat des de fa 30 anys, en els quals impera de manera majoritària “la norma dels dos fills” (Sobotka i Beaujouan, 2014), i Espanya no és aliena a aquesta expectativa. Segons l’enquesta de fecunditat del 2018, gairebé la meitat de les dones d’entre 18 i 55 anys manifesten el desig de tenir 2 fills en total, i el percentatge de dones que volen tenir 3 fills assoleix

el 26,5%. Sumant aquests grups, el resultat és que gairebé 3 de cada 4 dones volen tenir almenys 2 fills; tanmateix, 1 de cada 5 dones té menys fills dels desitjats (és a dir, el 21,1% de les dones en aquest tram d’edat). Seguint els resultats de l’enquesta esmentada, la retallada de les expectatives de les dones en el nombre de fills es relaciona amb

La retallada de les expectatives de les dones en el nombre de fills es relaciona amb aspectes econòmics en un 19,9% dels casos i amb la feina i la conciliació en un 25,9%.

aspectes econòmics en un 19,9% dels casos, i amb la feina i la conciliació en un 25,9%. D’aquesta manera, el nombre final de fills estaria influït, en primer lloc, pels límits i per les oportunitats que ofereixen les polítiques familiars de conciliació i, en segon lloc, pels riscos que implica per a les parelles tenir fills alhora que els dos cònjuges tenen una feina remunerada i mantenen el model familiar de doble sustentador. Per això, en països com el nostre, on els serveis de cures són molt limitats, homes i dones (i, especialment aquestes últimes), utilitzen l’estratègia de “doble sustentador / família extensa” (Morenor, Ortega i Gamero-Burón, 2017), segons la qual l’organització domèstica es manté gràcies a la col·laboració de la xarxa familiar en les tasques de cures mentre els dos cònjuges treballen.

Si a començaments dels anys noranta entorn del 15% dels avis i de les àvies declaraven participar en la cura dels seus nets i netes, l'any 2010 aquest percentatge va assolir el 35%.

Ni disposició ni disponibilitat

Tanmateix, els efectes de la longevitat, combinats amb els canvis reproductius, estan modificant les relacions entre generacions. La reducció dels membres familiars fa que existeixi menys disposició i disponibilitat de les famílies per cuidar, situació

que xoca amb les necessitats més grans de cura dels adults grans i a la qual s'afegeix la insuficiència i la fragmentació dels recursos. Per això la institucionalització educativa de nenes i nens a edats cada vegada més primerenques i la contractació d'empleades de la llar per a la cura de persones grans ha augmentat en les últimes dècades (Martínez-Buján i Moré, 2021). Segons l'enquesta de condicions de vida del 2016, el 43,7% dels menors de 3 anys van a un centre d'educació infantil.

Si a començaments dels anys noranta entorn del 15% dels avis i de les àvies declaraven participar en la cura dels seus nets i netes (Meil, 2011), l'any 2010 aquest percentatge va assolir el 35% (Imsero, 2010). En l'actualitat, les àvies i els avis desenvolupen aproximadament el 90% de la

cura diària quan la mare o el pare no estan disponibles (Meil, Rogero-García i Romero-Balsas, 2018). D'altra banda, la contractació d'empleades de la llar s'ha convertit en la principal via de privatització de les cures d'adults grans, i les seves tasques estan cada vegada més especialitzades en l'atenció a l'envelliment. L'enquesta del Centre d'Investigacions Sociològiques realitzada l'any 2014 sobre cures a persones dependents assenyala que el 30,1% de les llars que contracten servei domèstic ho fan per realitzar tasques de cures a persones. El percentatge de dones migrants entre aquestes treballadores és ja del 62,3%, i la seva presència és més elevada en el règim d'interna, modalitat que també s'ha revitalitzat per a la cura de les persones més fràgils (Díaz i Martínez-Buján, 2021).

Ja fa temps que s'ha anat produint una literatura científica rellevant i una contestació dels moviments socials feministes que demostren que aquest model de cures —centrat bàsicament en la feina no remunerada de les dones a la llar, amb una participació escassa dels serveis socials i amb una privatització creixent a través de l'ocupació domèstica— està en crisi. Com més exigències en l'ocupació, més precarietat, i com menys desenvolupament del sector públic i dels seus serveis, més saturació de les dones i més dificultats en les cures. El terme

crisi de cures (Pérez-Orozco, 2014) fa referència precisament a aquesta tensió constant entre el capital, l'ocupació i la reproducció humana i els límits que es plantegen en la seva organització política. Aquesta *crisi de cures* expressa el col·lapse de la capacitat per cuidar-se de les

La mercantilització de la cura no és una solució, perquè incrementa les desigualtats socioeconòmiques i no modifica els patrons de gènere.

dones i de les famílies i la seva repercussió en la societat. La resposta de les llars de classe mitjana i alta ha estat l'externalització de les feines de cura, una demanda que en bona mesura ha estat coberta per dones d'origen migrant, però la mercantilització de la cura no és una solució, perquè incrementa les desigualtats socioeconòmiques i no modifica els patrons de gènere. Els sectors més vulnerables acumulen més problemes de salut i dependències sense comptar amb la capacitat econòmica per recórrer al mercat.

La pandèmia de covid-19 ha visualitzat més que mai aquesta estratificació i ha reflectit com ni la mercantilització privada de l'assistència dins de les famílies ni les fórmules públiques seguides per proveir-les no funcionaven amb eficàcia. A tall de resum, les dimensions bàsiques que convindria tenir en compte en tota possible reformulació d'aquesta organització social de les cures són: l'escassa visibilitat i valoració social de les cures; la precarietat laboral de les persones que treballen en aquest sector; la dificultat d'incorporar homes a les feines de cures; la fragilitat del sistema residencial, que no ha pogut evitar els contagis; la necessitat de reforçar els serveis d'atenció domiciliària

per donar resposta a l'envelliment a casa com a alternativa al recurs residencial, i les oportunitats que ofereixen les iniciatives comunitàries de suport mutu.

Referències bibliogràfiques

Díaz, M., i Martínez-Buján, R., "La recurrente marginación del sector del empleo del hogar y los cuidados: una difícil consecución de derechos laborales y sociales". *Gaceta Sindical*, 36: 239-254 (2021).

Imsero., *Encuesta mayores 2010*. Instituto de Mayores y Servicios Sociales, Madrid, 2010.

Macarrón, A., "Falta el invierno demográfico en el manifiesto". *Expansión.com* (25 noviembre 2010).

MacInnes, J., i Pérez-Díaz, J., "The reproductive revolution". *Sociological Review*, 57: 262-284 (2009).

Martínez-Buján, R., i Moré, P., "Migraciones, trabajo de cuidados y riesgos sociales: las contradicciones del bienestar en el contexto de la COVID-19". *Migraciones*, 53: 1-26 (2021).

Meil, G., *Individualización y solidaridad familiar*. Obra Social La Caixa, Barcelona, 2011.

Meil, G.; Rogero-García, J., i Romero-Balsas, P., "Grandparents' role in Spanish families' Work/life balance strategies". *Journal of Comparative Studies*, 49 (2): 163-17 (2018).

Moreno, A.; Ortega, M., i Gamero-Burón, C., "Los modelos familiares en España: reflexionando sobre la ambivalencia familiar desde una aproximación teórica", *Revista Española de Sociología*, 26 (2): 149-167 (2017).

Pérez-Orozco, A., *Subversión feminista de la economía: aportes para un debate sobre el conflicto capital-vida*. Traficantes de Sueños, Madrid, 2014.

Sobotka, T., i Beaujouan, E., "Two is best? The persistence of a two-child family ideal in Europe", *Population and Development Review*, 40 (3): 391-419 (2014).

**Cuidado, comunidad y común.
Extracciones, apropiaciones
y sostenimiento de la vida**
Traficantes de Sueños, 2018

Per què cal canviar el model d'atenció a la dependència?

**Dolors Comas
d'Argemir**

Els dèficits de l'atenció a la dependència ja venen de lluny i la pandèmia només els ha amplificat.

Davant les mancances dels serveis públics, l'opció més estesa és la contractació de treballadores de la llar. Les residències, la segona opció, s'han convertit en un negoci molt lucratiu. Garantir un envelliment digne exigeix canviar el model actual.

La pandèmia ha estat especialment cruel amb les persones que habiten les residències per a persones grans o amb discapacitat. A principis de l'any 2022, a Espanya havien mort 35.418 persones per covid-19 o per símptomes compatibles.¹ És un 38,6% del total de morts per causa del virus, una proporció molt elevada, però que encara ho va ser més en els primers mesos de la pandèmia, moment en què va arribar a ser d'un 72%. Les residències es van convertir en l'epicentre d'una crisi sanitària i social sense precedents. Factors socials, polítics i culturals que donen poc valor a la cura social, especialment la relacionada amb les persones grans i amb discapacitat, expliquen la relegació que a principis de la pandèmia van patir les residències i, en general, el sector de la cura social, tant des del punt de vista epidemiològic com polític.² Però el que aquí volem destacar és que els dèficits del model d'atenció a la dependència ja venien de lluny; la crisi del coronavirus els ha amplificat i ens els ha fet veure d'una manera nítida, tal com hem pogut comprovar en la investigació que hem fet sobre aquest tema i sobre la qual es basa aquest article.³

L'atenció a les persones en situació de dependència es fonamenta en la família com a pilar bàsic i en les dones com a cuidadores principals. Les polítiques públiques en aquest terreny arriben més tard que les altres polítiques socials, generen menys drets i, a més, en el cas dels països mediterranis, s'acompanyen d'una forta tolerància del treball submergit i la precarietat laboral. A Espanya, la Llei 39/2006, de 14 de desembre, de promoció de l'autonomia personal i atenció a les persones en situació de dependència va començar a implementar-se l'any 2007, quan començava una important crisi econòmica i una forta reducció de la despesa pública, cosa que en va condicionar l'escàs desenvolupament. Es van privilegiar les prestacions econòmiques, la concertació de places residencials i la gestió privada dels serveis. L'atenció domiciliària, que hauria de permetre que una persona amb necessitats d'atenció pugui romandre a la llar, ha resultat del tot insuficient.

Treballadores de la llar com a cuidadores

Davant l'escàs suport públic per cuidar, l'opció més seguida per les famílies és la contractació de treballadores de la llar com a cuidadores. Això configura una arquitectura de la cura fortament estratificada, basada en el sacrifici de les dones de la família i en la feina de dones migrades amb unes condicions laborals molt precàries. A més, les famílies més pobres no poden disposar dels recursos que proporciona el mercat per cuidar, i sovint les dones han de reduir o d'abandonar la seva feina per poder atendre les necessitats existents. Les desigualtats de gènere i les desigualtats socials sustenten l'actual model d'organització social de la cura.

Notes

1. *Informe semanal COVID-19 en centros residenciales*. Imsero, 2021. <http://ow.ly/maTz50HCaHe>
2. Daly, M., "Covid-19 and care homes in England: What happened and why". *Social Policy & Administration*, 54 (7): 281-298 (2020). <http://ow.ly/AjSG50HCaIQ>
3. Comas-d'Argemir, D., i Bofill-Poch, S., "El cuidado importa: Impacto de género en las cuidadoras de mayores y dependientes en tiempos de la COVID-19". *Fondo Supera Covid-19 Santander-CSIC-CRUE* (2021). <http://ow.ly/oEXw50HCaMu>

Dolores Comas d'Argemir.

Catedràtica emèrita d'Antropologia Social de la Universitat Rovira i Virgili. Té una llarga trajectòria d'investigació sobre dones, gènere i desigualtats socials. Ha publicat els llibres *Vides de dona: Treball, família i sociabilitat entre les dones de classes populars* (Altafulla, 1990) i *Trabajo, género, cultura: La construcción de desigualdades entre hombres y mujeres* (Icaria, 1995). Entre els anys 1995 i 2012 va ser regidora de l'Ajuntament de Tarragona, diputada del Parlament de Catalunya i consellera del Consell de l'Audiovisual de Catalunya. Recentment ha dirigit una investigació sobre l'impacte de la covid-19 en la cura de persones grans i dependents en què han participat deu universitats espanyoles.

Notes

4. Barenys, M. P., "Las residencias de ancianos y su significado sociológico". *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, 53: 121-135 (1992).

5. *Envejecimiento en Red*, 24. <http://ow.ly/7za450HCcqW>

6. Imsero, "Servicios sociales para personas mayores en España. Enero 2002". *Boletín sobre Envejecimiento: Perfiles y Tendencias*, 8 (2002). <http://ow.ly/sa7t50HCcxW>

Quan les famílies es plantegen ingressar el seu familiar en una residència, és perquè resulta ja pràcticament impossible poder atendre'l a la llar, i comença llavors un difícil itinerari per accedir-hi. No és complicat si es tracta d'una plaça privada, però sí que ho és quan és pública. Abans de la pandèmia, la llista d'espera a Barcelona, per exemple, podia ser de tres, quatre o cinc anys. I això genera inevitablement un procés de selecció social. Qui no té diners ha d'esperar anys, amb el que això suposa per a unes famílies esgotades i al límit de les seves forces. També hi ha l'opció d'ocupar, mentre s'espera el torn, una plaça privada, però aleshores s'ha de poder pagar. També es pot demanar una prestació vinculada a servei (PEV), però per disposar dels 400 als 700 euros d'aquesta prestació s'han de poder pagar els 1.500 o 2.000 que queden per cobrir el cost de la plaça residencial, i això no ho pot fer tothom. Per això deia que hi ha una selecció social que les mateixes polítiques públiques sustenten.

Queden lluny els anys en què hi havia asils que acollien persones necessitades, amb un marcat accent assistencial i estigmatitzats per aquesta raó. El gran canvi es va produir durant la dècada dels vuitanta del segle passat, quan es va acceptar que les persones grans (i no tan sols les desemparades) tenien dret a ser assistides. Entitats locals i comunitats autònomes van començar a construir centres residencials, encara que de forma molt limitada, cosa que va propiciar l'expansió de les empreses privades. A la ciutat de Barcelona l'any 1966 només hi havia 18 residències i cap d'elles era privada mercantil: 4 eren públiques i 14 eren sense ànim de lucre, la majoria d'ordes religiosos.⁴ L'any 2019 el

nombre de residències ascendia a 241, amb un fort predomini de les privades mercantils (78,4%), que es correspon amb una presència escassa d'empreses sense ànim de lucre (11,2%) i de titularitat pública (10,4%).⁵ Si hi afegim que bona part de les residències públiques han

El sector privat mercantil controla el 90% de les places residencials a la ciutat, bona part de les quals són pagades amb diners públics mitjançant la concertació de places.

externalitzat la gestió, llavors podem dir que el sector privat mercantil controla el 90% de les places residencials a la ciutat, bona part de les quals són pagades amb diners públics mitjançant la concertació de places.

L'aprovació de la Llei de dependència l'any 2006 va suposar un canvi important respecte a la situació prèvia. Fins llavors predominaven les "llars residències", com s'anomenen a Catalunya, on, juntament amb persones que requerien atenció, n'hi havia moltes d'actives que les acompanyaven o que no volien viure soles. Es van multiplicar les residències assistides, i l'increment de la inversió pública va atraure grans empreses i fons d'inversió. També va canviar el perfil de les persones residents, ja que les places públiques que concerta l'Administració són per atendre persones amb el grau 2 o 3 de dependència. Com a resultat, les persones que actualment viuen en una residència tenen una edat molt

avançada, ja que el 80,4% té més de 80 anys, i la immensa majoria (un 80% també) són dones.⁶

Un negoci molt lucratiu

Les residències han passat a convertir-se en un negoci que pot ser molt lucratiu. És ben explícita, en relació amb això, la crida que fa el grup Vitalitas al seu web per captar inversors: “Llámenos y le asesoraremos sobre lo rentable que puede resultar invertir en un negocio que, con el aumento de la esperanza de vida, está creciendo, al tiempo que se hace más solido.” Mentre que als anys noranta del segle xx van créixer les grans empreses provinents del sector sanitari, actualment el protagonisme el tenen les empreses multinacionals dedicades a activitats molt diverses. És cert que el sector privat és molt heterogeni, però la tendència és que es van imposant les grans empreses. Crida l’atenció, en tot cas, la irrupció de fons d’inversió en el sector, que no tenen precisament un ànim caritatiu. “La nostra estratègia és fer créixer les nostres activitats especialitzades per oferir un valor accionarial major”: així defineix la seva activitat el fons d’inversió Intermediate Capital Group, on s’inclou l’empresa DomusVi, que controla milers de

places a Espanya i a Catalunya. I és ben significatiu que aquests grups hagin començat a entrar també en els serveis d’atenció domiciliària, on es preveu un fort increment en recursos. Aquest fenomen no és exclusiu d’Espanya, però sí que és específic d’aquest país, ja que com que fa uns anys

Mentre que als anys noranta del segle xx van créixer les grans empreses provinents del sector sanitari, actualment el protagonisme el tenen les multinacionals dedicades a activitats molt diverses.

La pandèmia ha exacerbat els mecanismes d'exclusió social que han patit les persones grans pel fet de viure en un centre residencial.

es va impulsar l'adquisició de l'habitatge, hi ha molta gent gran que té el seu domicili en propietat, cosa que permet disposar d'aquest patrimoni per sufragar els costos de la dependència. No és estrany que els fons d'inversió vegin en les residències i en els serveis d'atenció

domiciliària una oportunitat de negoci o, més ben dit, de lucre. És ben significatiu també que no passi el mateix amb les residències per a persones amb discapacitat, on no hi ha les condicions estructurals de fer guanys importants. En el cas de Barcelona, per exemple, hi ha 20 residències per a persones amb discapacitat i 7 són públiques. Totes les empreses que les gestionen, 13 de privades i 5 del sector públic, són sense ànim de lucre.

Fins a quin punt aquesta presència del sector privat clarament lucratiu incideix en la qualitat dels serveis? La directora d'una residència ens ho deia molt gràficament: "Els salaris ho pateixen: es desplomen." I podem afegir que no es contracta el personal necessari per donar un bon servei i que se'n ressent l'alimentació o se'n ressenten els materials d'ús quotidià. Hem comprovat que en algunes residències l'atenció a les persones grans es fa a l'estil del treball en cadena. "És com una fàbrica", "Tractem les persones com a manufactures", són expressions de treballadores que es queixen de la falta de temps per cuidar de forma adequada. Les residències tenen actualment un caràcter fortament institucionalitzador, d'acord amb el qual la persona s'ha d'adaptar a la normativa i als ritmes marcats al centre. La pandèmia ha exacerbat els mecanismes d'exclusió social que han patit les persones grans pel fet de viure en un centre residencial.

La crisi sanitària ha revelat la necessitat urgent de revisar en profunditat el model d'atenció a la dependència, que s'ha mostrat insatisfactori i amb greus mancances. El model residencial i d'atenció domiciliària actual està pensat des de les necessitats de la gestió i l'organització de les empreses prestadores de serveis i poc centrat en la persona. Envel·lir no ha de significar perdre la capacitat de decidir sobre la nostra vida. Preguntem-nos com ens agradaria envellir i potser trobarem les claus per construir un nou model d'atenció. Això ens interpella, a més, sobre el valor que donem a la gent gran a la nostra societat.

Els dos grans eixos de transformació són reforçar l'atenció domiciliària i reduir la institucionalització. Això requereix un canvi cultural, innovar i apostar per un model d'atenció que garanteixi un envelliment digne. Ser cuidat és un dret i no un caprici, i s'ha de garantir des del sistema públicocomunitari. Tirar endavant aquestes propostes depèn de decisió política i de compromís social. I ara és el moment d'impulsar aquests canvis.

Trabajo, género, cultura. La construcción de desigualdades entre hombres y mujeres
Icaria, 1995

“Aquí tenim aquesta pràctica, però les coses estan canviant”, va compartir amb mi la Radha Paudel, autora i activista, quan la vaig conèixer, a Katmandú. Paudel fa més de deu anys que està lluitant, a través de l’educació, contra les restriccions mensuals arreu del país amb la seva fundació, Radha Paudel Foundation. El maig del 2018 es va celebrar per primer cop el Dia de la Higiene Menstrual, en què les i els assistents, des d’activistes a infermeres, van compartir estratègies per erradicar aquestes restriccions i per brindar millors solucions higièniques a les dones durant la menstruació.

Ciutats que cuiden: transformar l'espai per prioritzar la vida

Blanca Valdivia

Prioritzar la sostenibilitat de la vida implica proporcionar les condicions materials i immaterials que donin suport a les cures. En l'àmbit de l'urbanisme, això significa trencar amb la dicotomia públic/privat, donat que la cura no se situa únicament en un espai ni en un horari determinats; les necessitats materials de les cures traspassen els límits espacials o temporals.

Prioritzar la sostenibilitat de la vida implica proporcionar les condicions materials i immaterials que

El concepte de cures s'ha anat popularitzant en els últims anys, coincidint amb l'auge del feminisme, tot i que els estudis acadèmics sobre aquesta qüestió van començar a desenvolupar-se als anys vuitanta. L'extensió del terme ha servit perquè cada vegada més persones siguin conscients de la centralitat de les cures. Per contra, també ha significat una pèrdua de perspectiva crítica i ha conferit al concepte una certa càrrega naïf.

Totes les persones som vulnerables i dependents, però, a més, el percentatge de població que necessita més intensitat i continuïtat de cures és cada vegada més elevat. L'any 2021 la taxa de dependència (la proporció entre la població dependent —menors de 16 anys o majors de 64— i la població de 16 a 64 anys) ha estat el 50,7%, segons l'Idescat. A més a més, a Catalunya l'any 2020 hi havia 616.053 persones amb alguna discapacitat, 3 de cada 4 adults van declarar tenir una malaltia crònica i 140.000 persones tenien, a més, dependència.

D'altra banda, si veiem qui són les persones que s'encarreguen de les cures a persones grans i dependents, en el 85% dels casos són dones, tant pel que fa a cures remunerades com a les que es donen en el marc de la responsabilitat familiar i els rols de gènere. La sobrecàrrega de les dones en relació amb les cures és clara, ja que, segons l'última enquesta de 2011, continuen dedicant el doble d'hores diàriament a la cura de la llar i la família. Des d'aquest punt de vista, la falta de polítiques de suport a les cures que siguin integrals i contínues penalitza especialment les dones.

Més enllà de la seva feminització, les cures en si mateixes són un vector que genera desigualtat. Aquesta situació és transversal a les diferents posicions en relació amb les cures: treballadores en el sector econòmic de les cures i cuidadores de persones dependents o persones amb diversitat funcional que es cuiden a si mateixes o cuiden altres persones.

La dimensió espacial i temporal

La precarietat que travessen les cures està molt vinculada a la seva dimensió espacial i temporal; un augment de la visibilitat de les cures en l'àmbit públic no ha anat acompanyat d'accions concretes per millorar-hi la materialitat. Això planteja un cisma entre les necessitats creixents de cures i la planificació de l'espai urbà.

Aquesta falta de resposta des de l'àmbit públic fa encara més evident la denominada *crisi de les cures*, que segons Maria José Aguilar és el resultat, d'una banda, de la transició demogràfica per augment de l'esperança de vida, envelliment de la població, augment de les malalties cròniques i les limitacions funcionals; i, de l'altra, de la progressiva superació, que no eliminació, d'unes certes formes de divisió sexual del treball com la reconfiguració

Blanca Valdivia. Sociòloga especialista en ecologia humana i població. Doctorada en Gestió i Valoració Urbana i Arquitectònica per l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona de la UPC. És sòcia fundadora de la cooperativa Col·lectiu Punt 6, formada per arquitectes, sociòlogues i urbanistes, amb la qual treballa per repensar els espais domèstics, comunitaris i públics des d'una perspectiva feminista, i ha desenvolupat projectes per a diferents ciutats de Catalunya, Espanya i Llatinoamèrica. Amb el Col·lectiu Punt 6 ha publicat l'assaig *Urbanismo feminista. Por una transformación radical de los espacios de vida* i diverses guies per incorporar la perspectiva de gènere en l'urbanisme.

Notes

1. Aguilar Idáñez, María José, “Cuidados y migraciones. Una crisis global que afecta seriamente la salud de las mujeres”. A: Pérez Alonso, Edith; Girón, Antonio, i Ruiz-Giménez, Juan Luis (coord.), *Los cuidados: Saberes y experiencias para cuidar los barrios que habitamos*. Libros en Acción, 2019, p. 61-67.
2. Col·lectiu Punt 6, *Urbanismo feminista: Por una transformación radical de los espacios de vida*. Virus Editorial, 2019.

de les estructures, dinàmiques, grandàries, valors i modalitats de convivència, i una important disminució de la disponibilitat familiar i comunitària en general i de les dones en particular per a la cura.¹ Aquestes noves necessitats sociofamiliars només poden satisfer-se mitjançant un repartiment igualitari i efectiu de les tasques de cura en el si de la llar i unes polítiques públiques suficients per possibilitar la conciliació efectiva entre vida familiar, laboral i personal.

La desvaloració social de les cures es tradueix en polítiques públiques que no inclouen les necessitats derivades de la sostenibilitat de la vida quan, per exemple, es dissenyen els espais públics, s'organitzen els horaris i les xarxes de mobilitat o es dissenyen programes culturals, socials, esportius o d'oci.

Les ciutats modernes s'han configurat a partir de la dicotomia públic/privat que es constitueix a partir de la divisió sexual del treball. L'espai públic era el lloc de la vida econòmica, política i cultural i estava vinculat als homes, mentre que els espais privats eren l'àmbit de la reproducció i les cures i era l'espai assignat a les dones. Aquesta construcció cultural es consolida a partir de la revolució industrial a Europa i els Estats Units i situa els homes i les activitats productives en l'espai públic, i les dones i les activitats reproductives i de cures, en l'espai domèstic.

És evident que els nostres espais urbans no estan pensats per proporcionar un suport físic a la vulnerabilitat, que és innata a la vida. Només cal donar un cop d'ull a l'espai que ocupen els cotxes als carrers en relació amb el delimitat per a les persones, el nombre de bancs en

proporció als seients de terrasses als espais urbans o la falta de banys públics, nets, accessibles i gratuïts, entre molts altres exemples.

Posar la vida al centre no pot convertir-se en un lema buit de contingut. Prioritzar la

sostenibilitat de la vida implica proporcionar les condicions materials i immaterials que donin suport a les cures; en l'àmbit de l'urbanisme, això significa trencar amb la dicotomia públic/privat, donat que la cura no se situa únicament en un espai ni en un horari determinats; les necessitats materials de les cures traspassen els límits espacials o temporals.

Les cures són heterogènies i contínues. No existeix un tipus únic d'infància, ni de vellesa, de la mateixa manera que la dependència o la discapacitat no són monolítiques; per tant, les qualitats de l'espai per acompanyar la cura han d'incloure aquesta diversitat. Posicionar les cures en l'agenda política i urbana significa posar l'accent en les condicions precises per poder desenvolupar-les i en la necessitat d'una transformació radical, en la qual les responsabilitats de les cures passin

És evident que els nostres espais urbans no estan pensats per proporcionar un suport físic a la vulnerabilitat, que és innata a la vida.

de resoldre's en l'àmbit privat i principalment per dones a formar part d'un compromís social, col·lectiu i comunitari.

Un canvi de model urbà

Des de Col·lectiu Punt 6 fa anys que defensem un canvi de model urbà que es concreta en la *ciutat cuidadora*: una ciutat que ens cuida, cuida el nostre entorn, ens deixa autocuidar-nos i ens permet cuidar altres persones.²

No existeix una fórmula màgica per construir territoris cuidadors, però considerem que l'espai, des de les diferents escales, ha

de complir determinades qualitats per afavorir i facilitar les tasques i la gestió de les cures (tant la pròpia com la cura d'altres persones):

— Proximitat. Èmfasi en l'escala de barri, en l'existència d'una xarxa d'espais, equipaments i sistemes de mobilitat amb una

ubicació propera en l'espai i el temps, connectats entre si i distribuïts de manera homogènia per tota la ciutat, per facilitar la vida quotidiana de les persones. Per exemple, petits espais públics entreteixits en la trama urbana perquè persones grans o amb alguna malaltia, o que no poden fer desplaçaments llargs, puguin relacionar-se amb altres persones o simplement sortir a prendre el sol.

— Continuïtat. Per contribuir a la ruptura de la dicotomia públic/privat i afavorir el desplaçament entre espais i activitats, és important que hi hagi una continuïtat entre les diferents escales: l'habitatge, l'edifici, el barri, la ciutat i l'àrea metropolitana. Des de la dimensió social ha d'existir també una continuïtat entre la provisió de cures per part de les xarxes familiars i afectives, la comunitat i les polítiques públiques

— Accessibilitat. Promoure l'accés universal a través de la configuració, ubicació, senyalització i llenguatge dels espais.

— Conciliació. Mitjançant el disseny urbà, fomentar que les persones puguin cuidar o cuidar-se, al mateix temps que realitzen altres activitats pertanyents a l'esfera productiva, personal o comunitària. Per exemple, amb la col·locació de bancs a les zones de joc infantil que permetin la supervisió dels menuts, al mateix temps que promouen la comunicació entre les persones cuidadores.

— Autonomia. Garantir el màxim grau d'autonomia a totes les persones en els seus desplaçaments i activitats quotidianes, a través del disseny i la ubicació d'espais, equipaments, xarxes de mobilitat i elements urbans, com ara la implementació de camins escolars que promouen l'autonomia dels infants o la instal·lació de bancs als carrers perquè les persones grans puguin descansar un moment en els seus itineraris quotidians. A més a més, assegurar que existeixen unes

La ciutat cuidadora és aquella que ens cuida, cuida el nostre entorn, ens deixa autocuidar-nos i ens permet cuidar altres persones.

La transició cap a una ciutat cuidadora significa posar les cures al centre des d'una perspectiva política i feminista.

condicions espacials i temporals que afavoreixin la gestió de les persones dependents en la presa de decisions.

— Corresponsabilitat.

Facilitar, a través del disseny dels espais —l'escala, la grandària, els elements i la ubicació—, que la gestió i provisió de les cures sigui compartida i pugui donar-se fora de l'àmbit domèstic. Per exemple, promoure l'existència d'àmbits que permetin la gestió comunitària de les cures, com ara espais de criança compartida o menjadors populars.

— Dotació. Promoure la incorporació d'elements urbans com bancs, banys públics, il·luminació o vegetació, entreteixits en els diferents espais i acompanyant les activitats quotidianes de cures.

— Seguretat. Dissenyar l'espai perquè pugui ser percebut com a segur per a totes les persones, incloent-hi els aspectes d'inseguretat vinculats a les violències masclistes, però també elements d'inseguretat viària, com la intensitat i la velocitat en el ritme de la ciutat que imposen els vehicles motoritzats o la seguretat ambiental associada a la contaminació i els impactes que produeix en la salut física i mental de les persones. Es pot allargar el temps dels semàfors perquè puguin creuar el carrer tranquil·lament els més grans, els infants i les persones amb dificultats de mobilitat, prioritzant els temps de la vida en la gestió del temps públic.

La transició cap a una ciutat cuidadora significa posar les cures al centre des d'una perspectiva política i feminista. És a dir, reivindicant que són imprescindibles per a la sostenibilitat de la vida, però sense construir una imatge idealitzada i naïf. Les cures ens comporten alegries, aprenentatges, sentir-nos acompanyades, però també comporten esforç, dolor, esgotament, frustració i tristesa. Repensar els territoris des de les necessitats de les cures milloraria les condicions de vida materials i immaterials de moltes persones i fomentaria una societat corresponsable amb les cures.

Com deia Gloria Anzaldúa: “Res no succeeix en el món ‘real’ llevat que passi primer a les imatges del nostre cap.” Pensem noves realitats per construir ciutats més justes on la prioritat sigui la cura de tothom i del nostre entorn.

Urbanismo feminista
Col·lectiu Punt 6, 2019

La investigació i la fascinació de la religió i els conceptes antropològics de puresa i impuresa van portar-me a la història de les nenes deesses del Nepal. Les *kumari* són seleccionades quan tenen entre 3 i 6 anys i se les confina en un temple. Allà se les venera com a autèntiques deesses, com és el cas de la Nihira Bajracharya (a dalt), que va ser seleccionada fa només uns mesos. No se'ls permet sortir del temple ni parlar amb estranys. Quan tenen la primera menstruació, són reemplaçades i han de tornar a aprendre a viure en societat, com la Yumika Bajracharya (a baix), que no ha agafat gairebé mai un autobús ni ha caminat pels carrers.

**De la superilla
a la Vila Veïna:
cap a un model
social de ciutat**
Lluís Torrens

La iniciativa municipal Vila Veïna neix amb l'objectiu de construir entorns en què la cura no sigui viscuda en soledat, sinó en comunitat. Com un pas més enllà de les superilles socials, Vila Veïna pretén abordar les cures en petites unitats territorials que, des de la proximitat, ofereixin serveis, acompanyament i benestar, tant a les persones que cuiden com a les que necessiten ser cuidades.

“Sovint em sento sol. M’alegra saber que és dijous i tindrè companyia.” És en Pedro, una de les persones ateses a l’Espai Vila Veïna del barri de Vilapicina i la Torre Llobeta, al districte de Nou Barris. Com ell, hi ha moltes persones que necessiten suport o acompanyament per fer moltes tasques bàsiques. Tot i que no es considera dependent i fa una vida més o menys autònoma, fa uns mesos va decidir, conjuntament amb la seva filla, que necessitava algú que l’ajudés a casa. L’acceptació de la fragilitat, la recerca d’una persona de confiança, el procés de contractació en condicions dignes i l’activació i la generació de xarxa per no esdevenir dependent abans d’hora han ocupat el seu temps i el de la seva família.

La vivència d’en Pedro i del seu entorn és tan habitual com quotidiana. Acompanyar els processos de cura, facilitar espais de benestar i respir i oferir activitats col·lectives que generin comunitat són part dels objectius del projecte Vila Veïna, una iniciativa municipal pionera que neix amb l’objectiu de construir entorns cuidadors en què la cura sigui viscuda en comunitat i menys en soledat. Vila Veïna pretén abordar les cures en petites unitats territorials que, des de la proximitat, articulin serveis i recursos d’acompanyament a les persones que cuiden i a les que necessiten ser cuidades.

Aquest projecte no és flor d’un dia. Sorgeix d’un procés d’anàlisi i de reflexió davant la necessitat d’introduir canvis i millores organitzatives en la gestió d’un servei tan clau i indispensable a la ciutat com el Servei d’Atenció Domiciliària (SAD). Tot va començar fa sis anys, quan es va analitzar en profunditat el que estava passant al SAD. Aquest servei, gestionat per l’Ajuntament de manera externalitzada, en aquell moment havia multiplicat per vuit el nombre de persones usuàries des del desplegament de la Llei de la dependència i s’havia convertit en el segon contracte més gran per volum econòmic de tot el consistori i el més gran en personal.

El creixement del SAD i el seu sistema de finançament (amb un contracte programa amb la Generalitat de Catalunya i de la Generalitat amb l’Estat, basat en hores de servei prestades) havien generat un model amb mancances greus, tant pel que feia a la qualitat de les condicions laborals de les professionals que presten el servei, com pel que feia a les condicions rebudes per part de les persones dependents i de les seves famílies.

La concentració de la demanda del servei per part de les famílies en horari de matí (el 80% són serveis d’una a tres hores diàries en la franja de les vuit del matí a la una del migdia) generava que la majoria de contractes del personal fossin a temps parcial. El tipus de jornada laboral, combinada amb un conveni col·lectiu precari (una xacra derivada del baix reconeixement social de les tasques de cura), abocava els professionals a percebre unes

Lluís Torrens. Director d’Innovació Social de l’Ajuntament de Barcelona.

retribucions molt baixes. Aquests fets, junt amb la soledat i l'aïllament amb què treballaven, produïa altes taxes d'absentisme i de rotació de professionals que tenien un impacte directe en la provisió del servei. Imaginem-nos què representa que et canviïn cada dos per tres la persona que entra a casa teva i et dutxa o et fa el dinar.

Les previsions de creixement del SAD eren molt altes: d'una banda, la demografia hi jugava a favor (350.000 persones de més de 65 anys a Barcelona, 90.000 vivint soles); de l'altra, les alternatives de residències o centres de dia estaven molt limitades a la ciutat, amb llistes d'espera que podien superar fàcilment els tres anys (més temps del que una persona viu de mitjana en una residència). Què podíem fer? Calia pensar solucions noves que milloressin, a la vegada, les necessitats creixents del servei i les condicions laborals. Què teníem? Una especificitat de les ciutats, que és la densitat i la proximitat, allò que ara se'n diu "la ciutat dels quinze minuts"; una innovació urbana "made in Barcelona" que eren les superilles de mobilitat, i una innovació organitzativa que vam descobrir a Holanda: el model Buurtzorg de servei de SAD.

El model Buurtzorg

L'entitat social Buurtzorg ens va ensenyar com muntar equips de SAD autogestionats que es podien fer càrrec d'atendre una cinquantena de persones amb un model més flexible i qualitatiu per a les treballadores. La densitat de la ciutat feia que molts grups de persones ateses visquessin molt a prop, a menys de cinc minuts caminant les unes de les altres, de vegades al mateix edifici o la mateixa illa de cases, i sempre en una petita àrea, que vam anomenar *superilla SAD* o *superilla social*.

La idea és simple, però molt poderosa: la gent gran vol viure tant temps com pugui a casa seva i al seu barri, però, a mesura que el seu estat de salut es va deteriorant per l'edat o les malalties cròniques, va necessitant una gamma de serveis creixents per continuar gaudint de la seva autonomia, i no cal que això impliqui de manera generalitzada haver d'ingressar en un establiment residencial. I tampoc ha de crear una dependència elevada d'un familiar cuidador, que habitualment és una dona, que sovint ha de deixar de banda la seva vida per passar a ser una cuidadora a temps complet.

Els primers projectes pilot de les superilles SAD van començar l'any 2017, i ara ja hi ha un pla de desplegament de fins a 60 superilles socials fins a finals del 2022, que cobriran entre una cinquena i

una quarta part de la ciutat.

L'organització de la ciutat en superilles o unitats més petites als barris ha fet possible articular la cura a una escala més humana. La proximitat permet identificar millor les necessitats de les persones i

Hi ha un pla de desplegament de fins a 60 superilles socials fins a finals del 2022, que cobriran entre una cinquena i una quarta part de la ciutat.

adaptar amb més èxit els recursos a cada situació. És en aquest moment que, sumat als aprenentatges viscuts durant la pandèmia de la covid-19, la superilla SAD, entesa com una unitat de gestió per a la prestació del servei, esdevé quelcom més: una vila veïna.

De la superilla SAD a la Vila Veïna

Les viles veïnes es comencen a articular l'any 2021 com a comunitats territorials d'entre 10.000 i 30.000 habitants que generen projectes i accions propers al veïnat amb l'objectiu de millorar el benestar, tant de les persones que cuiden com de les que tenen necessitats de cura, al llarg de tota la vida, però especialment en dues franges d'edat: la petita infància i el procés d'envelliment.

En aquests territoris, la ciutadania disposa d'un servei gratuït d'atenció presencial on pot informar-se dels recursos i serveis que tenen més a prop en funció de la seva situació, així com accedir a una programació d'activitats i de serveis orientats a generar una millora en el seu benestar i una vivència de la cura més col·lectiva i compartida.

És per això que els espais Vila Veïna comencen a generar i a reforçar: grups de suport a la criança, serveis de respir per a les persones que cuiden, espais de gestió dels malestars quotidians vinculats al fet de cuidar i d'ésser cuidat, espais de trobada entre dones cuidadores, iniciatives de promoció de la corresponsabilitat en clau de gènere i d'edat, assessoraments especialitzats en la contractació de serveis de cura o accions per adequar l'espai públic com a entorn cuidador, entre moltes altres coses.

Fins al 2023 es desplegaran 16 viles veïnes, com a mínim una per districte, que donaran servei a unes 300.000 persones. El projecte,

que disposa d'un pressupost inicial de 3,5 milions d'euros, va arrencar l'any passat en quatre barris de la ciutat: Vilapicina i la Torre Llobeta, Provençals del Poblenou, la Marina i el Congrés i els Indians.

Amb l'objectiu de donar una resposta real a les necessitats de cadascun dels territoris i ajustar les diferents accions i activitats que s'hi realitzen, s'està elaborant un diagnòstic a cada una de les viles veïnes per identificar els perfils de persones que cuiden i que són cuidades, les circumstàncies i les condicions en les quals es proveeix aquest suport i les mancances i oportunitats assenyalades pel veïnat respecte l'experiència de la cura al seu barri.

Entre els mesos de juliol i novembre del 2021 es van realitzar 1.929 enquestes al veïnat que van permetre identificar alguns elements significatius: gairebé la meitat de les persones que, com en Pedro —que havia rebut suport a l'espai Vila Veïna de Vilapicina—, necessiten ser cuidades són ateses per un parent, i l'altra meitat la cuida una treballadora de la llar i de les cures. D'aquestes persones que necessiten suport, més de la meitat expressen que se senten soles i que els manca companyia. En Pedro no n'és una excepció.

Pel que fa a les persones cuidadores familiars o properes, gairebé un 70% són dones que tenen entre 35 i 64 anys. La meitat d'elles dedica més de 6 hores diàries a la cura, i gairebé un 75% afirma que s'hi dedica cada dia. D'aquestes, un 31% se sent sola i aïllada, i gairebé totes elles, un 92,61%, no participen de cap espai de suport o

d'acompanyament a la seva tasca cuidadora.

Finalment, en el cas de les treballadores de la llar i de les cures, gairebé un 90% d'elles afirmen haver nascut fora de Catalunya. La majoria de les professionals són dones que es fan càrrec de

persones que necessiten cures per motius de deteriorament vinculat a l'envelliment. Un 62,14% manifesta que no comparteix les tasques de cura amb cap altra persona, i gairebé 4 de cada 10 se senten soles i aïllades. Gairebé cap d'elles no participa en cap espai que doni suport a la seva tasca de cuidadora. Un altre element significatiu que recull l'enquesta és que gairebé un 20% de les treballadores afirmen que es fan càrrec de la persona de la qual tenen cura 7 dies a la setmana, i un 39,20% afirma que ho fan sense contracte.

Aquestes dades evidencien que la cura és un dels àmbits en què les desigualtats socials, econòmiques i culturals tenen més impacte. Tot i ser essencial per a la vida —som vulnerables i necessitem els altres—, la cura segueix tenint un paper deliberadament secundari i invisible que cal reivindicar i defensar. El dret a cuidar i a ser cuidat és i ha de ser primordial en la nostra societat.

La meitat de les persones que necessiten ser cuidades són ateses per un parent, que gairebé en un 70% dels casos és una dona d'entre 35 i 64 anys.

La Jigme Yeshe Lhamo va decidir ser monja quan era petita i un grup de monges va anar al seu poble, al nord de l'Índia, a fer-hi una xerrada. El llinatge Drukpa és l'única ordre budista en què les monges tenen els mateixos drets que els monjos i l'única en la qual es practica un art marcial. L'any 2008 el líder de l'ordre mil·lenària Drukpa, Sa Santedat Gyalwang Drukpa, va animar les monges a practicar kungfu i els va concedir llocs de lideratge. Inspirat per la seva mare, va fer seva la missió d'empoderar les monges, que majoritàriament provenen d'entorns pobres de l'Índia, el Nepal i Bhutan.

L'economia social, una eina de transformació

**Laura Peracaula
Basagaña i Tomàs
Llompарт i Coll**

Parlem d'economia social quan l'activitat econòmica i empresarial d'una organització prioritza les persones i les finalitats per damunt del capital, amb una gestió democràtica, transparent i participativa, que no persegueix l'afany de lucre i que reinverteix els excedents en l'empresa i la societat.

Les empreses d'economia social orienten els seus resultats en funció del treball i d'acord amb la finalitat objecte de l'organització. Aquest tipus d'estructura també porta inherents una sèrie de valors —igualtat d'oportunitats, cohesió social, inserció de persones en risc d'exclusió, ocupabilitat estable, conciliació, sostenibilitat— que posen el bé comú per damunt del bé individual o al seu mateix nivell, i aquest element és fonamental per al bon desenvolupament d'aquests models d'empresa.

Molts dels serveis d'atenció a les persones que trobem actualment a la cartera de serveis socials tenen l'origen en entitats benèfiques, en molts casos d'origen religiós, i en iniciatives de la mateixa societat, grups de pares i mares, grups de veïns, grups provinents de l'associacionisme o en entitats que, davant de situacions de vulnerabilitat, s'organitzen per donar resposta a unes determinades situacions no resoltes en un barri, un poble o una àrea determinada. L'economia social ha estat sempre donant resposta a necessitats, dissenyant projectes i cercant recursos de tot tipus per atendre aquestes necessitats. I també reclamant que l'Administració se'n fes càrrec, els subvencionés o els integrés en les polítiques socials.

Hi ha un moment, però, l'any 2006, en què es produeix un canvi significatiu en el sector dels serveis d'atenció a les persones: quan es van promulgar lleis que universalitzaven els serveis. És un punt d'inflexió en què la iniciativa privada amb afany de lucre irromp en el sector, veu una gran oportunitat de negoci i de creixement, i empreses que tradicionalment han operat en sectors com la construcció fan el salt cap als serveis d'atenció a les persones. Aquesta presència ha fet desaparèixer moltes de les entitats que als anys noranta prestaven els serveis que s'havien anat incorporant a la cartera de serveis socials i que passaven a ser licitats per les diferents administracions per concurrència pública. Hem vist que moltes de les cooperatives que havien nascut ajudades, esperonades, pels ajuntaments anaven quedant fora de les licitacions i perdien els concursos municipals. I moltes han acabat desapareixent. On més evident ha estat aquest procés és en les cooperatives que prestaven serveis d'atenció a domicili.

La innovació, clau per a la transformació

El sistema de licitació, que comporta contractes de durada força limitada en el temps, va en detriment d'aspectes com la formació de les persones que hi treballen, la incorporació de canvis i sobretot la innovació. La innovació disruptiva, la que pretén fer un salt important en un producte o servei, la que permet un pas més en la prestació, amb canvis no incrementals, sinó d'abast més transformador, necessita períodes de temps més llargs. El disseny, la creació d'un mínim producte viable (MPV), les proves pilot,

Laura Peracaula Basagaña.

Llicenciada en Administració i Direcció d'Empreses per la Universitat Autònoma de Barcelona. Codirectora general de Suara Cooperativa juntament amb Tomàs Llopart i Coll des de la tardor del 2019. És també presidenta de la Fundació Intermedia, una iniciativa de Suara juntament amb les fundacions Surt i IReS, per al foment de l'ocupabilitat. El gener del 2022 ha estat vocal del Consell per al Foment de l'Economia Social.

Tomàs Llopart i Coll.

Llicenciat en Filosofia i Lletres per la Universitat de Barcelona. Codirector general de Suara Cooperativa juntament amb Laura Peracaula des de la tardor del 2019. És també vicepresident del Grup Clade (Grup Empresarial d'Economia Social) i secretari del Consell Rector de la cooperativa Creixen Educació. Ha estat membre del Consell Rector de la Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya, membre del Patronat de la Fundació Seira, secretari del Consell Rector de la cooperativa de formació Aposta i vicepresident de la Fundació Factor Humà.

la validació de resultats, la readaptació i la millora del MPV i el llançament al mercat requereixen molt de temps, i com més disruptiva és la innovació, més temps es necessita. La innovació és un element clau per a la transformació, i ha d'anar acompanyada d'accions polítiques i socials que l'empentin, que l'ajudin i que no li posin dificultats ni pals a les rodes.

Ens trobem en un moment en què cal introduir canvis en el model d'atenció a les persones. Tenim necessitats que estan creixent i que seguiran creixent amb força durant els propers anys, relacionades amb la gent gran, la infància en situació de vulnerabilitat, les persones migrants, les persones sense llar... Per tant, els reptes de transformació són importants. Per exemple, cada cop hi haurà més gent gran que necessitarà ajuda i cada cop necessitarem disposar de més recursos públics i privats per fer-hi front. Caldram més pressupostos públics per mantenir el nivell de benestar que tenim i més despesa a les famílies per fer front a necessitats que ara no tenen resposta i que en el futur és molt probable que no puguin ser totalment cobertes per les administracions. Cada cop vivim més, volem seguir vivint a casa, i per aquest motiu els serveis d'ajuda a domicili (SAD) necessitaran més recursos econòmics.

Aquí tenim el primer gran repte, una primera gran transformació: hem de ser capaços d'adaptar els serveis que prestem amb la tecnologia que ara ja està disponible i amb la que estarà disponible en el futur, per donar més cobertura a les persones i que aquesta cobertura sigui millor. L'economia social té una llarga tradició de transformació, i un dels seus elements clau és que no té afany de lucre i reinverteix els excedents que genera. Aquest fet és un element diferencial respecte de la resta d'empreses, en les quals l'objectiu, a més de donar el servei, és retribuir uns accionistes, un propietaris. La reinversió d'excedents, en

La reinversió d'excedents, en el cas de les cooperatives, permet dedicar recursos econòmics a la formació, un dels elements previs a la innovació i la transformació.

el cas de les cooperatives, també permet dedicar recursos econòmics a la formació. La inversió en l'aprenentatge és un dels elements previs a la innovació i, per tant, a la transformació. La gestió de serveis d'atenció a les persones des de l'economia social dona coherència

a la concreció de les polítiques públiques, que sempre han de procurar el màxim retorn social de cada euro públic invertit.

Les condicions en què moltes d'aquestes organitzacions han nascut com a empreses de l'economia social, amb molt poca inversió inicial, han fet que les persones que hi participen hagin estat sempre molt creatives. Havien de ser-ho per donar una resposta òptima amb molt pocs recursos. I ho han aconseguit amb processos de creació de pensament i d'innovació constant per trobar solucions als problemes. Ho porten en el seu ADN des del principi.

Participar per decidir

Un altre element clau és la participació en la presa de decisions, tant en el dia a dia sobre el lloc de feina que cadascú ocupi, com en les decisions més estratègiques de l'organització. Quan tu participes (ets part), el grau d'implicació, de responsabilitat, sobre les teves actuacions s'incrementa. La participació va obligatòriament associada a la decisió. No s'hi val a dir que preguntem a les persones, que les fem participar, i que després siguin uns altres els qui prenguin les decisions. Participar és poder decidir. I l'economia social es caracteritza per la participació en les decisions de les persones que la integren.

D'altra banda, també és molt important l'empoderament de les persones, donar la informació i les eines perquè les decisions es puguin

Les professionals hem de tenir cura de no treure mai —per comoditat, per protocols o per efectivitat— la capacitat de decidir de les persones que atenem.

prendre com més a prop millor de les persones que atenen. Tot el que puguin decidir les persones ateses ho han de decidir; per tant, és important que les professionals tinguem cura de no treure mai —per comoditat, per protocols o per efectivitat— la capacitat de decidir

de les persones que atenem. Com a professionals no hem d'oblidar mai aquest acompanyament en l'empoderament: per posar al centre les persones és fonamental aprofundir en les dinàmiques que el permeten.

Les cooperatives d'iniciativa social, entre d'altres, reuneixen aquestes característiques, i això les converteix en un element transformador. De fet, en els estatuts de moltes d'elles hi figura la transformació social com a objectiu, que és el motiu pel qual van ser creades i constituïdes.

El gran repte de futur és trobar noves vies de col·laboració entre el sector públic i l'economia social de manera que, segurament amb noves fórmules jurídiques, es pugui avançar en les línies que hem exposat. En altres sectors ja hi ha experiències interessants de cooperatives que presten serveis, formades per tres actors: les persones que reben els serveis, l'Administració i l'entitat gestora, i són models que van en la línia que les professionals volem promoure.

Ens hi atrevim? Transformem?

Carme Pinós
**“La majoria
d’arquitectes
no som ni elit
ni còmplices de
l’especulació”**

Carme Pinós és una arquitecta que ha obert camí. El 1991 va fundar el seu propi estudi en un àmbit en què les dones eren una excepció, i després de

molts obstacles i molta perseverança —sobretot de molt treball— s’ha convertit en una de les nostres arquitectes més reconegudes internacionalment. Acaba de rebre el Premi Nacional d’Arquitectura 2021, el màxim guardó espanyol en el seu camp, que afegeix a una llarga llista de premis i mencions. Per ella, aquest art és un repte, un joc i, sobretot, una manera de ser; i la seva feina ho engloba tot: grans edificis, reformes urbanes, obra pública, fins i tot mobiliari. Li interessen totes les escales, perquè l’arquitectura és a tot arreu i fa ciutat. I sobretot, com diu ella mateixa, perquè l’arquitectura “no és feina, és viure”.

Carme Pinós (Barcelona, 1954) va compartir la seva primera etapa professional —i també vital— amb el també arquitecte Enric Miralles. Junts van crear un llenguatge propi i innovador que els catapultaria internacionalment, amb obres com el cementiri d'Igualada o les instal·lacions olímpiques per a tir amb arc de Barcelona. Ja en solitari, amb el seu propi estudi, continuaria desenvolupant aquesta arquitectura amb llibertat i gran potència creadora, amb la voluntat d'arriscar i investigar. Des d'aleshores, ha construït i ha donat classes per tot el món, plena de passió i responsabilitat. Entre les seves obres destaquen el CaixaForum de Saragossa, dos gratacels a Mèxic i el projecte arquitectònic i urbanístic de la plaça de la Gardunya, a Barcelona.

Després de tants anys treballant tant, li continua fent il·lusió la seva feina?

Molta! És un estímul increïble estar constantment resolent reptes. Em prenc l'arquitectura com un servei a la societat i al mateix temps com un art. I això emociona.

Això és el que més l'omple del dia a dia?

Sí. Treballar és una manera d'estar en el món, oferint la teva feina. Sento que formo part del món des del meu paper com a arquitecta. A més a més, és un joc. Ho gaudeixo i ho comparteixo amb la meva gent.

Li agradaria seguir treballant molts anys més?

Treballaré sempre que pugui. M'encanta fer arquitectura, però en lloc de fer, fer i fer, també m'agradaria reflexionar. La meva il·lusió és acabar la meva vida en una fundació des d'on fomentar el pensament, el debat i l'esperit crític. Perquè l'esperit crític està en crisi.

És necessari construir aquest esperit crític. També entendre que l'arquitectura és cultura.

L'arquitectura és absolutament cultura! Parla de transcendència, de cultura i d'art. Què és l'art sinó aquesta necessitat de transcendir que tenim? No sé si és un error o no, però és el que ens fa humans.

És evident que l'arquitectura l'apassiona, però també pot ser una professió molt dura. Què és el que més la frustra o la defrauda?

Hi ha massa regles i obstacles. Ens tracten com a delinqüents! Les normes estan per evitar males praxis, per controlar els especuladors, però paguem justos per pecadors. Al final no queda espai per a la creativitat i és una gran frustració. També em frustra molt com funciona el mercat. L'arquitectura és una professió en què, per treballar, hem de començar pagant. Ara estem participant en un concurs i és complicadíssim; són molts mesos de molta gent treballant, i perdem moltíssims diners... I dels quinze estudis d'arquitectura que ens hi presentem, només un cobrarà. La resta de la feina es llença! És com si li diguessis a un metge: si em cures, et pago; si no, no. O a un fuster: fes-me quatre cadires i ja veuré si me'n quedo alguna.

La professió s'ha desvirtuat?

Molt, ha baixat en picat. L'arquitectura s'ha convertit en una mercaderia. I els habitatges. Tot. Ara es fan cases per guanyar el màxim de diners i el promotor se'n desentén al cap d'un segon d'haver-les venut. Ja no hi ha amor pel que fas.

“L’arquitectura s’ha convertit en una mercaderia. Ara es fan cases per guanyar el màxim de diners i el promotor se’n desentén al cap d’un segon d’haver-les venut.”

Fa falta més empatia?

Sí, sí. Entendre el treball com un acte de generositat. És utòpic, però la feina hauria de ser una manera de formar part del món, tot pensant en els altres.

Expressa sovint que l’arquitectura és la seva manera de formar part del món. Fins a quin punt la feina s’ha convertit en la seva vida?

És que no és feina, és viure. No separo les parcelles perquè per mi forma part d’un tot. Entrego les meves forces per formar part d’alguna cosa que va més enllà de mi mateixa. Soc arquitecta tot el dia, no tinc horaris. Però no en un sentit *workaholic*.

Quan la nostra professió és vocacional i passional, és una sort. Però alhora correm el risc de treballar i treballar i deixar la resta en un segon pla. L’arquitectura li ha demanat molt? Ha hagut de renunciar a altres coses?

No he tingut fills i no sé com seria si els hagués tingut. Suposo que m’hauria espavilat, no soc l’única dona arquitecta. Però ha anat així. No he format una família, però d’alguna manera la meva família és molt més extensa.

Aquesta professió també li ha portat grans vivències i èxits.

No m’agrada la paraula *èxit*, perquè comporta el contrari, el fracàs. I no entenc la vida com un èxit o un fracàs. L’entenc vivint-la i gaudint-la. L’èxit parla de com et veuen, no tant de com et sents. Gaudir o no sí que reflecteix el que sents.

Ha gaudit, gaudeix, la vida?

La gaudeixo moltíssim, cada dia. No he tingut una trajectòria gens fàcil, però no he deixat mai de gaudir del que faig.

Quan mira enrere i veu tot el que l’ha portat fins aquí, com se sent?

Contenta. També preocupada pel futur incert que ens espera. Però allucitada amb tot el que he viscut fins ara. Qui ho havia de dir! [Riu.]

Núria Moliner, entrevista

Martí Petit, fotografia

Va començar a construir de molt jove.

Cert, amb Enric Miralles vam coincidir en una època en què a Espanya estava tot per fer. Als vuitanta hi havia moltes ganes de fer coses i donar pas als joves, i ens vam beneficiar d’aquell moment. Després em vaig quedar sola i va ser molt dur continuar. Sobrevivia com podia.

Va obrir el seu propi estudi el 1991, l’any que jo vaig néixer. Durant aquests trenta anys, i entre la seva i la meva generació, han canviat moltes coses.

Sí! Et diria que sobretot va canviar després de la crisi econòmica del 2008. Va marcar un punt d'inflexió, cap a malament. Veníem d'una època d'especulació, de bombolla immobiliària, de l'arquitectura espectacle. Allà es van rebentar moltes coses. De cop i volta tot cau, els honoraris van a la baixa i es desprestigia la nostra feina.

L'arquitectura de l'espectacle va malmetre la imatge de l'arquitecte. Encara ho estem arrossegant?

Absolutament. Es van llençar molts diners i es van fomentar les estrelles de l'arquitectura. I l'estrella es construeix, i no cal que sigui el millor arquitecte. Hi ha un abans i un després amb el Guggenheim de Bilbao, de Frank Gehry, que va ser un encert, va transformar la ciutat. Però tothom va voler tenir un Guggenheim i això va fer molt mal. El boom especulatiu tampoc hi va ajudar.

Al llarg d'aquests anys també ha canviat el paper de les dones a l'arquitectura. Abans, les dones arquitectes eren una excepció. Ara, a les aules d'arquitectura les dones són la majoria.

Sí. Però crec que això també té molt a veure amb la crisi de la professió. L'home sempre va a buscar l'èxit, cosa que jo odio. I donat que avui l'arquitectura ja no dona diners, els homes han anat a omplir altres universitats i carreres més rendibles. Les dones no ens regim per això, som més generoses, més empàtiques. Històricament, sempre ens hem ofert a cuidar els altres. Per això ara ens resistim en l'arquitectura.

Però ahora hem de celebrar que les dones hàgim accedit a un àmbit històricament masculinitzat, que és un pas cap a la paritat. És que si tenim espai a l'arquitectura és perquè els homes han marxat.

Tinc aquesta sensació. L'altre dia vaig estar en una escola d'arquitectura de Madrid i diria que el 80% dels alumnes eren dones.

Si aquestes dones dissenyen els edificis i les ciutats que habitem, és una oportunitat per incorporar-hi les cures i l'empatia que vostè troba a faltar a l'arquitectura?

Sí, i no només és necessari a l'arquitectura. A la política, a tot. L'empatia no ha de ser necessàriament una qüestió de dones, l'home també hauria de ser empàtic, però nosaltres tenim encara més capacitat empàtica per genètica.

No creu que en part és una construcció social i cultural?

Crec que hi ha molta biologia. El fet que un nadó surti de dins teu no el pots obviar. La dona és, sobretot, mare. Jo no ho soc, però em sento mare constantment. No ho puc evitar, cuido la meva gent.

Va ser una de les primeres dones a liderar el seu propi estudi d'arquitectura. Com van ser els primers anys?

Difícils! Perquè no em donaven oportunitats. Però alegres, perquè m'encantava projectar. Vam començar amb un equip molt petit, però l'he mantingut i consolidat al llarg dels anys.

Es parla poc de la precarietat estructural que hi ha en aquest àmbit.

Malauradament, és un repte que tenim. Avui en dia pots tenir un projecte en marxa i pot ser que l'endemà, amb una trucada, ja no el tinguis. Ens donen cops per tot arreu, en part perquè hem sigut còmplices de tota aquesta barbàrie, i perquè no sabem explicar-nos. M'agradaria fer una exposició col·lectiva per mostrar el procés creatiu dels arquitectes. No el resultat, sinó com hem arribat a la proposta, què pretenem, quins estudis hem fet i la càrrega que tot això ens comporta. Apropar l'arquitectura a la gent.

Ens ha faltat apropar l'arquitectura al conjunt de la societat.

Sí! Som massa elitistes. Ens agrada parlar d'una manera que no s'entén.

“Hem d'explicar què és l'arquitectura perquè ens tornin a veure amb bons ulls. La majoria no som ni elit ni còmplices de l'especulació.”

Hem d'explicar què és l'arquitectura perquè ens tornin a veure amb bons ulls. La majoria no som ni elit ni còmplices de l'especulació. Som responsables i tenim un compromís amb la societat.

No podem oblidar que l'arquitectura és l'escenografia de les nostres vides. És essencial per a tots i totes.

Absolutament. L'arquitectura pot transformar-ho tot.

Pot donar felicitat, l'arquitectura?

No sé si felicitat o no, perquè no sé què és ben bé, això de la felicitat, però l'arquitectura pot donar dignitat, i també ens la pot treure. La covid-19

ho ha posat de manifest. Confinar-se en espais sense llum ni ventilació, sense poder veure res, és treure la dignitat. L'últim treball que vaig fer com a professora a la Universitat de Berkeley era un camp de refugiats, i demanava als alumnes que, a través de l'arquitectura, tornessin la dignitat a la gent que ho havia perdut tot.

La docència ha estat una part important de la seva vida.

Mai he parat de donar classes a diferents parts del món, però araestic començant a dir que no, fins i tot a càrrecs molt alts. A l'estudi ho soc tot. I no puc seguir amb el mateix ritme d'abans. En pocs dies passava de donar classes a Berkeley a treballar a Austràlia, París o San Francisco.

I de l'etapa amb Enric Miralles, amb què s'ha quedat?

Amb tot. Amb l'Enric vam descobrir una manera de fer que després he continuat desenvolupant. No hi ha hagut un trencament en la meua arquitectura, ha estat una continuació total, però alhora inconscient. Sempre treballa amb molta llibertat, no em miro, no busco referències. És el consell que donaria als joves: que no es mirin, que no es comparin. Comparar-se pot ser molt frustrant.

Van crear un llenguatge molt propi, amb Enric Miralles.

Sí! Per això, perquè ens concentràvem en el que fèiem. Ens movíem amb molta llibertat, sense prejudicis de cap mena, i les geometries sortien segons el lloc, el programa, el que volíes oferir. I ara també. Cada projecte és diferent, i no tinc una geometria que em pertanyi, cada lloc me'n demana una.

En canvi, el seu llenguatge ha creat escola i molts imiten les geometries Miralles-Pinós.

Sí, però molt mal interpretat. Han sorgit molts seguidors de la nostra arquitectura, però s'han quedat a la superfície. Fan formes corbes perquè sí. Per nosaltres cada corba responia a alguna cosa: eren espais, recorreguts, integració. Mai eren simplement gestos. Però si ha servit perquè la gent se senti més lliure a l'hora de crear arquitectura, genial.

Com recorda aquells anys?

Treballant molt, potser amb massa ambició. No en tinc tanta, jo, ara, comparat amb el que era Miralles-Pinós. Sobretot Miralles. Ell tenia molta energia, es volia menjar el món, i jo no tenia aquest objectiu a la vida. Aquí hi havia un cert desequilibri...

Parlaven de tu a tu a l'estudi?

Quan començàvem un projecte parlàvem en igualtat de condicions. Podíem compartir tot el que pensàvem. Després, l'Enric tenia més capacitat de desenvolupar els projectes, de dibuixar-los. Però a l'inici, el moment en què sorgien les idees, era absolutament de tu a tu.

Què ha canviat des d'aleshores?

El ritme, l'ambició. Tinc la mateixa mirada, però la meua ambició és fer les coses bé i poder continuar. No menjar-me el món.

Com aborda els projectes? Què té en compte?

Context i sensibilitat. El més important és entendre on estic actuant,

“Vull dialogar, articular la ciutat i el paisatge, buscar el dinamisme, les vistes tangencials i la simbiosi amb la terra.”

saber escoltar, perquè el lloc et parla. I el programa també. Alhora, has d'escoltar el client, perquè has de fer realitat els seus somnis, els has de saber interpretar i treballar amb sensibilitat. No vull imposar-

me. Vull dialogar, articular la ciutat i el paisatge, buscar el dinamisme, les vistes tangencials i la simbiosi amb la terra.

D'entre tots els edificis que ha dissenyat, de quin se sent més orgullosa?

De tots. Sempre dic que estic enamorada de l'últim que he fet, però la Torre Cube I, a Mèxic, va ser un punt d'inflexió a la meua carrera. Els clients van dipositar en mi tota la seva confiança, i sense confiança no hi ha bons projectes.

Després d'haver construït molt a Catalunya durant l'època Miralles-Pinós, va començar a construir només a fora. Per què?

A mi em va salvar la internacionalitat. Quan em vaig separar de l'Enric, aquí em van donar l'esquena totalment, i a l'estranger vaig rebre molt més suport i vaig entrar a grans universitats. En canvi, a l'Escola d'Arquitectura de Barcelona m'havien rebutjat diverses vegades. És cert que ningú és profeta a la seva terra, però m'he sentit molt més valorada fora que no pas aquí.

Es va sentir sola o incompresa?

Sí, absolutament... L'any 1996 es va organitzar el congrés de la Unió Internacional d'Arquitectes (UIA) a Barcelona i em van ignorar per complet. La gent sabia on era Enric Miralles, però Carme Pinós havia desaparegut.

Ara se sent més valorada a casa?

Sí! En general, a Espanya, però no especialment a Catalunya. Vaig fer una exposició de la meua obra a Madrid, al Museo ICO, i encara hi ha gent que em pregunta per què no va ser a Barcelona. Doncs perquè em van cridar a Madrid! Ara també a Sant Sebastià m'han dedicat l'exposició més important de la Biennial. A Catalunya no m'ha cridat ningú.

Recentment ha estat l'Any Enric Miralles i s'han organitzat diferents actes i exposicions a Barcelona.

▲
La plaça de la Gardunya, el 2015, quan s'havia enllestit la reforma que va dur a terme l'estudi de Carme Pinós. El projecte urbanístic de la Gardunya incloïa renovar i ampliar la façana posterior del Mercat de la Boqueria (al fons de la imatge), la construcció del nou edifici de l'Escola Massana (inaugurat el 2017) i un edifici amb 39 habitatges de protecció oficial (enllestit el 2018).

A mi ningú me'n va dir res. Només em van demanar fer una tertúlia ridícula i m'hi vaig negar. Si l'única cosa que els interessa de mi és que hi vagi per explicar quatre anècdotes... *Va a ser que no.*

A part dels projectes que va fer amb Enric Miralles, finalment va tornar a construir aquí.

El concurs de la plaça de la Gardunya va ser un projecte molt important per a mi. Em van seleccionar per al concurs i finalment el vaig guanyar. Vaig sentir que apostaven per mi i confiaven en mi.

Allà va fer arquitectura i ciutat: edificis i espai públic.

Totalment. L'arquitectura fa ciutat, és ciutat.

Com és la ciutat que necessitem davant els reptes del segle XXI?

Crec que necessitem una ciutat d'una mida adequada. És un error pensar que la ciutat pot créixer indefinidament. Hem de pensar com articular les ciutats, el territori, la natura, l'agricultura i la indústria. Podríem entendre que tot Holanda és una ciutat feta de ciutats petites ben articulades entre elles, amb unes distàncies i unes comunicacions fluides. El repte és com donar cabuda al creixement de la humanitat i crear una bona convivència amb la naturalesa. Com ens estructurarem en el planeta? Aquest és el debat.

Què podem fer com a ciutadanes?

Respectar l'altre. Fomentar el debat i participar-hi. Escoltar i fer preguntes. Creure'ns que tenim responsabilitats i que podem aportar el nostre gra de sorra.

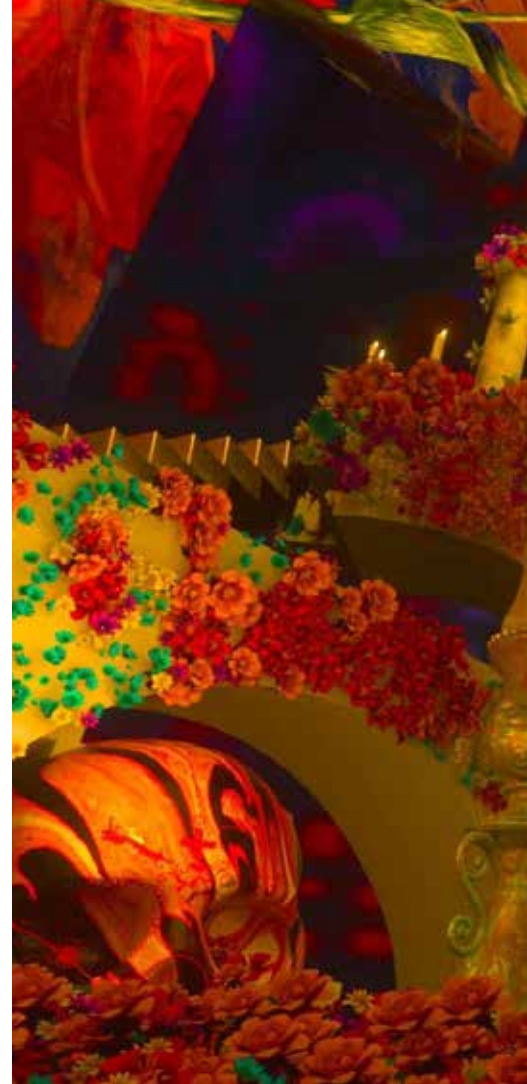

La tragèdia de la pandèmia de l'any 2020 va suposar mirar endins i, com a conseqüència, mirar en el meu propi territori. Les imatges emeses a TV3 del carrer de Santa Anna, al centre de Barcelona, van deixar-me sorpresa. Qui eren aquelles persones que esperaven rebre menjar? Així vaig conèixer la Meritxell Galindo, que havia perdut la feina en un forn de pa i havia hagut de deixar el pis llogat on vivia amb el seu marit, al barri de Gràcia. Es trobaven sense estalvis, i l'hospital de campanya de Santa Anna va suposar un punt de comunitat i esperança tant per a ella com per al seu marit.

Arts digitals a Barcelona: la gran embranzida

Anna Pérez Martí

Els estudis barcelonins de creació audiovisual viuen el seu millor moment ara que la realitat virtual, les instal·lacions immersives i l'animació digital desperten cada vegada més interès. Majoritàriament concentrats al districte del 22@, aquests creadors exploten tot el potencial de les tecnologies més innovadores, se superen projecte rere projecte i fan real el que ahir mateix semblava ciència-ficció. Conversem amb els professionals de les arts digitals que han participat en l'última exposició immersiva del Centre Ideal, dedicada a la pintora Frida Kahlo, i també en molts altres projectes.

© Blit Studio.

▲
El Centre Ideal se submergeix en l'univers de Frida Kahlo aprofitant les arts digitals més trencadores.

Anna Pérez Martí,
periodista

La seu de Martes Studio és exactament com t'imagines una oficina del 22@: una única sala allargada de sostres alts i acabats industrials, amb taules infinites on es troben alineats un Mac rere un altre; just a l'entrada, bicicletes i un cartell lluminós que diu "Life on Martes"; al fons, plantes tropicals que busquen la llum dels finestrals; a mà esquerra, una taula de billar i una altra de ping-pong que ofereixen diversió durant els lentíssims *renders*.

Fundat el 2017 per Roger Amat, Joan Molins i Xavi Trilla, aquest estudi s'ha encarregat de la instal·lació immersiva del Centre Ideal, on es projecta una biografia immersiva de Frida Kahlo en 800 metres quadrats de pantalla; una experiència hipnòtica i absorbent que conquereix les parets i el terra i per a la qual han calgut 27 projectors sincronitzats. Es tracta de tècniques audiovisuals d'última generació, cada cop més apreciades tant pel públic com per empreses i institucions. "Ja fa deu o quinze anys que s'estan desenvolupant aquestes tècniques, però ara hi ha una consolidació", explica Joan Molins. "Comença a haver-hi més inversió, més espais, més museus, més infraestructura, més oportunitats." Roger Amat afegeix: "No només hi ha més diners, sinó

que també és més barat de produir. La tècnica s'ha democratitzat"; i Xavi Trilla ho remata: "S'ha arribat una mica al *mainstream*: ja és per a tots els públics. Per tant, hi ha més oferta i més moviment."

Martes Studio també crea efectes especials per a publicitat, televisió, moda i videoclips, i ha treballat amb fenòmens musicals com Coldplay, C. Tangana, Bad Gyal i Lunay. Especialment recomanable és

Martes Studio crea efectes especials per a publicitat, televisió, moda i videoclips, i ha treballat amb fenòmens musicals com Coldplay, C. Tangana, Bad Gyal i Lunay.

la joia audiovisual *The Performers: Jacques*, que van crear per a l'irreverent músic francès.

Quan els preguntem cap a on creuen que avança el sector, en Joan respon amb contundència: "Cap a l'automatització", i en Xavi ho rebla: "Cap a treure'ns la feina!" Tots

tres riuen, i en Joan s'explica: "La intel·ligència artificial optimitzarà una gran part del que fem ara. L'expectativa és que et puguis centrar en la part creativa i que la part una mica més enrevessada la faci la màquina, com ara els retalls d'imatges, els *cromes* o buscar material d'arxiu."

Entrar dins de la pantalla

Fins fa poc, associàvem les arts digitals a unes ulleres de realitat virtual, però aquesta eina no acaba de consolidar-se. "Les ulleres et separen de l'entorn, i això crea mal rotllo a molta gent, els surten moltes vergonyes, se senten exposats", explica Jordi Massó, director tècnic audiovisual del Centre Ideal. Ell augura que el futur de les experiències immersives passarà per "implants a l'ull o ulleres com aquestes", diu assenyalant les seves ulleres (les que utilitza la gent habitualment), "que et permetran combinar realitat física i digital sense necessitat de portar un trasto enorme a la cara".

Mentrestant, assegura Massó, els centres amb sales immersives com l'Ideal "surten com bolets" arreu d'Europa i del món. "No deixa de ser una pantalla on et fiques, per això està tenint tant d'èxit. Vivim envoltats de pantalles, enganxats a una pantalla: el pas següent és entrar dins d'aquesta pantalla."

L'entrevista amb Jordi Massó té lloc en una mena de sala de realització, una petita habitació amb quatre monitors des d'on s'assegura que tots els reproductors de l'equipament funcionin correctament. Massó és també l'autor d'un mapatge de la mostra de Frida Kahlo titulat *El somni*, una projecció que retrata la llarga i dolorosa, però també creativament fructífera, convalescència de la pintora mexicana després d'un accident de trànsit.

Preguntat pel seu propi somni, en Jordi respon que li encantaria assumir la direcció audiovisual d'una òpera. "Últimament penso molt en el *Rèquiem* de Verdi, l'escolto molt." Es va enamorar d'aquest gènere després de treballar amb La Fura dels Baus i l'artista multidisciplinari Franc Aleu, pioners en l'ús d'escenografies audiovisuals trencadores en òperes. Massó

► La Fura dels Baus emprà arts digitals per potenciar l'espectacularitat de simfonies com la *Simfonia núm. 6, "Pastoral"*, de Beethoven.

© La Fura dels Baus.

► Videoclip de Coldplay *Champion of the world*, amb postproducció i efectes especials de Martes Studio.

© Martes Studio.

es considera un artista en potència: “Per posar-te l’etiqueta d’artista has de tenir un estil i un llenguatge propis, i jo encara els estic buscant.”

Pintors amb codi

Un altre dels creadors de l'exposició *Frida*, Sergio Albiac, reivindica aquest concepte d'artista en el món digital: “Jo em sento artista al cent per cent: el que faig és pintar amb codi. Els artistes, al llarg de la història de l'art, sempre han utilitzat les tecnologies més avançades que hi havia en aquell moment.” Per a la mostra de l'Ideal, en Sergio ha desenvolupat un fotomaton que funciona amb intel·ligència artificial.

La feminització de les arts digitals

Mariona Omedes volia ser pintora, però quan era a Londres va descobrir el món de la postproducció i es va dir: “Pintaré en moviment”, explica rient per videotrucada. Omedes és cofundadora de Nueveojos, l'estudi

que ha contribuït a l'exposició de Kahlo amb una instal·lació multicapa: superposant cinc capes transparents, que creen imatges tridimensionals. Nueveojos treballa per a institucions públiques, productores i agències, i durant dos anys s'ha encarregat de l'escenografia visual dels premis Goya.

La Mariona, que va començar a manipular digitalment la imatge el 1989, ha estat testimoni "d'una evolució molt bèstia" en el terreny tècnic i d'accés a l'equipament. També ha viscut la recent i progressiva incorporació de les dones en un sector molt masculinitzat: "Em fa molta il·lusió, perquè no n'he trobat gaires durant el procés, i m'agrada molt com treballen. Jo me les he hagut d'heure amb molts mascles alfa."

Lucia Segurajáuregui, cofundadora de Play a Bit, corrobora aquest fenomen de feminització: "Al col·lectiu Matics som la mateixa quantitat de dones que d'homes..., i potser les dones som les més canyeres", diu amb una riallada. La comunitat a la qual fa referència, Matics, és una associació sense ànim de lucre que busca crear comunitat al voltant de les arts digitals. El sector, assegura la Lucia, es caracteritza per la companyonia.

Ho demostra la instal·lació que Play a Bit ha realitzat per a l'Ideal, una *infinity room* on el visitant interactua amb una allau d'animacions de l'imaginari de l'artista mexicana: flors, fruites, colibrís, micos i calaveres en moviment constant. Per calcular les mesures espacials d'aquesta instal·lació sensorial i interactiva, van recórrer al seu amic Diego Suárez, també integrant de Matics. "Al cap de dos segons ja tenia l'ajuda", diu la Lucia.

Toni Jaume, soci de la Lucia, assegura que el sector creix perquè "cada cop més curadors d'esdeveniments culturals pensen en aquests nous llenguatges: ja no pensen només en un *print*, una escultura analògica o una peça audiovisual normal i corrent, sinó que pensen en digital. Vivim un punt d'inflexió: el paradigma d'entreteniment i d'oci cultural està canviant".

Menys "oh!", més narrativa

Aquest canvi de paradigma, però, anirà estretament vinculat al contingut de les obres. És el que assegura Marc Colomines, director creatiu de Blit Studio. "El públic ja està acostumat al moment "oh!". Algú que ha anat cinc anys seguits a veure el videomapatge de les Festes de la Mercè ja no se sorprèn. Li has d'explicar alguna cosa, que el que l'emocioni sigui la història, no només l'efecte..., o totes dues coses."

L'oficina de Blit recorda la de Martes: un espai industrial diàfan, incomptables monitors d'ordinador, una màquina escurabutxaques *vintage* i un suro d'on pengen, entre impressions a tot color d'antics projectes, dues entrades rebregades de la sala Dirty de Razzmatazz.

© Sergio Albiac.

▲
Sergio Albiac utilitza algorismes digitals i intel·ligència artificial per pintar retrats.

© Nueveojos.

▲
La cantant Nathy Peluso
durant la gala dels premis
Goya 2021, amb escenografia
desenvolupada per Nueveojos.

Blit ha creat l'experiència amb ulleres de realitat virtual que suposa la traca final de l'exposició de Kahlo. Quan en Marc va fundar l'empresa, el 2015, ni tan sols considerava treballar aquesta tecnologia. En aquell moment feia de videojòquei (VJ): punxava imatges en directe i al ritme de la música en festivals i discoteques de Londres, Madrid i Eivissa, on durant dos anys va fer de VJ resident de la mítica Space Ibiza. Sempre havia utilitzat imatges d'altres autors, fins que es va proposar crear els seus propis visuals; d'allà va saltar als gràfics animats, després als mapatges i finalment a la realitat virtual. Avui podem veure les seves creacions en museus, concerts i esdeveniments de marques.

Barcelona, capital de les arts digitals?

La majoria dels entrevistats pensen que Barcelona aglutina tants estudis dedicats a les arts digitals pel seu bagatge en els àmbits de l'arquitectura i del disseny gràfic i industrial. "Tenim una gran tradició de disseny", reflexiona Xavi Trilla. "Abans era gràfic, ara és digital; ens hem espavilat i modernitzat. Hem evolucionat." Sergio Albiac destaca la importància d'escoles com Eina, BAU o Elisava.

Mariona Omedes, de Nueveojos, ho atribueix a una combinació equilibrada de sentit estètic i ètica del treball: "A Barcelona hi ha molt bon gust, una cultura artística accentuada, criteri estètic. Als Estats Units pot haver-hi uns *tios* increïbles, però són súper carrinclons. A més,

els catalans tenim una manera de treballar particular, som molt curiosos, molt professionals... Tot això fa que despuntem, perquè t'asseguro que el món està ple de gent que fa el mateix."

Blit ha creat l'experiència amb ulleres de realitat virtual que suposa la traca final de l'exposició de Kahlo.

▲
Les teràpies immersives tenen grans resultats en pacients amb trastorns neurològics i psicològics.

Ens desplaçem uns metres enllà, a través del Poblenou, fins a arribar a Broomx. El seu fundador, Ignasi Capellà, alça una veu escèptica davant aquesta imatge idealitzada de Barcelona com a clúster de creació digital: “A vegades ens mirem molt el melic: ens vanagloriem del que tenim i no mirem a fora, on s’estan fent moltes coses i amb moltes més facilitats. Si realment volem ser un país de noves tecnologies, d’innovació i de talent digital, falta molt suport a les empreses i centres tecnològics. Sortim a tots els rànquings de ciutats innovadores, però hem de ser realistes: les empreses venen pel clima i pels sous. Contractar un programador aquí et costa la meitat que a França o a Alemanya, i una quarta part que als països nòrdics.”

Mentre xerrem amb l’Ignasi, passem pel Park Güell, fem submarinisme amb dofins i conduïm per una carretera amb palmeres altíssimes a banda i banda. Tots aquests escenaris són generats per l’MK360+, un projector que en pocs minuts i a través d’una aplicació de mòbil s’adapta a les dimensions de qualsevol habitació i transporta l’usuari a in comptables universos paral·lels sense aixecar-se del sofà. L’MK360+ i l’MKPro, els dos projectors creats per Broomx, es presenten com a alternatives als videomapatges habituals, que solen implicar un gran nombre de projectors i resulten molt cars, d’una banda, i eviten l’aïllament de les ulleres de realitat virtual, de l’altra.

La creació digital entra als hospitals

Encara que inicialment Broomx va idear les seves experiències immersives per a museus i hotels, cada cop tenen més presència

en hospitals i residències de gent gran. “Els pacients amb malalties neurològiques solen estar molt tancats en si mateixos, tenen alts i baixos emocionals i necessiten molta atenció i medicació. Les nostres eines els ajuden a millorar el benestar emocional, socialitzar, reduir el nombre de crisis i alentir el deteriorament cognitiu”, explica l’Ignasi.

Els projectors de Broomx, a més, ajuden els professionals sanitaris a controlar els nivells d’estrès, disparats arran de la pandèmia, a través de sessions de meditació i *mindfulness*. Treballen amb l’Hospital

Vall d’Hebron, l’Hospital d’Olot i Comarcal de la Garrotxa i el SEM, el Sistema d’Emergències Mèdiques.

Sociòleg de formació, l’Ignasi reivindica la part humanista de les arts digitals. “Sí, això és una carrera amb milions de recursos invertits, però exactament per a què serveix? Com s’avalua? Quin impacte té?” Respondre aquestes

preguntes, sosté, “requereix perfils no tecnòlegs, com ara sociòlegs, filòsofs, psicòlegs... Estem poc representats, i som necessaris.”

Els projectors de Broomx ajuden els pacients amb malalties neurològiques a alentir el deteriorament cognitiu i faciliten als professionals sanitaris controlar els nivells d’estrès a través de sessions de meditació.

Els reptes de les arts digitals

Hi ha un gran consens que el principal obstacle del sector són els pressupostos. “Els nostres productes són molt efímers, a vegades es projecten un sol cop durant quatre minuts i ningú els torna a veure mai més. Es fa difícil per al client destinar-hi un pressupost alt”, es lamenta Marc Colomines. Per Jordi Massó es tracta d’un problema de desconeixement. “No hi ha cultura sobre aquest camp i es pensen que els projectes es poden fer en pocs dies. La gent ha d’acabar marxant perquè se la valori.”

“Jo he treballat vint hores seguides asseguda davant de l’ordinador”, reconeix Mariona Omedes, “o en entregues molt bèsties que impliquen mesos de treball-dormir-treball-dormir-treball-dormir. No sé si tothom està capacitat per a aquesta feina.” Toni Jaume ho corrobora: “M’he vist moltes vegades en situació d’estrès, de no saber si val la pena fer el sobreesforç, però sempre l’acabem fent i tenim èxit.” Per en Sergio el més gratificant és “la sensació que estàs treballant en un camp que no té límits”.

En Marc recorda amb una il·lusió especial col·laborar amb el Medusa Festival, un festival d’electrònica per al qual van dissenyar una escenografia i uns visuals espectaculars. “Quan veus una massa de 50.000 persones treure el mòbil per gravar el que has fet, és que ho has fet bé.”

Barcelona en dades **La salut, més enllà** **de la covid-19**

La covid-19 ha suposat un repte per als serveis de salut pública i ha tingut un impacte desigual en la població de Barcelona, per edats, per barris i per nivell socioeconòmic. Disposar de més professionals en l'atenció primària i reduir les llistes d'espera en proves diagnòstiques i tractaments són dos dels grans reptes que la pandèmia ha posat encara més de manifest. Hi ha molta feina pendent per recuperar la capacitat del sistema sanitari per fer prevenció, detectar i tractar de forma precoç malalties cròniques, atendre els problemes de drogodependències i donar resposta a l'augment de trastorns de salut mental.

Laura Navarro i Oriol Díez (Storydata) dades, text i gràfics

Krushenka Bayas disseny

© Carliota Serarols.

Els professionals de la salut

A Barcelona hi ha 7,7 metges de família per cada 10.000 habitants, una xifra similar a la mitjana espanyola però lluny de l'europea, que se situa en 9,1 segons dades de la Central Sindical Independent de Funcionaris (CSIF). La taxa d'infermeres és de 7,6 (la mitjana espanyola és de 6,8), i la de pediatres puja del 9,5 el 2019 al 10,3 el 2020.

L'odontologia és una especialitat poc accessible des de la sanitat pública: ni tan sols es disposa d'un dentista per cada 10.000 barcelonins. D'acord amb l'Organització Mundial de la Salut (OMS), més del 68% de la població mundial disposa de menys de 5 odontòlegs per cada 10.000 habitants. L'Ajuntament de Barcelona va intentar crear un servei de dentista municipal, però la justícia va tombar la iniciativa. El que sí que s'ha posat en marxa és un servei d'odontologia per atendre persones vulnerables.

Tumors i infeccions, primeres causes de mort

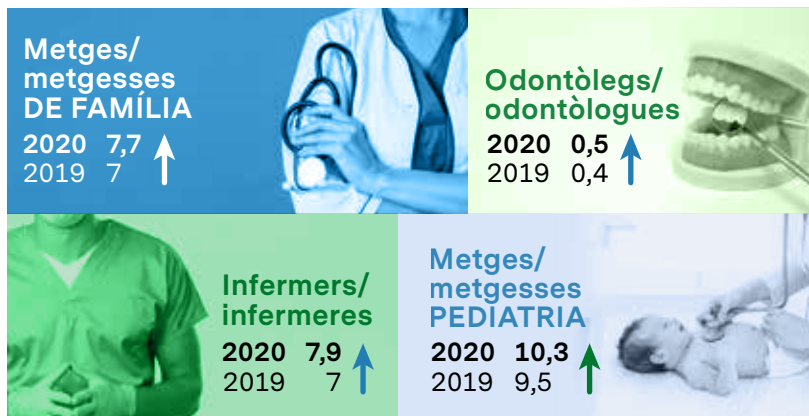
Les dones de Barcelona tenen, de mitjana, una esperança de vida de 86,7 anys, mentre que la dels homes és de 80,7. Segons l'informe "La salut a Barcelona 2020" de l'Agència de Salut Pública de Barcelona (ASPB), la principal causa de mortalitat femenina són les malalties infeccioses o parasitàries, seguides de les malalties del sistema circulatori i dels tumors. En el cas dels homes, la primera causa de defunció són els tumors, seguits de les malalties infeccioses i del sistema circulatori. Tant per als homes com per a les dones, la covid-19 va resultar la quarta causa de mortalitat l'any de la pandèmia.

Mortalitat per barris

La distribució de la mortalitat prematura (les morts que es perceben com a defuncions que han succeït abans d'hora) va ser desigual als districtes i barris de Barcelona l'any 2020. Torre Baró, la Trinitat Nova i Montbau van registrar la taxa de mortalitat prematura més elevada. Les primeres causes de mortalitat prematura a la ciutat són els tumors de tràquea, bronquis i pulmó en els homes, i el tumor maligne de mama en les dones, segons les dades de l'ASPB (2018).

ASSISTÈNCIA PRIMÀRIA

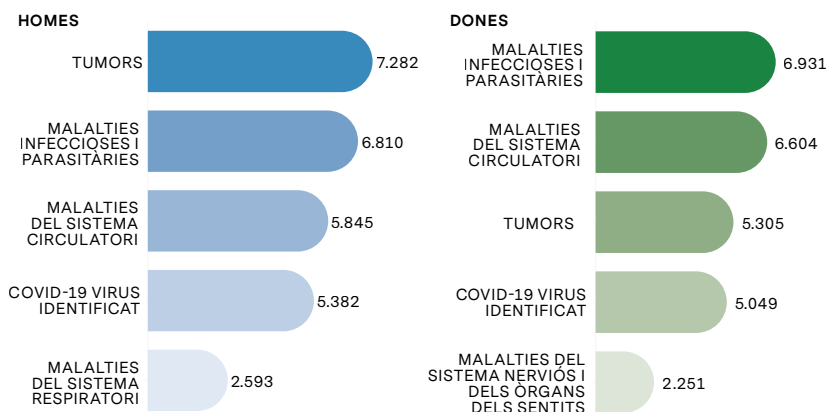
LLOCS DE TREBALL PER 10.000 HABITANTS SEGONS EL TIPUS DE PROFESSIONAL

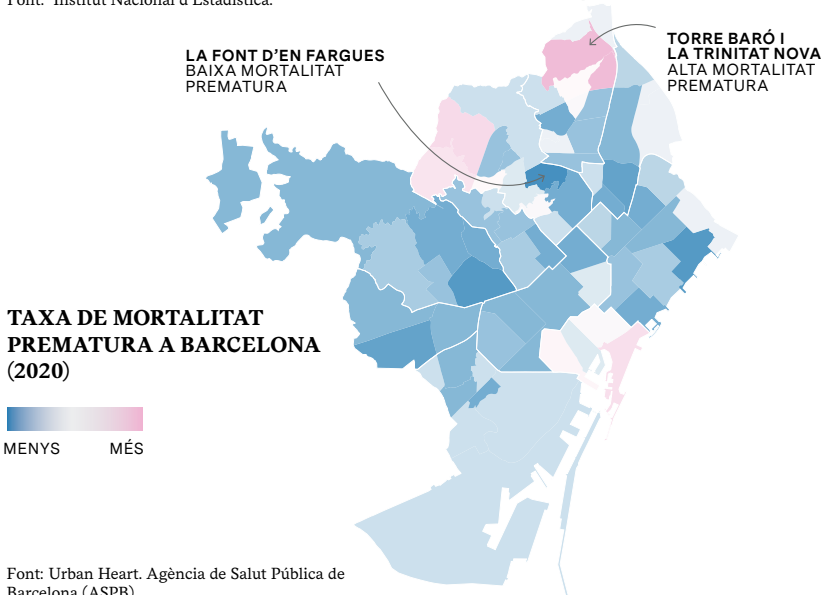
Nota: Cada lloc de treball equival a 36 h setmanals.

Font: Memòria CatSalut (dins l'Anuari estadístic de la ciutat de Barcelona 2021). Consorci Sanitari de Barcelona. Imatges: Shutterstock i Freepick.

PRINCIPALS CAUSES DE MORT A LA PROVÍNCIA DE BARCELONA (2020)

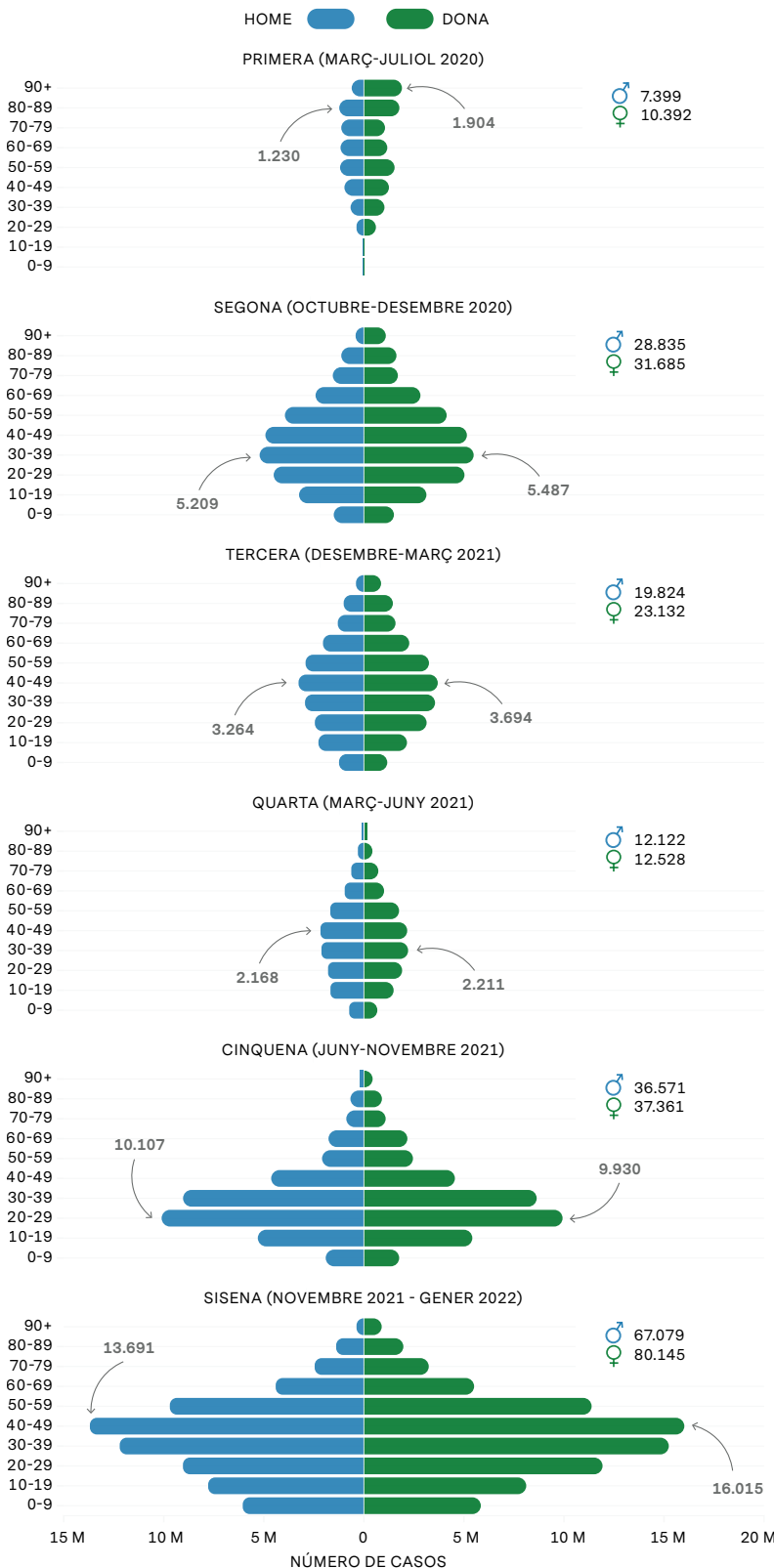

Font: Institut Nacional d'Estadística.

Font: Urban Heart. Agència de Salut Pública de Barcelona (ASPB).

POSITIUS PER COVID-19 A BARCELONA PER CADA ONADA DE CONTAGIS

Font: Departament de Salut, Dades Obertes Catalunya. Se n'exclouen els positius en test ELISA i test ràpid. (Última actualització: 18 de gener de 2022.)

Una malaltia, sis onades

Des de l'inici de la pandèmia, a Barcelona hi ha hagut 425.814 persones infectades per la covid-19, 7.590 de les quals vivien o treballaven en residències de persones grans (dades de 31 de gener de 2022). Al llarg d'aquests dos anys s'han produït sis onades de la malaltia, cadascuna amb característiques diferents. La primera onada va ser la més letal, amb el nombre de morts més elevat per covid-19. És l'onada on es van registrar menys positius, atès que fins al maig de 2020, la prova per detectar el virus es feia només a col·lectius prioritaris.

A partir de l'octubre del 2020, les xifres van incloure els resultats de tests d'antígens a més de la PCR i es van començar a fer proves diagnòstiques a tota la població. En la segona, tercera i quarta onades la majoria de casos es van donar entre la població de 25 a 54 anys. A partir del gener del 2021, quan va arrencar la campanya de vacunació, es va reduir el nombre de contagis registrats en les onades tercera i quarta. De juny a novembre del 2021 es va viure una cinquena onada amb l'arribada de la variant delta del virus, que afectava la població més jove, que era la menys vacunada.

Des de mitjan de novembre ens trobem en la sisena onada, que ha portat un nombre de contagis molt elevat per la variant òmicron, però amb moltes menys hospitalitzacions i morts. En totes les onades el nombre de casos sempre és lleugerament superior en les dones que en els homes.

La mala salut mental s'acarnissa amb les dones joves

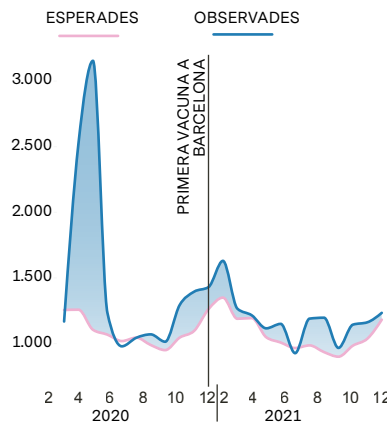
Segons dades provisionals de l'ASPB, els problemes de salut mental han augmentat tant en adults com en adolescents. Les malalties mentals han passat d'afectar un 16,5% a un 23,3% dels homes i d'un 19,9% a un 35,8% de les dones. Si s'observen les dades de la població adolescent, les noies són les més perjudicades en aquest sentit, amb un fort increment des de 2016 de les joves que estudien segon d'ESO i cicles formatius (CFGM).

5.778 defuncions més de les esperades

Entre el març del 2020 i el gener del 2022, a Barcelona s'han produït 5.778 defuncions més de les esperades, segons les dades de l'ASPB. La majoria d'aquest excés de mortalitat es va produir en la primera onada de la pandèmia: entre el març i el juny del 2020 va haver-hi un excés de 3.423 morts.

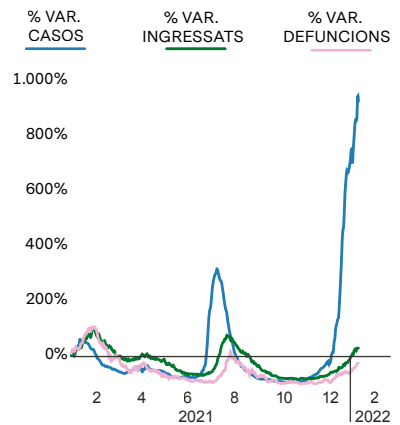
L'excés de mortalitat va continuar, però en menor mesura, en la segona i tercera onades, de l'octubre del 2020 al març del 2021. En la primera i segona onades encara no hi havia disponible una vacuna, i en la tercera tot just havia començat la campanya de vacunació, de manera que el percentatge de persones immunitzades encara era baix.

EXCÉS DE DEFUNCIONS MENSUAL (2020-2021)

Font: Oficina Municipal de Dades.

VARIACIÓ DEL NOMBRE DE CASOS, INGRESSATS I DEFUNCIONS PER COVID-19

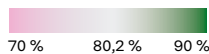

Font: Departament de Salut. S'ha calculat la variació respecte a l'1 de gener de 2021.

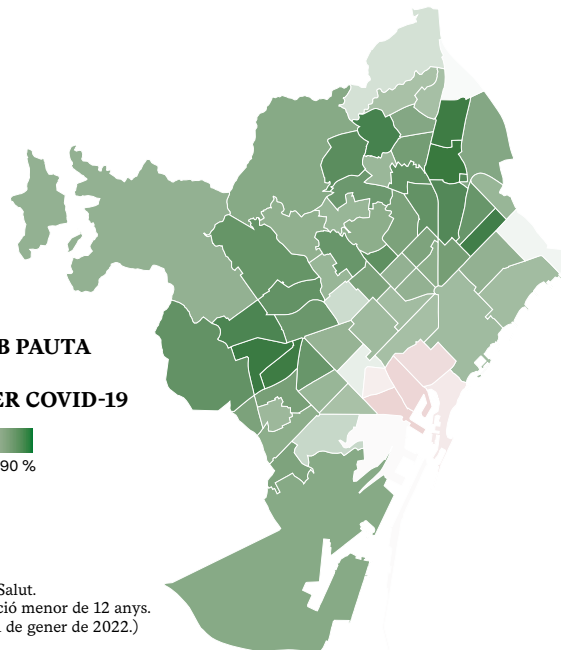
Desigualtat en la vacunació

La campanya de vacunació a Barcelona, igual que a Catalunya, va començar el 27 de desembre del 2020. Es va desenvolupar en tres etapes que es van anar encavalcant. Tal com assenyalava l'ASPB, aquesta epidèmia ha afectat més les persones de nivell socioeconòmic més desfavorit a causa de les seves condicions de vida i treball, com ara viure en habitatges més petits i amb poques possibilitats de fer teletreball. Les cobertures vacunals també han estat inferiors als barris amb un nivell socioeconòmic més baix.

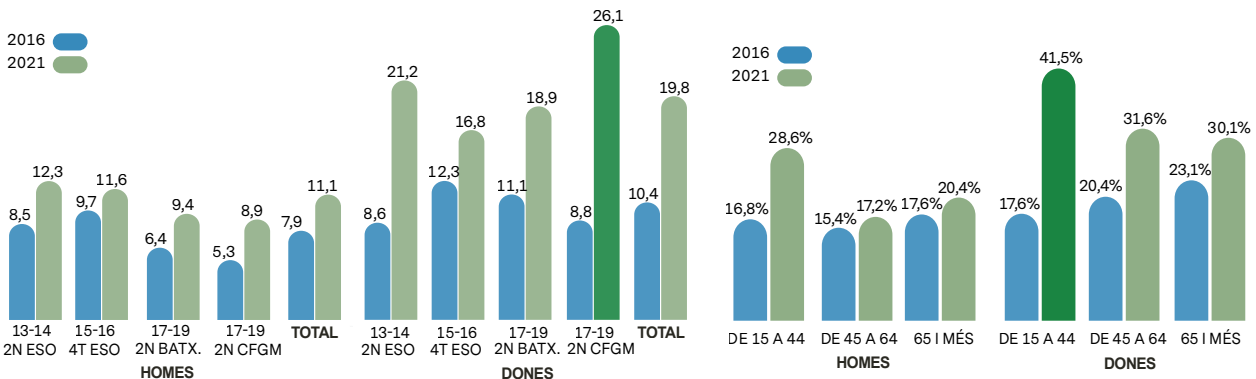
POBLACIÓ AMB PAUTA COMPLETA DE VACUNACIÓ PER COVID-19

Font: Departament de Salut. No s'hi inclou la població menor de 12 anys. (Última actualització: 1 de gener de 2022.)

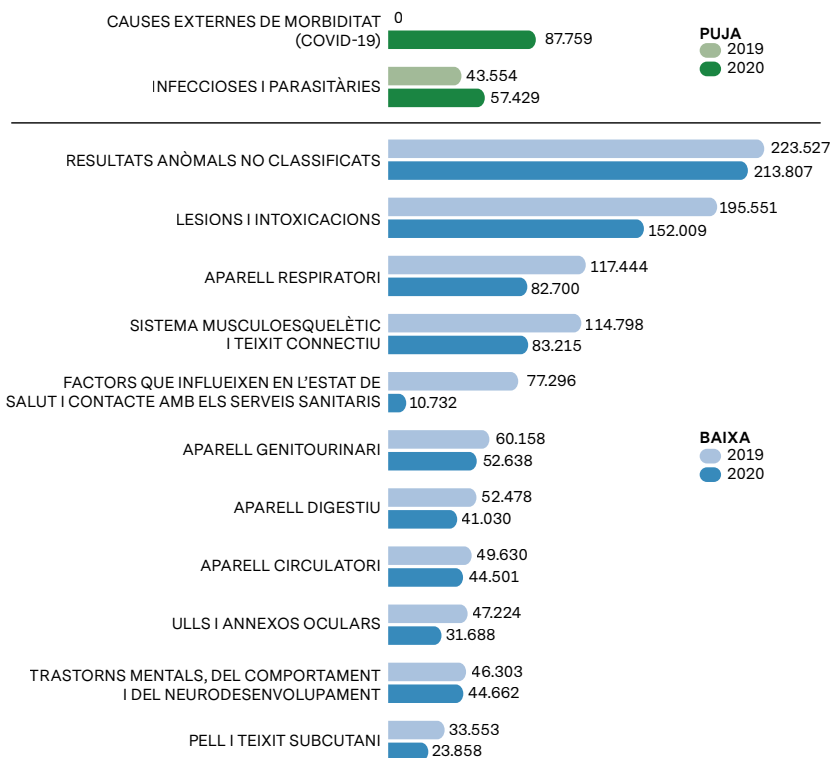

PROBLEMES DE SALUT MENTAL EN ADOLESCENTS SEGONS EL CURS I L'EDAT (2016-2021)

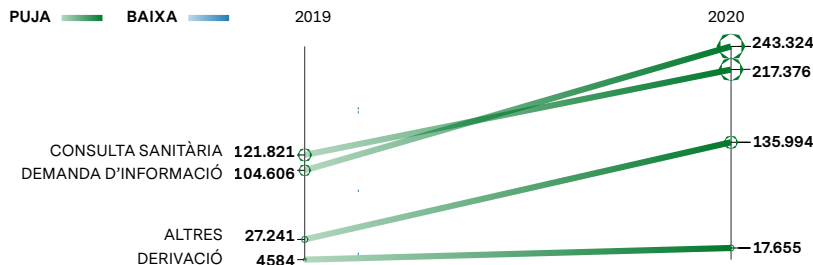
Font: Agència de Salut Pública de Barcelona (ASPB).

EVOLUCIÓ DE LES URGÈNCIES PER GRANS GRUPS DE DIAGNÒSTIC*

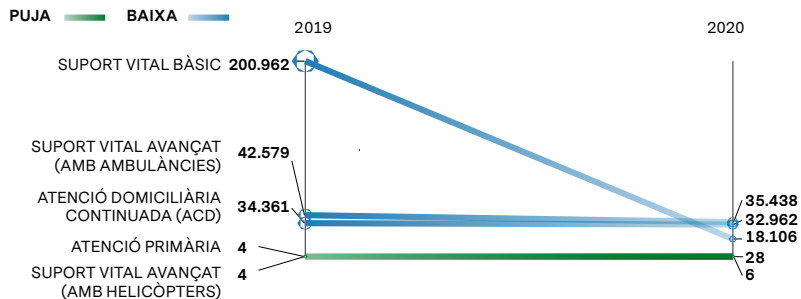
*Se n'han exclòs les urgències en les quals no consta l'edat o el sexe.
Font: Anuari estadístic de la ciutat de Barcelona 2021.

EMERGÈNCIES SENSE MOBILITZACIÓ DE RECURSOS*

*Mobilització de recursos: activació d'alguns dels recursos assistencials del SEM per realitzar una atenció *in situ*.
Font: Anuari estadístic de la ciutat de Barcelona 2021.

EMERGÈNCIES AMB MOBILITZACIÓ DE RECURSOS*

*Mobilització de recursos: activació d'alguns dels recursos assistencials del SEM per realitzar una atenció *in situ*.
Font: Anuari estadístic de la ciutat de Barcelona 2021.

La covid-19 capgirarà l'atenció primària i les urgències

Un dels àmbits més afectats per la pandèmia ha estat l'atenció primària. Segons un estudi de l'Institut Català de la Salut, el 2020 es van doblar les consultes per malalties infeccioses i parasitàries a causa de l'esclat de la pandèmia. L'augment va ser del 91,07%, ja que el 2019 es van fer 52.220 diagnòstics i el 2020, 99.779. Amb tot, el total de consultes ateses va ser similar (1.402.406 visites durant el 2020 i 1.421.779 el 2019), però va canviar el motiu de la consulta. L'increment de visites relacionades amb la covid-19 va fer baixar les consultes per patologies cròniques com la hipertensió arterial, la diabetis o l'obesitat.

Durant el 2020 els serveis d'urgències van atendre un 14,9% menys de pacients que l'any anterior, en total 1.071.304 pacients, com ho recull l'Anuari estadístic de la ciutat de Barcelona 2021. Per tipus de diagnòstic, les úniques urgències que van créixer van ser les relacionades amb la covid-19 (causes externes de morbiditat i malalties infeccioses i parasitàries). La resta de tipologies van decreixer, sobretot les urgències per lesions i intoxicacions i els "factores que influeixen en l'estat de salut i contacte amb serveis sanitaris", que es refereixen a revisions i exploracions mèdiques, persones amb riscos de contagis o procediments específics, entre d'altres (segons la classificació internacional de malalties).

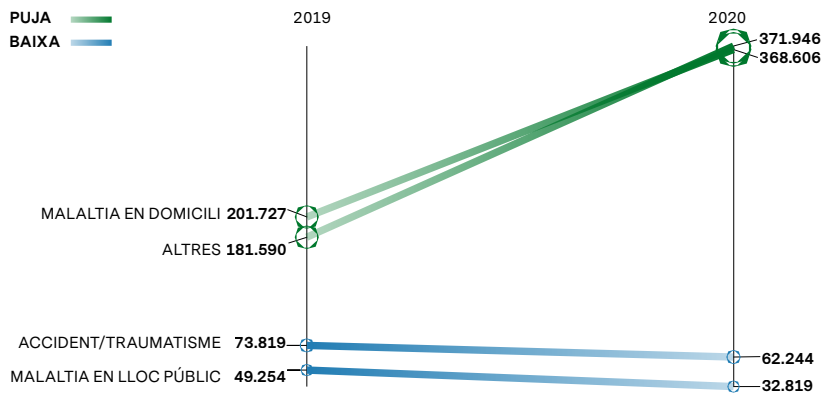
Tall sec a la mobilització de recursos

El 2020, l'activitat del sistema d'emergències mèdiques (SEM) va augmentar un 65% en relació amb l'any anterior. Aquest augment està directament vinculat al creixement dels incidents sense mobilització de recursos, com ara les consultes sanitàries (+78,43%) o demandes d'informació (+132,6%). En canvi, les emergències amb mobilització de recursos van disminuir. Els desplaçaments de suport vital bàsic, per exemple, van passar dels 200.000 anuals a tan sols 18.000 el 2020, una baixada del 90% respecte al 2019.

Menys traumatismes, més atenció domiciliària

Per tipus d'incident, les urgències amb un descens més marcat van ser els accidents o traumatismes i l'atenció de malalties en llocs públics. En canvi, es va disparar el nombre d'urgències per malaltia en domicili (83%) a conseqüència de les restriccions de mobilitat. El que més va créixer són les urgències classificades com a "altres" (104%), que probablement inclou la resta d'urgències sanitàries relacionades amb la pandèmia.

EVOLUCIÓ DE LES URGÈNCIES PER TIPUS D'INCIDENT

Font: Anuari estadístic de la ciutat de Barcelona 2021.

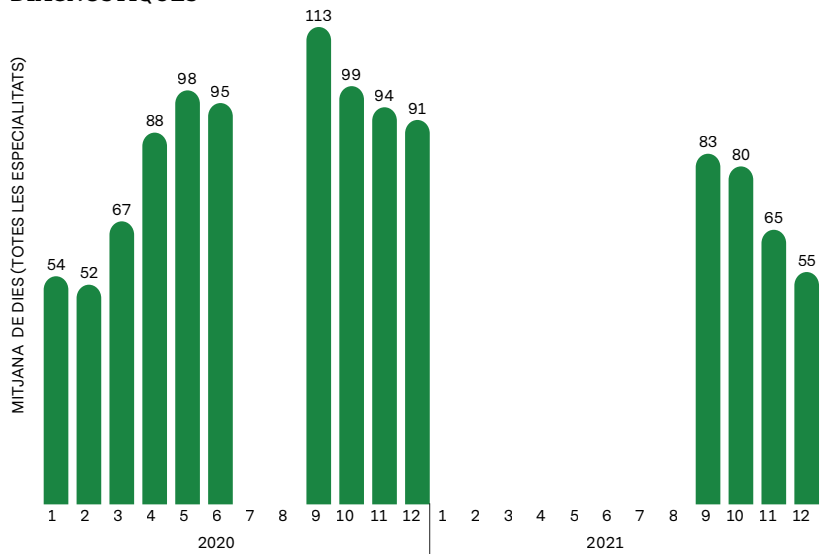
Les llargues esperes per a les proves mèdiques

El temps d'espera per a la realització de proves diagnòstiques als hospitals de Barcelona va patir increments molt elevats tot el 2020, durant les tres primeres onades de la covid-19. Entre el maig i el setembre del 2020, les proves diagnòstiques van acumular els endarreriments més grans. El setembre del 2020, per exemple, hi havia sis mesos d'espera per programar una mamografia o una ecografia ginecològica.

La situació es va normalitzant i el temps d'espera ha tornat a ser gairebé el mateix que hi havia abans de la pandèmia. Si de mitjana el setembre del 2020 hi havia quasi quatre mesos (113 dies) d'espera per a qualsevol classe de prova, el desembre del 2021 aquest temps d'espera s'havia reduït a la meitat fins als dos mesos de mitjana (55 dies).

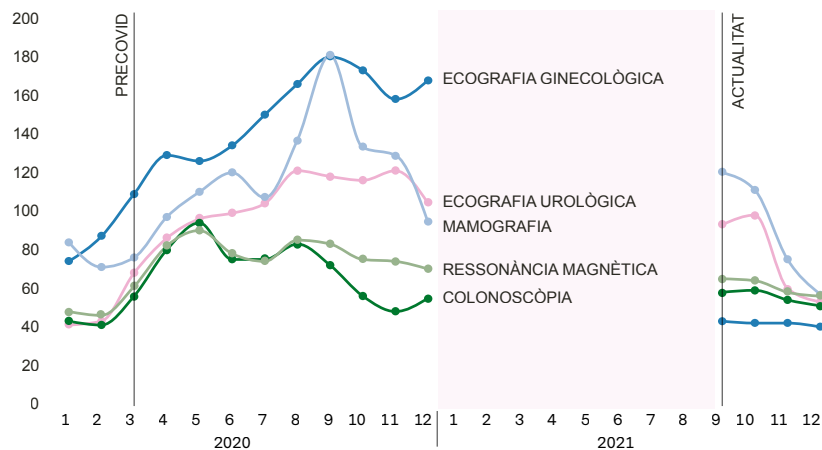
Així, la pandèmia ha suposat un infradiagnòstic de malalties cròniques de fins al -36%, en totes les edats i en ambdós sexes. A més, l'any 2020 es van diagnosticar 7.618 casos nous de càncer, 2.203 menys que l'any 2019, cosa que significa una reducció del 22% dels diagnòstics respecte de l'any anterior.

MITJANA DE DIES D'ESPERA DELS PACIENTS PENDENTS DE PROVES DIAGNÒSTIQUES

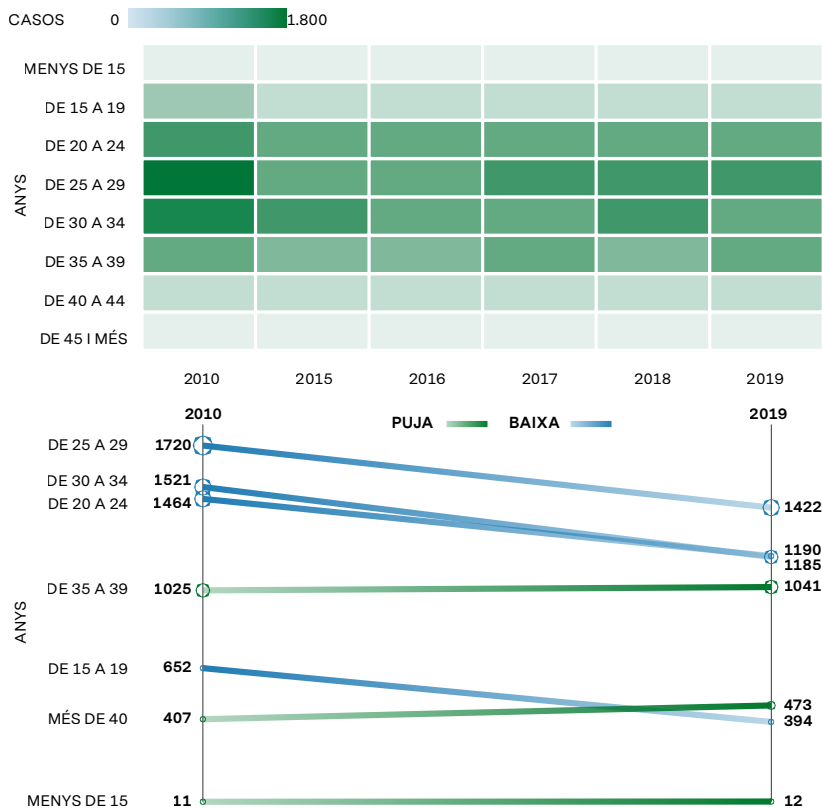
Nota: No hi ha dades disponibles per als mesos que apareixen en blanc.
Font: Servei Català de la Salut.

DIES D'ESPERA PER A PROVES DIAGNÒSTIQUES

Nota: No hi ha dades disponibles per als mesos que apareixen en blanc.
Font: Servei Català de la Salut.

INTERRUPCIIONS VOLUNTÀRIES DE L'EMBARÀS PER EDAT

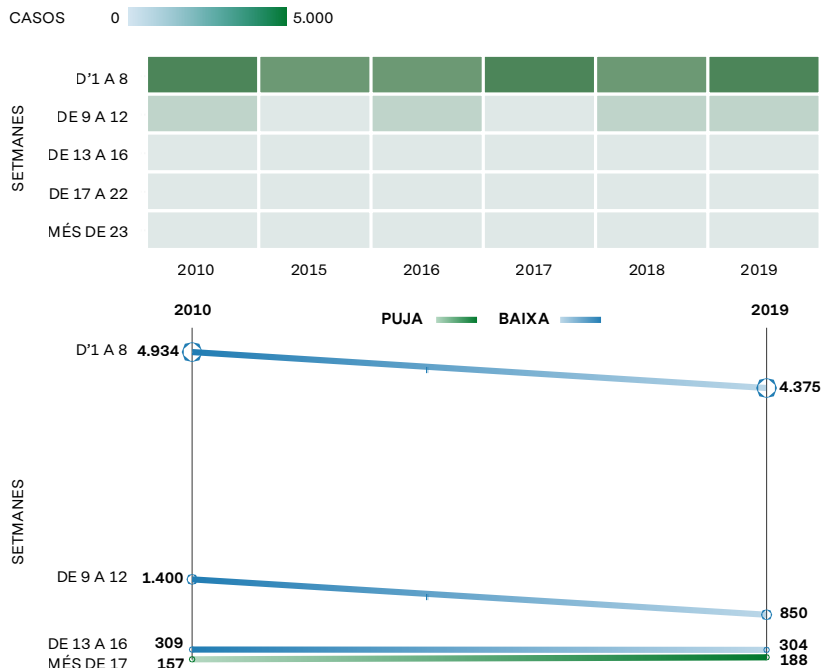

Font: Anuari estadístic de la ciutat de Barcelona 2021.

Disminueixen els avortaments

La interrupció voluntària de l'embaràs és un dret reconegut al nostre país des del 2010. Des d'aquell mateix any, les interrupcions no han experimentat grans canvis, però sí un descens lleu: si el 2010 van avortar 6.800 dones, el 2019 el nombre es va reduir a 5.717. La majoria de les interrupcions de l'embaràs es donen entre dones de 20 a 39 anys, amb una incidència més gran entre els 25 i els 29 anys. Els avortaments voluntaris que han caigut més han estat els de les dones d'entre 15 i 19 anys, i només han augmentat lleugerament en les dones de més de 35 anys.

INTERRUPCIIONS VOLUNTÀRIES DE L'EMBARÀS PER SETMANES DE GESTACIÓ

Font: Anuari estadístic de la ciutat de Barcelona 2021.

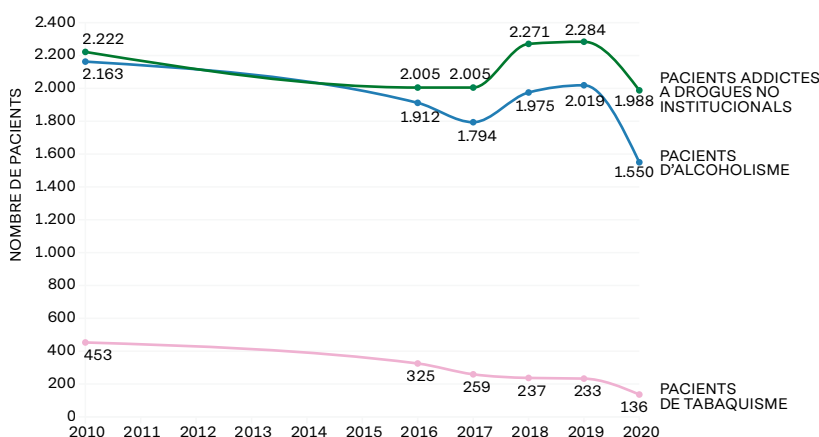
Més setmanes de gestació

En les primeres 14 setmanes de gestació, una dona pot avortar sense haver d'al·legar cap motiu. Fins a la setmana 22 una dona pot avortar, però requereix un certificat mèdic. A partir de la setmana 22 pot avortar legalment tan sols si l'anomalia del fetus és incompatible amb la vida. Les dades d'interrupcions voluntàries per setmanes de gestació mostren que han baixat respecte del 2010 excepte els avortaments en més de 17 setmanes. El fet que l'edat mitjana per ser mare a Barcelona ha pujat fins als 33,6 anys pot fer que sorgeixin més problemes mèdics durant l'embaràs i que expliquin aquest nombre d'avortaments més enllà de la setmana 17.

Serveis d'atenció a les drogodependències

Durant l'any 2020 va disminuir l'atenció a pacients drogodependents. L'any 2019 els pacients addictes a drogues no institucionals (2.284) i els addictes a l'alcoholisme (2.019) van augmentar i van arribar al seu màxim just abans de la covid-19. D'altra banda, les addiccions al tabaquisme han disminuït des del 2010; el 2020 va ser l'any en què menys pacients van rebre tractament (136).

EVOLUCIÓ DE L'ATENCIÓ A LES DROGODEPENDÈNCIES

Font: Prevenció i atenció a les drogodependències. Agència de Salut Pública de Barcelona (ASPb).

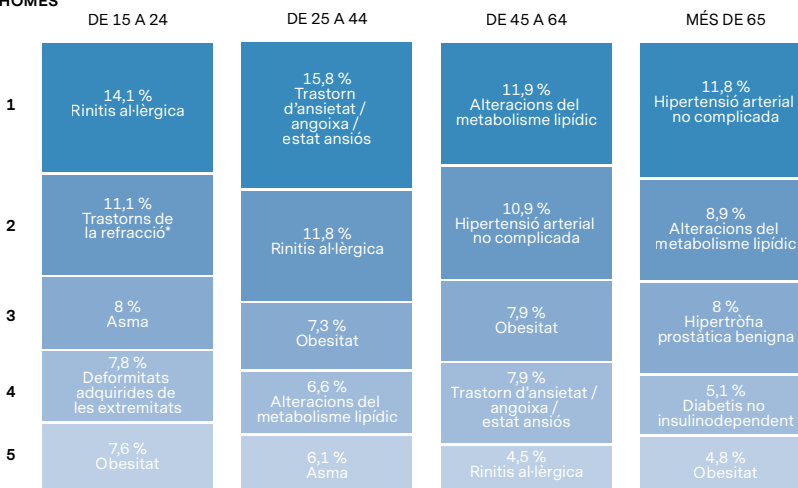
Els trastorns mentals, entre les principals malalties cròniques

Les malalties cròniques mostren una distribució diferent en homes i dones i segons els grups d'edat. Tal com ho assenyalava l'informe "La salut a Barcelona 2020", de l'Agència de Salut Pública de Barcelona, en el cas dels homes d'entre 15 i 24 anys destaquen les malalties relacionades amb l'aparell respiratori. Els trastorns d'ansietat, angioixa i estat ansiós suposen el 15,8% de les malalties cròniques entre els homes de 25 a 44 anys, i a partir dels 45 les malalties relacionades amb els aparells endocrí i circulatori són les que tenen més pes.

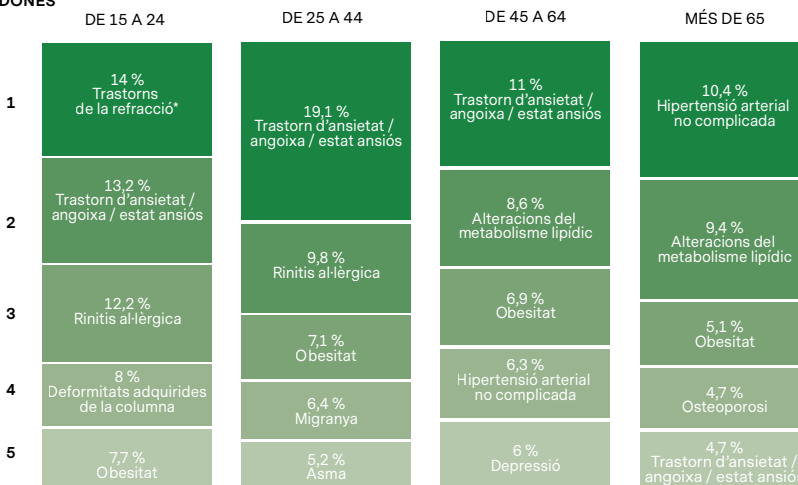
En les dones és destacable que les malalties relacionades amb problemes psicològics representen, en tots els grups d'edat, un gran percentatge de tots els diagnòstics. En el grup de 15 a 24 anys, els trastorns d'ansietat, angioixa o estat ansiós representen el 14% de totes les patologies cròniques en aquest grup d'edat. Entre les dones de 25 a 44 anys, el percentatge s'eleva fins al 19,1%.

PRINCIPALS MALALTIES CRÒNIQUES, PER GRUPS D'EDAT (2020)

HOMES

DONES

* Els trastorns de refracció inclouen, principalment, la hipermetropia, la miopia, l'estigmatisme i la presbícia. Font: Informe "La salut a Barcelona 2020". Agència de Salut Pública de Barcelona (ASPb).

El sistema de contractació en calent i per temporades selecciona dones de zones pobres i rurals del Marroc perquè treballin a Espanya d'abril a juny en la recol·lecció de la maduixa, situació que les deixa sense opcions legals i a mercè dels caps que dirigeixen els camps. El juliol del 2019 un grup de deu dones marroquines, treballadores als camps de Huelva, va denunciar per primer cop els abusos que milers de dones pateixen cada any al sud d'Espanya, tot i que sabien que corrien el risc de perdre-ho tot, incloent-hi el respecte i el suport de les seves famílies conservadores. Aquesta història la vaig fer per encàrrec de *The New York Times*.

Plec de cultura

Debat

Els futurs del llibre

Cap on va el mercat editorial?

per Bernat Puigtobella

Entrevista

Clàudia Cedó

“Els qui estan aprenent més coses no són els actors amb discapacitat, sinó els espectadors”

per Oriol Puig Taulé

Tendències

La música urbana, un crit generacional

per Agus Izquierdo

Llibres

● **Un trajecte pels feminismes fílmics**

Marta Selva i Anna Solà

per Imma Merino

● **Mamut**

Eva Baltasar

per Meri Torras Francés

Exposició

La màscara és tan humana com la cara

per Pere Antoni Pons

Guanyar per mèrits propis

I arriba el dia en què el teu fill atura el joc, et mira als ulls i et diu: “T’estàs deixant guanyar. No em donis peixet.” És la primera advertència de l’emancipació que vindrà, el moment en què el fill et qüestiona la condescendència. S’ha fet prou gran, sap que els Reis són els pares, així que sobre el tauler ja sou iguals i vol guanyar per mèrits propis. No vol paternalismes.

Els creadors també recelen sovint, amb raó o sense, de la generositat dels poderosos. La pandèmia ha passat una factura severa al sector cultural. Els artistes s’han vist obligats a demanar ajuts i subvencions per subsistir, i l’Administració els ha rescatat fins on ha pogut. La sensació de deute de l’artista envers els organismes públics pot arribar a oscil·lar entre la gratitud

i el ressentiment. En la intempèrie és difícil mantenir una actitud de rebel·lia respecte al poder, fora del cas que no tinguis res a perdre, perquè ets molt ric o molt pobre.

El creador es trobarà en fals si compromet la seva llibertat d’expressió amb concessions al poder. Ha de mantenir un pols amb el discurs cultural dominant, normatiu, ortodox, si no vol que el seu art esdevingui innocu, insuls, inútil. Només podem fer de contrapès al poder des d’una independència radical. L’artista no pot renunciar a subvertir l’ordre, ha de recordar constantment als poderosos que pot guanyar la partida amb els seus propis mitjans.

Els futurs del llibre

Cap on va el mercat editorial?

El sector editorial viu un moment esperançador. La pandèmia, que ha estat catastròfica per al sector cultural, ha brindat al llibre una recuperació insospitada, gràcies a la solidaritat ciutadana i el retorn a la lectura. Amb tot, Amazon en va ser la gran guanyadora, perquè es va emportar el 47% de les vendes durant els mesos de pandèmia, una dada que obre interrogants sobre els nous hàbits de compra i les conseqüències que poden tenir tant per a la sostenibilitat com per a la supervivència de petits comerços i segells independents.

Després de la pandèmia, els grans grups editorials han tingut un rebot important i s'han recuperat, però entre els segells petits i la classe mitjana editorial el futur no és tan falaguer i s'han consolidat davallades importants. Els ERTA han ajudat a salvar empreses, però el sector té un problema estructural: el mercat fa molts anys que no creix. D'altra banda, som davant d'un ecosistema nou, marcat per la irrupció de les noves tecnologies, que defineixen el nou medi en el qual ens movem.

Les noves ajudes que tindrà el sector del llibre a través dels fons Next Generation estaran condicionades per dos eixos: sostenibilitat i digitalització. Els llibres del futur inclouran a la pàgina de crèdits una etiqueta amb la petjada de carboni que hagin generat. I la lectura de llibres electrònics creixerà, segons l'informe sobre els hàbits de lectura.

Ara bé, hi ha poques editorials que tinguin una estratègia respecte al llibre digital, que veuen més com una demanda de mercat que no pas com l'obertura d'un canal secundari. Ara conviuen diferents formats (paper, llibres electrònics, audiollibres), però som lluny d'una normalització digital.

Assistim a l'auge de nous models de negoci: les plataformes de subscripció han reeixit a nivell internacional. Si el *podcast* o l'audiollibre ja tenen plataformes de subscripció com Storytel o Audible, el llibre té Scribd, amb milers de subscriptors. El consum de llibres digitals en espanyol via plataformes de subscripció ha passat del 5% el 2016 al 20% el 2022. És a dir, un 20% de lectors de llibres electrònics ja són a plataformes de subscripció. L'arribada del *blockchain* i les criptomonedes també obren un nou escenari per al consum digital.

En aquest debat parlem amb diferents experts i actors de la cadena de valor del llibre sobre els reptes i les oportunitats que planteja el futur d'una indústria sotmesa a una reconversió tranquil·la però inajornable.

Bernat Puigtobella,
director del digital de cultura *Núvol*

Patrici Tixis

President de la Cambra del Llibre de Catalunya. President del Gremi d'Editors de Catalunya.

Som en un moment dolç per al sector editorial. Aquests dos anys de pandèmia han propiciat un canvi d'hàbits. El llibre ha tornat al primer pla i ocupa de nou el lloc que li correspon dins de l'entreteniment cultural. És significatiu que el 2020, any en què les llibreries van estar tancades gairebé tres mesos, el volum de vendes fos el mateix que l'any anterior.

L'any 2021 es va confirmar aquesta tendència a l'alça, i vam tenir el millor exercici en vendes des del 2008, amb un creixement del 20%, sense comptar el llibre de text. Què passarà aquest 2022? Serà difícil mantenir aquest índex de creixement, però hem d'intentar consolidar-lo, com sembla que ha passat durant el primer trimestre de l'any.

Ha estat també una oportunitat per a les llibreries, que es van convertir en les farmàcies de guàrdia de la salut emocional durant la pandèmia. Les enquestes ens diuen que el 79% dels lectors prefereixen comprar en una llibreria de proximitat. Les petites llibreries tenien dificultats per mantenir el ritme de creixement del sector, i ara han recuperat la iniciativa. De tota manera, aquest any és difícil que veiem un creixement del 20% com l'any passat, però el més important és que es consolidi l'avenç que vam fer el 2021.

Margarita Guerrero

Responsable de relacions amb socis i editors a Readl.

La web 3.0., basada en el *blockchain*, desafia la internet actual, que controlen les grans plataformes. El *blockchain* proposa un sistema descentralitzat, en el qual no hi ha un òrgan que dirigeixi el tràfic o la interacció, on els usuaris es poden tractar d'igual a igual en qualsevol àmbit transaccional.

En aquest context apareix Readl, que ofereix un futur per al món editorial basat en la creació de NFT (*non-fungible tokens*). Readl és una plataforma de publicació de llibres digitals que utilitza els seus contractes intel·ligents (*smart contracts*) per certificar la propietat única de cada còpia. Això va de propietat digital. Des del moment que puc certificar la propietat digital d'un llibre, l'he de poder revendre, perquè es registra al *blockchain* com a únicament meu. De retruc, l'editor i el creador d'aquell llibre podran percebre el percentatge de drets d'autor que els pertoca per cada venda. El *blockchain* permetrà perpetuar la monetització de la propietat intel·lectual, perquè totes les transaccions estan registrades i són traçables.

En el model actual, les dades estan centralitzades en poques mans; en canvi, al *blockchain* totes les transaccions són públiques. La web 3.0, el *blockchain* i els NFT obren el camí perquè autors, editors i lectors siguin els protagonistes de la propietat i la comunitat digitals.

Manuel Gil

Consultor editorial i escriptor. Professor en màsters d'edició. Exdirector de la Fira del Llibre de Madrid.

El sector del llibre té el repte de corregir unes disfuncions estructurals si vol satisfer les generacions futures, que seran partidàries d'una economia verda. Assistim a l'ocàs del *baby-boomer* com a comprador compulsiu. El comerç electrònic és antiecològic, ja que l'entrega de paquets a domicili no és sostenible; la demanda desorbitada de cartró per empaquetar els productes fa preveure que el model no serà viable a mitjà termini.

La indústria editorial ha d'incorporar en el seu ADN la consigna de vendre abans d'editar. El més probable és que en el futur convisquin el paper i el digital i que la comercialització de llibres sigui multicanal, en formats híbrids. Les plataformes de subscripció han tingut efectes dissuasius contra la pirateria, i si s'han consolidat en l'àmbit musical o audiovisual, també podrien fer-ho en l'editorial. Tard o d'hora tindrem un Netflix de llibres.

L'exportació ha sofert una caiguda del 26%, però tot fa tèmer que serà més gran. S'envien llibres a Llatinoamèrica en dipòsit, però no són vendes reals. Si les liquidacions no arriben, som davant d'una immobilització d'actius. Enviar vint exemplars de cada referència a Mèxic no té cap fonament econòmic. La impressió sota demanda pot ser part de la solució; no són els àtoms, sinó els bits, que han de viatjar. Amazon ja ofereix milers de títols a demanda. També la xarxa Bibliomanager és una plataforma d'impressió a demanda fundada per socis internacionals que té com a finalitat fer arribar més llibres a més persones i a més llocs amb menys temps i menys costos.

“La web 3.0, el *blockchain* i els NFT obren el camí perquè autors, editors i lectors siguin els protagonistes de la propietat i la comunitat digital.”

Margarita Guerrero. Readl

Neus Chordà

Comunicació editorial.

Treballo en el sector editorial català des del 1979, quan, tot i que hi havia autors amb grans vendes, no existia el concepte d'autor mediàtic. En aquells temps qualsevol projecte editorial s'iniciava havent-ne valorat la viabilitat i assegurant-ne un recorregut econòmic factible. Avui neixen projectes editorials amb més cor que anàlisi econòmica.

En aquests anys el sector ha millorat en molts aspectes. Es vetlla més pels drets: s'ha implantat el certificat d'impressió per garantir la transparència en els tiratges i de les liquidacions de drets d'autor, es va crear Cedro... Els autors catalans han tingut accés a avançaments importants, per bé que també n'hi ha que, encara avui, publiquen llibres sense cap bestreta. També es valora més la feina dels traductors.

La comunicació editorial ha canviat molt. Als anys vuitanta enviàvem la llista de novetats per correu postal a la premsa. El ritme de publicacions actuals també ha comportat la professionalització de la comunicació editorial. Avui l'editor ja no pot tenir un tracte diari amb els autors, i els caps de premsa sovint hem acabat sent el contacte més directe. Fem de psicòlegs sense haver passat per la facultat.

Avui tot es viu amb molta més immediatesa.

Daniel Fernández

Editor d'Edhasa. President de la Federació de Gremis d'Editors d'Espanya.

Durant un temps es va dir que el sector del llibre acabaria com el de la música, però de moment hem resistit el tsunami d'internet. I un bon indicador d'això és el fet que els bancs no han retirat el finançament a les empreses del sector, perquè es percep com un negoci consolidat, encara que els marges siguin petits.

Què ens deixa la pandèmia? Si fem balanç del sector del llibre —que és la indústria cultural més important d'Espanya, la que més factura i més contribueix a les arques de l'Estat—, constatem la resistència del llibre físic, en bona part gràcies a la venda per internet. En conjunt es pot dir que ha crescut la facturació a les llibreries. Aquesta dada s'ha de contrapesar amb el fet que les exportacions, especialment a Amèrica Llatina, han baixat un 30%. Si la mitjana de les editorials de llibreria venen un 70% al mercat nacional i el 30% restant a Llatinoamèrica, constatem que la davallada és important, però s'ha neutralitzat gràcies al mercat interior.

Espanya i Itàlia són els països europeus que han registrat el creixement més gran de venda de llibres arran de la pandèmia. No ha passat a França o Alemanya, mercats més estables que el nostre; aquí, malauradament, un 35% de la població no acostuma a comprar mai un llibre per iniciativa pròpia.

© Victor P. de Óbanos.

Carlota Torrents

Agent literària. Sotsdirectora del Màster d'edició de la Barcelona School of Business.

Hi ha una eufòria en el sector que es detecta en la creació de noves empreses editorials i de noves llibreries. Fa una mica de vertigen. En una societat més madura culturalment seria normal, però en el nostre país aquesta expansió s'està fent des d'una certa precarietat.

El sector editorial en català està polaritzat. Hi ha un gruix d'editorials menudes amb uns mitjans limitats que busquen fer-se un espai en un mercat dominat per grans grups, que poden assumir que un llibre surti al mercat amb un tiratge de 3.000 exemplars.

Hi ha petits segells independents que publiquen en català amb tiratges de 500 exemplars. En alguns casos, aquestes editorials ja són més professionals que fa uns anys, però encara es mostren reticents a tractar amb un agent literari, per amateurisme o bé per inexperiència. Amb tot, en els darrers anys algunes coses han millorat, sobretot la praxis. Els editors s'han polit i, com a agent literària, he pogut constatar que fan més bons tractes amb els autors.

Els joves que avui fan el Màster d'edició tenen el mateix idealisme que nosaltres quan vam començar, però tenen l'emprenedoria més interioritzada i menys barreres per engegar el seu propi projecte. La nostra feina és fer-los entendre que l'edició ha de ser sostenible com a negoci. En els 25 anys del màster, han sorgit una cinquantena d'empreses editorials fundades per exalumnes, la meitat de les quals en els darrers deu anys. S'ha produït un fenomen paral·lel a l'Escola de Llibreria, que ha propiciat l'obertura de noves llibreries. Fer llibres és senzill, la feina és vendre'ls.

“Durant un temps es va dir que el sector del llibre acabaria com el de la música, però de moment hem resistit el tsunami d'internet.”

Daniel Fernández. Federació de Gremis d'Editors d'Espanya

Reina Duarte

Directora de publicacions de l'Editorial Edebé.

El llibre infantil i juvenil viu un bon moment, segurament el millor dels darrers trenta anys. Hem assolit cotes altes de professionalitat en tota la cadena de valor del llibre. Hem deixat enrere l'amateurisme, i molts il·lustradors, autors i editors ja poden viure de la seva feina. També hem superat aquella literatura infantil amb una moralitat educadora al darrer amb a única finalitat.

Els nostres autors i artistes s'han projectat internacionalment a d'altres llengües. El prestigi que això els ha donat, entre d'altres coses, s'ha traduït en una valoració per part dels mitjans, que han deixat enrere aquell paternalisme que veia el llibre infantil i juvenil com una ocupació més aviat voluntariosa i femenina. En aquest sentit, l'èxit de vendes de la sèrie Harry Potter va marcar un abans i un després en la percepció de les empreses editorials respecte a aquest tipus de llibre, ja que es van adonar de la seva alta rendibilitat, i això es va traduir en més màrqueting i una cura diferent a l'hora de presentar uns llibres que poden generar tant o més beneficis que els d'adults.

Els mesos de confinament van contribuir a redescobrir la lectura en família, i això ha estat una gran oportunitat. El marge de creixement i de millora, però, encara és alt.

“Els ERTO han ajudat a salvar empreses, però el sector té un problema estructural, que és que el mercat fa molts anys que no creix.”

Bernat Ruiz Domènech. Editor i consultor editorial

Lluís Morral

Llibreter a Laie.

Després de 37 anys treballant com a llibreter, tinc la sensació que el món del llibre pateix un cert intrusisme. Per què tots els que triomfen a les xarxes socials han de publicar un llibre si no són escriptors? Si ja triomfen a Instagram o TikTok, què hi guanyen publicant un llibre? L'únic argument de venda que et donen els seus editors és que tenen un milió de seguidors a les xarxes, un argument purament comercial.

En els darrers deu anys, segells editorials independents han agafat volada i prestigi. Algunes d'aquestes editorials independents han cobert nínxols desatesos, i les llibreries independents els han acollit bé. Això ha fet que qualsevol s'atrevisi a fundar un segell. Alguns dels nous editors s'han limitat a fer noves edicions de clàssics, que són de domini públic perquè han vençut els drets d'autor i, per tant, barats de produir. Ara bé, què aporta la sisena traducció de *L'illa del tresor* o de què serveix tenir deu edicions d'*El procés*, de Kafka? Fa la sensació que aposten per obres a un cost molt baix però que no aporten res de nou.

Una altra plaga són els segells que fan autoedició encoberta, perquè fan pagar als autors que publiquen, i en la majoria dels casos publiquen llibres que no tenen cap sentit a la llibreria. I quan s'ha vist que les llibreries han superat la pandèmia i fins i tot s'han enfortit, ha provocat una eufòria generalitzada al sector, i això ha desencadenat una allau de novetats sense solta ni volta.

© Cesc Sales.

Bernat Ruiz Domènech

Editor i consultor editorial.

Després de la pandèmia els grans grups editorials s'han recuperat, però els petits no ho tenen tan clar i han viscut davallades importants. Els ERTO han ajudat a salvar empreses, però el sector té un problema estructural, que és que el mercat fa molts anys que no creix. Es respira un optimisme al sector que no se sosté amb les dades. Els números dels anys 2020 i 2021 no són indicadors fiables, perquè les circumstàncies tan excepcionals fan que la foto surti moguda. Hi ha una dada preocupant: l'any 2019, l'últim any “normal” que hem viscut, el sector va facturar el mateix que l'any 1996. Per què en 25 anys —si restem la inflació del 60%— el sector ha estat incapaç de créixer en facturació?

Què falla? En primer lloc, cal millorar la distribució, que fins ara ha funcionat per inundació, o sigui, a base de col·locar molts títols a les llibreries amb l'esperança que en tornin pocs. Es fabriquen molts exemplars, però els lectors no es fabriquen. De fet, el lector de lleure té un creixement del 0,5%. Les campanyes de promoció de lectura no funcionen, perquè llegir no és un imperatiu i la lectura es fa atractiva creant l'hàbit.

La llibreria ha anat patint una erosió des d'abans de la crisi. Encara és majoritària, però en termes relatius: ara té només el 40% de les vendes. El sector del llibre està competint per retindre un públic lector que va a buscar la ficció a Netflix o a l'audiollibre. Encara que ens sembli que ens mantenim, tots els sectors culturals competeixen per l'atenció del públic, i en termes absoluts estem baixant. Hi ha editorials a les quals està anant bé, però les xifres generals del sector són preocupants, i no podrem fer una anàlisi rigorosa fins al 2023, un cop hàgim tornat a una certa normalitat.

La relació de Clàudia Cedó (Banyoles, 1983) amb la ciutat de Barcelona es pot traçar seguint els teatres on ha estrenat els seus textos. La dramaturga, directora i psicòloga es va donar a conèixer al públic barceloní a Sants (Sala Flyhard), va tenir el seu primer gran èxit al Poblenou (Sala Beckett) i s'ha consolidat a les Glòries (Teatre Nacional de Catalunya) i el Raval (Biblioteca de Catalunya).

Hem conversat amb Cedó sobre teatre, discapacitat, psicologia i teatres públics, entre moltes altres coses. Al mateix temps, hem fet un recorregut per la seva trajectòria professional, que es relaciona amb el seu periple vital. La Cedó és una màquina de crear històries, i el moment dolç en què es troba actualment és el resultat d'anys de feina, rigor i compromís amb el teatre. És a dir, amb la vida.

Clàudia Cedó

“Els qui estan aprenent més coses no són els actors amb discapacitat, sinó els espectadors”

Oriol Puig Taulé, entrevista
Paula Jaume Sánchez, retrats

Com va entrar el teatre a la teva vida? En feies a l'escola, vas passar pel teatre *amateur* o et venia de família?

Vaig començar a fer teatre quan tenia 10 anys, perquè a Banyoles es va crear l'Aula de Teatre Municipal. En aquell moment l'alcalde era el Joan Solana, un apassionat del teatre, i va crear aquesta escola gratuïta. Sempre dic que, com que el bàsquet s'havia de pagar i el teatre era gratis, vaig acabar fent teatre [riu]. A casa no m'havien portat mai al teatre ni n'hi havia tradició. La meva germana i jo sempre ens inventàvem històries, fent funcions a casa on barrejàvem personatges de diferents contes i pel·lícules. Jo era una mica la marginada de la meva classe, diguéssim que no era de les més populars. A l'escola de teatre ens vam trobar tots els *frikis*, els rarets de diverses escoles. Això és un clàssic.

Recordes algun espectacle o experiència teatral que et marqués especialment, durant la teva infantesa o joventut?

Els meus primers records teatrals comencen quan ja era adolescent. Vaig veure *La reina de bellesa de Leenane*, el muntatge amb la Montserrat Carulla i la Vicky Peña, que va venir a Banyoles i em va marcar molt. Ja una mica més gran, recordo especialment *El mestre i Margarida*, que va dirigir el Xicu Masó al Teatre Lliure. També recordo molt l'ambient de teatre de Banyoles: els qui vam començar a l'Aula de Teatre vam crear una companyia, quan teníem uns 14 anys, Pocapuc Teatre. Jo vaig començar a fer de monitora a l'aula i dirigia els muntatges dels alumnes més joves. En aquells anys hi havia molta ebullició teatral a Banyoles i, sobretot, moltes ganes de fer les coses ben fetes. Assajàvem moltíssim i ens preniem les estrenes molt seriosament.

Per als espectacles agafàveu textos preexistents o els escrivíeu?

Tot ho fèiem nosaltres. Vam escriure *Vida a mida* amb el David Marcé, l'actor que ara és conegut pel programa televisiu *Polònia*. També vam agafar un relat del Julio Cortázar que es diu *La autopista del sur* i el vam adaptar. Normalment treballàvem a partir d'improvisacions i escrivíem nosaltres els textos. Durant la meva adolescència i quan vaig començar a estudiar Psicologia vaig fer sempre teatre, i més endavant vaig estudiar el grau en Art Dramàtic a El Galliner de Girona.

Et vas arribar a plantejar dedicar-te professionalment al teatre?

No, en cap moment. A casa no és que em diguessin que no, però no ho tenien en compte com una opció. S'havia d'estudiar alguna carrera "de veritat", el teatre era una afició. Al cap dels anys, quan jo ja estava treballant com a psicòloga, em vaig adonar que estava pensant en teatre tot el dia. És com estar casada i no poder parar de pensar en l'amant. Doncs deixo el marit i em quedo amb l'amant!

Abans de crear Escenaris Especials, el 2006 a Banyoles, vas estar uns anys treballant de psicòloga.

Quan vaig acabar la carrera vaig treballar durant dos anys i mig a l'Associació Canaan Pla de l'Estany, amb persones

amb problemes d'addiccions i en situació d'exclusió social. Després vaig fer d'educadora social i psicòloga a diverses presons. De nit feia d'educadora a la Fundació Mas Casadevall amb persones amb autisme. Mentrestant continuava estudiant teatre, i vaig pensar: "Per què no fem teatre amb totes aquestes persones?" Vaig anar a l'Ajuntament de Banyoles i els vaig proposar que a l'Aula de Teatre creéssim un grup per a gent amb discapacitat funcional. Com que de seguida s'hi van anar afegint grups de Girona i altres poblacions, no tenia gaire sentit continuar vinculats només a Banyoles, i llavors vam crear Escenaris Especials. Al principi, com que jo venia d'estudiar Psicologia, només pensava en exercicis per treballar aspectes psicològics. Amb el temps ens hem adonat que els qui estan aprenent més coses aquí no són pas els actors amb discapacitat, sinó els espectadors. Aquests són els qui estan obrint la seva mirada, veient el món des d'uns ulls que no són els seus.

Entenc que no es tracta d'adaptar els alumnes amb discapacitat al tipus d'interpretació que veiem normalment al teatre o a la televisió, sinó que el públic apreni a mirar altres maneres de fer i de parlar en escena.

Exacte. Altres veus, altres maneres d'expressar-se. De vegades, quan estic dirigint muntatges d'Escenaris Especials no sé si, com a directora, he de corregir o no una cosa concreta que fa un intèrpret. Tota l'estona m'estic preguntant si el que estic demanant ho faig des de la meva mirada, i no estic entenent la proposta de l'actor. Això passa també amb actors sense discapacitat. Per què sempre busquem una mena de cos i interpretació estàndard? Per exemple, un actor gai a qui el director digui que té massa "ploma"... És que no es pot interpretar un president de govern amb "ploma"? Per què sempre busquem una mena de cos i gestualitat neutres, per començar a treballar? Trobo que això és molt injust.

"De vegades, quan estic dirigint muntatges d'Escenaris Especials, no sé si he de corregir o no una cosa concreta que fa un intèrpret. Això passa també amb actors sense discapacitat."

Vas estudiar a la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) i vas venir a viure a Barcelona, durant els primers anys de carrera. Quina era la teva relació amb la ciutat?

La veritat és que la meva relació amb Barcelona ha estat molt menys fructífera del que m'hauria agradat. Jo vivia a Horta, estava començant la carrera i era una alumna que no es perdia ni una classe. Per tant, em passava el dia al tren i a la universitat. Tinc la sensació que no vaig gaudir de la ciutat tant com hauria pogut, descobrint locals o aprofitant la seva oferta cultural. Estava tot el dia estudiant,

i els caps de setmana sempre tornava a Banyoles perquè tenia assajos o funcions. Més endavant vaig anar a viure a Cerdanyola del Vallès, perquè encara estava més a prop de la UAB. Crec que Barcelona l'he descobert ara, més de gran.

Durant aquells anys, freqüentaves com a espectadora els teatres de Barcelona? Si és així, quina relació hi tenies?

Els teatres grans els recordo, en aquella època, com totalment inaccessibles. Hi podia anar a veure algun espectacle, però era com viatjar a una mena de temple allunyat de la meua realitat. Ara que hi he treballat no ho veig així, però durant aquells anys aquesta era la meua impressió. Ho veia com un altre món. Vaig començar a entrar en contacte, de veritat, amb el teatre de Barcelona quan va començar la meua relació amb la Sala Flyhard.

Tortugues: la desacceleració de les partícules va ser el muntatge en què molts espectadors et van descobrir. Com vas anar a parar a la Sala Flyhard, amagada al carrer d'Alpens del barri de Sants?

En Jordi Casanovas havia vist *De petits tots matàvem formigues*, una mena de *western* que vam fer a Banyoles amb la companyia El Vol del Pollastre, i li va agradar molt. Ell em va parlar de la Flyhard, i quan el Jordi va deixar la direcció de la Sala Flyhard em va trucar la Clara Cols. Ho recordo molt, em va sorprendre que em truquessin, i em van encarregar un text. Jo estava emocionadíssima, no podia ni dormir a les nits. Llavors tenia la idea de *Tortugues* al cap, els la vaig explicar i els va agradar molt.

En poc temps vam poder veure *Tortugues* a la Sala Flyhard, *Et planto al Tantarantana* i *L'home sense veu* també a la Flyhard. El teu nom va arribar a un públic molt més gran la temporada 2017-2018, quan vas ser escollida dramaturga resident de la Sala Beckett.

Jo primer vaig presentar un altre text, que no era *Una gossa en un descampat*. En aquell moment era força inconscient i no coneixia el panorama teatral de Barcelona com ara. Em vaig presentar sense saber gaire què representava ser autora resident a la Beckett. Amb el panorama de precarietat actual, no és tan fàcil que et diguin: "Escriu un text, que et pagarem per fer-ho i segur que s'estrenarà." Això no és gens habitual, i tots els dramaturgs tenen els calaixos plens de textos, esperant a ser estrenats.

De què anava el primer text que vas presentar a la Beckett?

Un dia era en un poble de Girona i vaig veure un noi que anava amb cadira de rodes i li vaig preguntar on hi havia un bar. Em va dir: "Ja t'acompanyo", i vam fer un cafè plegats. Tenia molt sentit de l'humor, era molt sarcàstic i em va caure molt bé. Gairebé no tenia mobilitat, i em va explicar que d'adolescent uns nois l'havien apallissat i l'havien llançat per un barranc. Des de llavors anava amb cadira de rodes. A mi aquella història em va tocar molt i no podia parar de pensar en aquells nois, els culpables. Què havia

passat amb ells? Sabien que havia quedat tetraplègic? Volia parlar sobre les conseqüències que tenen els nostres actes, aquesta era la meua idea original.

Llavors vaig perdre el meu fill i, com que no podia pensar en una altra cosa, em vaig posar a escriure sobre aquest tema. Ara que han passat uns anys, em pregunto com és que no vaig tenir por. M'acabava de passar un fet molt traumàtic i no vaig ni pensar que se'n faria un espectacle. Vaig sentir una necessitat tan forta d'escriure que no vaig dubtar ni un sol moment.

“Vaig perdre el meu fill i, com que no podia pensar en una altra cosa, em vaig posar a escriure sobre aquest tema. Em pregunto com és que no vaig tenir por.”

El text *Una gossa en un descampat* està basat en la teua experiència amb la mort perinatal. L'obra es va estrenar al Grec del 2018 i es va convertir en un èxit de crítica i públic. Comptava amb un equip artístic de luxe: direcció de Sergi Belbel, escenografia de Max Gläenzel, i estava protagonitzada per la Maria Rodríguez i la Vicky Luengo. Quins records en tens?

Ho recordo com una vivència personal, més que com un espectacle. Va ser tot molt fort: passar per una experiència vital tan dura, però al mateix temps poder compartir-la, sentir-te entesa per la teua comunitat, perquè hi ha unes actrius que t'ajuden a explicar-la i un públic que plora amb tu. Jo vaig anar a un munt de funcions, no sé per què, però les volia veure totes. Tot plegat va ser molt catàrtic. Aquell espectacle em va ajudar a fer el dol.

Suposo que encara ara hi ha dones i parelles que te'n parlen.

Sí, va venir molta gent que havia passat pel mateix. A partir de cert moment vaig haver d'agafar una mica de distància, perquè era massa intens. Jo ja havia passat per totes les fases del dol i em trobava en un altre estat, i conèixer una parella que acabava de perdre un fill em feia remoure. Llavors acabava fent de psicòloga, cosa que a mi tampoc em feia cap bé.

Si continuem el recorregut professional pels teatres de Barcelona, del Poble Nou passem a les Glòries. L'any passat, en plena pandèmia i amb els aforaments al 50%, vas estrenar *Mare de sucre*, un altre gran èxit, en què es van esgotar totes les entrades abans de l'estrena.

Mare de sucre ha estat un viatge preciós que hem fet en equip. Quan el Teatre Nacional de Catalunya (TNC) em va fer l'encàrrec, l'única bona idea que vaig tenir era que aquest projecte l'haviem de fer amb Escenaris Especials. Fa molt temps que treballem juntes amb l'Anna del Barrio, la Berta Camps o la Marta Iglesias, i ja sabem què suposa crear amb persones amb discapacitat. Vol dir més temps

i més diners. I això, pel que fa al disseny d'una producció, és molt important que estigui clar des de l'inici. Després de tants anys amb el nostre projecte, va ser molt bonic fer un muntatge amb actors professionals (la Maria Rodríguez, l'Ivan Benet i la Teresa Urroz) i actors amb discapacitat, sense l'etiqueta de "teatre social".

De fet, d'aquest espectacle n'ha sortit un segon, una mena de spin-off teatral de Mare de sucre.

Exacte. *Els àngels no tenen fills* sorgeix com a peça de teatre documental, dins el cicle Verbatim que fa la Sala La Planeta. Vam fer moltes entrevistes, amb l'Andrea Álvarez i el Marc Buxaderas, a dones amb discapacitat, sobre tot allò que envolta la maternitat. El mes de juny es podrà veure al Teatre Akadèmia.

Entre la multitud de coses que fas, també vas formar part del comitè de programació del Teatre Lliure que va crear Juan Carlos Martel quan va guanyar el concurs públic. Com va ser aquesta experiència?

En primer lloc, estic molt contenta, perquè durant aquella etapa vaig aprendre molt, amb gent com la Victoria Szpunberg, l'Albert Lladó, el Marc Artigau i tants altres. Vaig ser conscient de la importància que té la política en la presa de decisions d'un teatre públic com el Lliure. Els posicionaments ideològics tenyeixen les decisions que

es prenen com a programador i gestor cultural. Quins espectacles tries perquè formin la programació d'un teatre? L'Isaias Fanlo i jo portàvem la part més social, i vetllàvem per escoltar les lluites de diversos col·lectius, com ara Tinta Negra. Nosaltres donàvem la nostra opinió, però no teníem poder de decisió. Pel que fa a l'accessibilitat del Lliure, sí que s'han notat canvis: ara es fan moltes més funcions accessibles per a tota mena de públics.

Seguint al Lliure, en aquest cas a Gràcia, el març hi estrenes *Síndrome de gel*. L'espectacle tracta de la "síndrome de la resignació" que pateixen molts refugiats quan arriben a Suècia, i signes el text conjuntament amb el Mohamad Bitari.

Aquesta ha estat una les obres més difícils que he escrit fins ara. Com que la temàtica dels refugiats queda tan lluny de la meua realitat, he tingut molts dubtes sobre si estava escrivint des de l'òptica adequada. Al final vaig veure que el més sensat era buscar un company de viatge, i llavors va entrar en joc el Mohamad Bitari, que és un periodista i escriptor d'origen sirià-palestí. Ell em tornava la pilota i em recordava que jo tinc una mirada occidental, i em recomanava llibres com *L'orientalisme*, de l'Edward Said. Crec que la nostra responsabilitat és ser conscients del lloc des d'on escrivim. Ha estat un procés molt interessant, perquè m'he apropat a una realitat que desconeixia. I el muntatge el dirigeix el Xicu Masó, que va ser professor meu a l'Aula de Teatre de Banyoles, cosa que em fa molta il·lusió.

I després d'això, què? Estic segur que tens molts projectes en marxa.

Estic fent una dramàtúrgia que m'ha encarregat el TNC per a la pròxima temporada, i de guionista a la sèrie de dibuixos animats *Jasmine & Jambo*, on també escriu el Jordi Oriol i la música és del Marc Parrot. M'ho estic passant bomba! Em sembla que ja es pot dir que tornarà *Canto jo i la muntanya balla* a la Biblioteca de Catalunya, espectacle en què vaig fer la dramàtúrgia. També estic convertint l'espectacle familiar *Les croquetes oblidades* en una pel·lícula d'animació, i la productora Lastor Media m'ha comprat els drets de *Mare de sucre* per fer-ne un llargmetratge, cosa que em fa molt feliç.

Si a la Clàudia adolescent que feia teatre a Banyoles li haguessis explicat tot això, què creus que diria?

Segur que *fliparia*... No m'ho puc creure ni jo, ara! Vaig fent i vaig treballant, al final tot és el mateix, hi ha projectes que arriben a més gent que altres. De vegades, quan pares un moment et dius: "Quina sort que he tingut, no?" Perquè aquest és un món molt difícil i molt precari. I tot plegat es resumeix al fet que si cobres per escriure pots dedicar-hi molt més temps i pensar tota mena d'històries. Jo seria feliç si pogués dedicar-me només a escriure, i que em paguessin el lloguer i les despeses bàsiques. Jo inverteixo la mateixa energia si me'n paguen deu que si me'n paguen cent, la veritat. Cosa que no hauria de dir públicament, ara que hi penso! [riu].

P.A.W.N. Gang.

© Arxiu DELIRICS.

La música urbana, un crit generacional

En els darrers anys, Barcelona i l'àrea metropolitana han estat escenari i testimoni d'un moviment predominantment juvenil i estilísticament mutant que ha plasmat a través de la música, amb estils com el trap, el hip-hop i el reggaeton, les preocupacions generacionals i la nostra relació amb la ciutat. Són artistes que representen el que s'anomena *la urbana*.

Agus Izquierdo, periodista

El debat sobre què és la música urbana encara continua vigent avui dia. És una discussió complexa i acarnissada, i establir els límits d'aquest gènere no és gens fàcil. Un dels motius és que les fronteres no sempre són nítides i es fan difícils de definir. Sota aquesta etiqueta s'hi inclouen el reggaeton, el trap, el hip-hop, el rap i els ritmes propis de la música llatina i negra. On comencen i acaben l'un i l'altre? A això s'hi afegeix un fenomen addicional: amb l'avançament de la tecnologia, la millora de l'accessibilitat i el creixent domini de la producció, els artistes del gènere urbà cada vegada són més camaleònics i treballen amb registres més diversos. Com comenta Sr. Chen, músic i productor de confiança de Lildami: "La urbana s'ha d'agafar amb pinces. L'escena té més a veure amb el que passa fora, el *management*, els premis, les discogràfiques, que no amb l'artista."

Més enllà del ric ecosistema i l'heterogeneïtat de sons, la música urbana acostuma a tenir un denominador comú: la protesta, la reivindicació dels drets socials i l'inconformisme generacional. Barcelona, i per extensió Catalunya, ha estat zona volcànica pel que fa a l'activitat i la presència dels estils suburbans. Alguns d'aquests noms han transcendit l'àmbit local i sonen a la resta de l'Estat espanyol, i fins i tot es propulsen arreu del món.

Els orígens: del rap de la vella escola als nous ritmes urbans en català

La ciutat de Barcelona ha estat sempre un aparador exquisit i ha funcionat com a fèrtil bioma musical, i la música urbana no n'ha estat l'excepció. El rap va entrar a Catalunya a finals dels noranta gràcies a l'aparició de Violadores del Verso, SFDK o ToteKing. El hip-hop en català deu la seva bona forma, en part, a la musculatura de propostes com El Disop, Porta i At Versaris, que no només van tenir el coratge de rimar en català, sinó que de retruc també van dinamitar estereotips i prejudicis lingüístics.

© Joana de Querol.

Sr. Chen, músic i productor de confiança de Lildami.

© Agus Izquierdo.

La Queency.

Sota la influència d'aquests precursors van sorgir amb consistència apostes com la de Senyor Oca, banda de hip-hop creada el 2012 a Barcelona, liderada per l'MC Sergi Sala, amb cinc discos a la butxaca i encara en actiu. Al costat de Senyor Oca cal destacar noms actuals com Koers, grup lleidatà amb una maduresa sonora feta de reggae i *dancehall*, o els valencians ZOO, que barregen electrònica amb rap i rock. El 2022 també vivim el retorn d'Adala, aplaudit per un so que té a veure amb l'afrobeat, els vents i el reggae. Enguany publica *Klima* i posa sobre la taula preocupacions morals i mediambientals.

Primer rap i després trap: la P.A.W.N. Gang com a bressol

Els primers *trapers* catalans van sorgir de YouTube i de l'autoproducció. En aquest context irrompen diferents artistes, a través de les xarxes i amb vídeos a internet. És el cas de Pxxr Gvng, quartet que va iniciar el seu projecte quan els seus membres van coincidir a Barcelona, o de Dora Black (duet format pels barcelonins Pimp Flaco i Kinder Malo). També Cecilio G, que va créixer i es va forjar als carrers del Poblenou, i que és emissor de lletres marcades pel seu pas per la presó, la mort del pare i l'addicció. Però si parlem de les beceroles del trap a Catalunya, ens hem de remuntar a un dels capítols daurats de la música urbana a Espanya. Un capítol que té nom propi: P.A.W.N. Gang.

El trap es planta a Espanya a través d'aquest col·lectiu barcelonès. Malgrat que la primera aparició musical de la P.A.W.N. va tenir lloc el 2012 amb el senzill "A-Kuatra Set", no va ser fins al 2016 que va arribar el primer dels seus tres àlbums, *Al final es asho*, considerat encara avui el disc fundacional del trap espanyol i, sobretot, el replantejament de les regles del mercat de la urbana en català. Els seus integrants —Teuma Thug, Monrra Straps, Lil Guiu, Good Jan, Yung Mare i Willfree— militen en la inconformitat a

través de la rima, una decisió innovadora, ja que fins aleshores el català no semblava una llengua apta per a aquest gènere. Good Jan parla amb tota naturalitat de l'ús del català: "És el nostre idioma de tota la vida. A més, les rimes en castellà ja estan totes gastades. En català, en canvi, tot estava per fer." El fenomen P.A.W.N. Gang ajuda a entendre l'emergència posterior de grups, col·lectius i artistes en solitari que seguiran els seus passos. "La música urbana s'ha acabat integrant a la cultura catalana, però nosaltres veníem de la segregació", diu Teuma Thug. A més, hi ha un orgull darrere aquesta posició. A propòsit del recopilatori *Oli d'uliba* (2020), Willfree assegura que és un títol que resumeix molt bé la seva denominació d'origen. "Som de la terra, som catalans", diu.

Alguns dels membres de la P.A.W.N. han provat sort fent carrera en solitari. Una de les més celebrades ha estat la de Teuma Thug, un bon exemple de la gran llibertat creativa. La seva música és més sofisticada en l'aspecte instrumental i incorpora líriques que apelen a les preocupacions generacionals. L'artista busca la controvèrsia, trencant tabús i escrivint sense pèls a la llengua, malgrat les crítiques que puguin comportar les seves lletres. Segons el cantant: "La controvèrsia depèn del punt de vista. Un mateix contingut que als Estats Units no és percebut com a masclista aquí sí que ho és, però la P.A.W.N. Gang no som masclistes", declarava a *Enderrock*.

L'esclat metropolità de la música urbana

Barcelona ha estat un niu de talent emergent i alhora testimoni i espai de cultiu per a un seguit de generacions que fa anys que treballen per normalitzar la seva música i fer-se un lloc en el circuit comercial i nacional. Podem dir que ho han aconseguit.

No podem oblidar altres noms més *mainstream* i de projecció mundial com Rosalía, Nathy Peluso, Sofía Gabbana o Bad Gyal. L'última, amb la seva estranya però

Sofía Gabanna.

© Agus Izquierdo.

31 FAM.

© Arxiu DELIRICS.

efectivíssima barreja de la música urbana amb estils com el *dancehall*, el reggaeton, el trap o l'R&B, ha esdevingut un referent de feminisme desacomplexat. Des del 2016 ha publicat quatre discos i diversos senzills, que s'han situat a les llistes, com ara "Indapanden", "Internationally", "Pussy", "Tu eres un bom bom" o "Zorra". Bad Gyal explica que al principi va haver de protegir la seva música amb "una *energy*" a la defensiva, en què havia de justificar i explicar els seus missatges. Això il·lustra molt bé com la urbana va entrar a casa nostra, d'una forma violenta davant un públic que primer es va haver d'aclimatar. Malgrat la virulència, Bad Gyal es presenta com una "tia supernormal", encara que la gent la vegi representada com una diva.

De Vilassar de Mar també ha sortit Katta Lana, integrant del segell autogestionat i feminista El Pecado Records, que va editar també en els seus inicis La Queency, nom artístic de la terrassenca Francina Gorina, que acaba de publicar en solitari el seu primer EP, *Pussy Roig* (2021). La Queency és una artista satèl·lit, en el sentit que triomfa des dels marges i fora dels circuits més comercials. La rapera, que no renuncia a tenir èxit des de la contracultura, reivindica el seu compromís social quan diu que "ser de barri no és parlar de certa manera, sinó tenir consciència de barri: anar a manifestacions i aturar desnonaments. El discurs de classe podria haver calat d'una forma coherent aquí, a Catalunya, a través del trap, però tinc la sensació que s'està agafant la part més superficial i s'està perdent el sentit més genuí i autèntic".

A Terrassa també ha sorgit un dels noms més rellevants de la música urbana en català en el seu vessant més comercial: Lildami, nom artístic de Damià Rodríguez, que és graduat en Enginyeria de Disseny Industrial i va irrompre a l'escena el 2017. Ara el terrassenc pot presumir d'una trajectòria intensa i frenètica, amb cinc àlbums i una desena de senzills i EP. L'últim disc, *Viatge en espiral*

(2021), sintetitza el mestissatge entre gèneres musicals (un clar exemple és "Ramiro", en què s'atreveix amb una havanera). La música de Lildami i els seus escuders (Mariona Batalla i Sr. Chen) encarna tot el potencial del trap i els ritmes ballables, i alhora manté la consonància amb el hip-hop més clàssic, el rap o altres subgèneres, amb un so genuí, flexible i canviable. Per construir el seu so s'ha inspirat en grups catalans com Manel o Oques Grasses, però sobretot en música dels Estats Units, d'on treu referències.

I parlar de Lildami és fer-ho també, en gran mesura, de Sr. Chen, productor i artista amb carrera en solitari que ha esdevingut una espècie d'artesà de cançons. És un dels responsables de la sonoritat de Lildami, però també de noms com Yung Rajola o el Noi de Tona. De procedència lleidatana, Rajola ha estat clau per entendre una nova fornada de rapers en català que s'han forjat un estil peculiar i atípic. Ha publicat l'àlbum *Cor trencat* (2021) i el 2022 ha llançat "La cançó + bonica que he escrit mai". Per la seva banda, el Noi de Tona (que no és de Tona, sinó de Valldoreix, Sant Cugat del Vallès) pren el nom artístic del personatge i pregoner noucentista i treballa en un producte musical en què fusiona els nous corrents urbans amb el hip-hop més *old school*. També de Sant Cugat, i seguint amb aquest llinatge que situa el Vallès Occidental com un punt sísmic de la urbana en català, hi ha Spxxn P, artista que s'autodefineix com a multidisciplinari i que enguany publicarà l'àlbum *Demà el món s'acaba* (de moment podem escoltar un avançament del disc: "Mermelada"). Al single "Travis", Spxxn P rima amb Pol Bordas, raper gironí que acaba de publicar l'EP *El dia més curt de la setmana*, i es desmarca a través d'un so original i sofisticat amb *samplejos*, ambients instrumentals contraposats i guitarres elèctriques.

Menció honorífica mereix el macarrisme de Baya Baye, que escup un trap català de barri, pur, punyent,

Flashy Ice Cream.

© Aixiu DELIRICS.

sense filtres i molt *gangsta*. Malgrat el seu compromís social, no es considera un raper polític: “La meua política és anar contra la política. No vull ser el so dels independentistes.” I també destaquen Queralt Lahoz, que no deixa d’encisar amb la mescla de sons flamencs i el hip-hop, i a través d’un compromís social que l’apropa a la cançó de protesta: “Jo tinc una necessitat ara d’explicar coses que em fan mal i que em molesten”, explica. La barcelonina Cooba (Carolina Costa) entra en l’escena urbana amb una aposta ferma, arriscada i peculiar i una tonalitat més nostàlgica, en què les bases de pop dialoguen amb ritmes llatins i predominants en gèneres com el rap i el trap. “2000” és un dels seus temes insígnia, i fa poc va publicar *Pirineus* (2021). Orbitant en l’escena catalana també sobresurten noms com Caldo, Noxtorn, Massaviu, Kharnassein, La Tia Figa, Lluç, Will.x.o o La Klika Pika.

Sabadell: epicentre de l’escena amb 31 FAM, Santa Salut i Flashy Ice Cream

La cocapital del Vallès Occidental ha estat la punta de llança en la música urbana gràcies a un conjunt d’artistes, agrupacions i sinergies que han generat tot un moviment. Així, Sabadell pot presumir d’haver donat grups com els Flashy Ice Cream. Els seus àlbums *Brillar o morir* (2019) i *Don Gelato* (2020) han connectat amb el públic jove. Al reflex generacional en les seves lletres s’hi afegeix una posició ferma respecte al conflicte nacional, el desencantament polític i la necessitat de l’ús de la llengua catalana: “Hem viscut una de les crisis més grans. Cal un replantejament econòmic, social i cultural per part de les noves generacions.”

La sabadellenca Santa Salut, nascuda el 1998, es va formar escoltant rap i hip-hop durant la seva adolescència, uns moviments que assegura que eren molt presents fa anys, fins i tot massificats. El 2019 va publicar

“La música urbana es troba en una fase d’expansió i de revaloració constant. Tenim davant un moviment viu, orgànic, en què els artistes es relacionen entre ells i reaccionen al món que els envolta.”

l’EP *Conversaciones internas* i actualment és una de les veus més esperades, aclamades i esperançadores de l’escena urbana actual. Es tracta d’una artista que destaca per un missatge clarament feminista, antifeixista i en defensa de la classe obrera, amb cançons en què diposita “l’agressivitat i la frustració que senten les noves generacions”.

Sense sortir de Sabadell, però en una altra línia, els 31 FAM entren en la primeríssima divisió de la urbana, combinant *dancehall*, R&B, trap, reggaeton i *beats* llatins, i compartint les seves cançons, que de seguida esdevenen virals a les xarxes. 31 FAM és el combustible que necessiten els adolescents, i així ho van demostrar des del moment que van debutar, el 2017. *Jetlag* (2021) és el seu últim treball discogràfic, i pistes com “Nens del barri”, “Valentina” o “Inseparables” exposen fins a quin punt són importants per entendre la seva influència. Lil Didi, integrant de 31 FAM, sosté que el seu èxit respon al fet que “hi havia gent que no estava contenta amb el trap que es feia en català, necessitaven alguna cosa millor”. El poder de la música urbana no només serveix per evidenciar els obstacles dels més joves, sinó per apropiars-los i connectar-los.

En una entrevista per a *El Nacional*, els membres de 31 FAM, Flashy Ice Cream i la P.A.W.N. Gang coincidien, pel que fa a la visió del trap, entenent aquest tipus de música com a via d’expressió per canalitzar la reivindicació social i denunciar la misèria, més enllà de qualsevol etiqueta: “Fem música, fem el que volem i punt”, declarava un dels membres de 31 FAM.

Sigui com sigui, la música urbana a Catalunya es troba en una fase d’expansió i revaloració constant. Tenim davant un moviment viu, orgànic, en què els artistes es relacionen entre ells i reaccionen al món que els envolta. Són, tots ells, artistes que floreixen, es fusionen i s’entrellacen. Això evidencia la necessitat de comunicació entre els més joves, que veuen la urbana com una eina accessible (l’autoproducció ha ajudat molt a aquesta democratització) per descarregar l’eufòria, la ràbia, la incomprensió i la confusió davant les contradiccions del nostre temps. La urbana, doncs, no és només un canal d’expressió artística, sinó un testimoni fidel del que senten, pensen i viuen els joves del present.

La història del cinema fet per dones

Imma Merino — Al documental *Delphine et Carole* (2019) apareix el fragment d'un programa televisiu que va reunir Marguerite Duras, Chantal Akerman i Liliane de Kermadec a propòsit del fet que el 1975 cadascuna havia realitzat un film (*India Song*, *Jeanne Dielman* i *Aloïse*, respectivament) amb una mateixa actriu: Delphine Seyrig. Aquesta actriu, també present al documental, havia emprès un activisme feminista que va dur-la a formar part del grup *Insoumuses* amb la voluntat de realitzar vídeos col·lectius que, en paraules seves, mostressin "les dificultats que les dones afronten". En un moment del fragment televisiu reproduït al documental —dirigit per Callisto McNulty—, com un homenatge a la tasca de Delphine Seyrig i Carole Roussopoulos, Duras diu: "El cinema de dones forma part d'un cinema diferent, i aquest, per definició, és polític"; una afirmació que Akerman, amb un somriure, corrobora: "Això és veritat." L'escriptora hi afegeix: "Els mitjans financers, els diners dels quals disposen les dones que fan cinema, fan que els seus films ja siguin polítics."

Aquesta declaració de Duras se m'ha fet molt present en llegir el llibre amb el qual Marta Selva i Anna Solà fan memòria dels 30 anys de la Mostra Internacional de Films de Dones de Barcelona, de la qual van ser fundadores des de la cooperativa Drac Màgic. Van ser-ne codirectores durant els deu primers anys, i del 2011 al 2015 hi van seguir implicades com a assessores. Elles, de fet, són el testimoni actiu d'una experiència de la qual sempre han format part. El cas és que, si he pensat en el comentari de Duras, és perquè aquesta mostra és una acció

política que ha contribuït de manera essencial i immensa a fer visible a Barcelona un cinema diferent realitzat per dones, que, per això i en la seva diversitat, és polític. Ho és perquè va fent present la lluita per la igualtat de drets, en contra de la discriminació per gènere, i alhora, a través de la solidaritat del feminisme. També és cinema polític per moltes altres raons: per les seves maneres diferents de representar els cossos de les dones i de construir personatges femenins a banda dels arquetips creats pels imaginaris masculins; per la seva denúncia de la violència contra les dones, que tantes vegades resta impune; pel fet d'abordar la sexualitat amb una complexitat dissident amb els patrons heteropatriarcal; per ser l'expressió d'una subjectivitat i d'experiències que fan present que allò personal és polític, cosa que també es podria dir a la inversa.

Tal com va comentar Duras, abordar temes nous o tractar-los d'una altra manera està relacionat amb un cinema diferent en la forma (tot i que no sempre), que, des del finançament mateix, pot restar al marge dels circuits comercials. Per aquest motiu, l'aportació de la Mostra és incommensurable, i respecte d'això, només cal llegir la relació de totes les pel·lícules programades. Fer una llista de noms seria interminable; només diré que els films de Chantal Akerman i Agnès Varda, dos noms fonamentals de la modernitat cinematogràfica, van arribar a Barcelona a través de la Mostra. Tanmateix, en les últimes dècades, algunes cineastes —a vegades amb resultats prou interessants— formen part de la indústria i del

circuit comercial, cosa que fa que no necessitin l'atenció de la Mostra.

Rescat de les pioneres

D'altra banda, el llibre de Marta Selva i Anna Solà, tan ben documentat i il·lustrat fotogràficament, és la memòria impagable d'un esdeveniment que va emergir en un moment en què a Barcelona no hi havia cap festival de cinema. Una memòria que posa de manifest la tasca del festival en el rescat de les pioneres i de nombroses directores increïblement marginades del cànon, la sensibilitat per cineastes d'arreu del món i l'impuls a cineastes locals; així es va configurant simultàniament una història del cinema fet per dones i, per tant, una altra història del cinema. Però no només això. A través de la memòria de les presentacions, els col·loquis, els debats i les reflexions compartides a la Mostra, es reflecteixen les teories, discussions i controvèrsies dels "feminismes" pel que fa al cinema i tot l'audiovisual. No és en va que el títol del llibre sigui *Un trajecte pels feminismes filmics*. Són trenta anys, i l'aventura continua.

Un trajecte pels feminismes filmics: 30 anys de la Mostra Internacional de Films de Dones de Barcelona. Marta Selva i Anna Solà

Ajuntament de Barcelona, 2022. 290 pàgines.

Un tríptic sense nom ni punt final

Meri Torras Francés — *Mamut* completa la trilogia novel·lística d'Eva Baltasar, després de *Permagel* (2018) i *Boulder* (2020). Abans d'endinsar-se en la narrativa, Baltasar feia deu anys i deu llibres que escrivia poesia. Tanmateix, hi ha una íntima continuïtat entre ambdues pràctiques —per l'ús de les imatges, el ritme, la música...—, un seguit de connexions que, si bé pot resseguir-se en tots tres textos, *Mamut* intensifica. En aquesta darrera novel·la hi trobem, més que mai, la *griffe* de la poeta, i és, de bon tros, la més essencial i despullada de les tres integrants del tríptic, encara sense nom, com recull el colofó d'aquesta tercera entrega: “Quin nom el dirà tot és un punt encara no final.”

La veu narrativa dels relats és, en tots tres casos, una primera persona que, tot i recollir fets i anècdotes de la vida de l'autora, no s'acomoda a una lectura en clau autobiogràfica. Les tres dones funcionen més aviat com a màscares poètiques, llocs des d'on dir, des d'on articular una situació que vehicula, sempre, un procés d'estranyament que convida a percebre altrament

El tarannà solitari de les protagonistes els confereix una radicalitat vital que, conjugada amb la maternitat, dibuixa uns itineraris existencials que desconstrueixen els models imperants.

els llocs comuns de l'existència contemporània, alhora que creua, sense retorn possible, les vides de les protagonistes. Un estranyament que pivota en tots tres casos en una mateixa paradoxa: la conjugació de la solitud i la maternitat.

Permagel, suïcida vocacional, de profusió verbal i tendència a la ironia, diu que sí al sexe, però l'amor no l'interessa, perquè no vol vincles i tothom li sobra (també les seves amants i la família, institució que acaba tan desballestada al tríptic com la de l'amor romàntic), i se sorprendrà a si mateixa assumint un *maternatge* per accident. Al seu torn, Boulder vol i necessita estar sola, però s'enamora de Samsa i es traïx. Amb la relació sentimental li ve una comaternitat no desitjada que li acaba manllevant la relació sexual amb la seva companya i, de fet, foragitant-la. En el seu cas, recuperarà la llibertat sense renunciar a l'exercici d'una maternitat honesta i diferent de l'hegemònica.

L'instint més animal

Aquest darrer llibre ens presenta Mamut, que sí que vol gestar i per això, tot i que desitja les dones, comença a mantenir relacions sexuals amb homes encaçant aquest propòsit que se li imposa com un imperatiu de l'instint més animal. Baltasar tria, a tall d'epígraf (i, per tant, com una mena de clau de lectura), el següent vers de Les Murray: “Una idea té gana del teu cos.” Sense acabar de trobar cap feina que la motivi i que no l'exploti, a Barcelona, Mamut se sent engabiada —no debades viu a tocar i a sentir del zoològic i dels animals que hi estan tancats— i pren la decisió d'anar a viure en un mas al

mig del bosc, al costat d'una ermita (una referència al clàssic de Víctor Català?). A Cal Llanut —el sobrenom de la casa ja ho feia preveure— esdevindrà el mamut del títol: desenvoluparà un procés progressiu d'eliminació d'allò superflu i innecessari, un despullament que la durà a estar sola sense ni patir aquesta solitud ni fer que ningú la pateixi. Culminarà el seu propòsit de quedar-se prenyada i s'adonarà, en una clausura magnífica, que només ella es pertany. I em retinc de citar les pàgines finals perquè no vull fer espòiler i perquè s'han de llegir a l'*excipit*, amb tota la força que Baltasar ha aconseguit emprar en el cos del text.

Tot i que Mamut és el personatge més arcaic, extint —com el seu nom assenyala—, totes tres dones es distancien de la societat on els ha tocat viure, en relació amb la qual pateixen una desubicació irreductible i una resistència manifesta a seguir els capteniments comuns. El seu tarannà solitari els confereix una radicalitat vital que, conjugada amb la maternitat, en aquesta tensió constitutiva, dibuixa uns itineraris existencials que no calquen imatges —no poden, no en saben, no volen—, alhora que al llarg del tríptic es desconstrueixen els models imperants i es convida a reflexionar-hi críticament. I aquesta, per descomptat, és una tasca sense punt final.

Mamut. Eva Baltasar

Club Editor, 2022. 128 pàgines.

La màscara és tan humana com la cara

La màscara no menteix mai, l'exposició del CCCB que han comissariat Servando Rocha i Jordi Costa, mostra un inventari exhaustiu de les possibilitats, les significacions i les funcions que, al llarg de l'últim segle i mig, ha tingut el fet de posar-se una màscara.

Pere Antoni Pons, text
Martí E. Berenguer, fotografia

Una màscara sempre serveix per ocultar el rostre, però l'ocultació pot tenir múltiples sentits, segons les circumstàncies, les necessitats i les intencions. Si no són el mateix la cara d'un supremacista blanc benestant que la d'un negre pobre marginat; si no compleixen la mateixa funció social un curandero a l'Alaska de fa un segle que un grup de dissidents anti-Putin a la Rússia actual, és obvi que els seus rostres emmascarats tampoc no seran equivalents. I és obvi, també, que uns i altres no s'emascararan per les mateixes raons, perseguint uns mateixos objectius.

Una virtut de *La màscara no menteix mai*, l'exposició del CCCB que han comissariat Servando Rocha i Jordi Costa a partir d'un llibre escrit pel primer i titulat *Algunes coses oscures y peligrosas* (Editorial La Felguera, 2019), és que mostra un inventari exhaustiu de les possibilitats, les significacions i les funcions que, al llarg de l'últim segle i mig, ha tingut el fet de posar-se una màscara.

I exhaustiu, aquí, vol dir també contradictori. Perquè la màscara pot servir per amagar tant la identitat del malvat que vol cometre un abús sense haver de retre comptes davant la justícia com la de l'heroi que vol impedir la comissió de l'abús. Igualment, el rebel es posa un antifaç per no ser esclafat per la tirania, però els esbirros dels tirans també es tapen la cara per poder esclafar millor. No és paradoxal: és la versatilitat d'allò que ens és tan propi que serveix per a tot. Hi ha màscares que serveixen per reforçar i perpetuar ritualment un sentit i un ordre del món, com seria el cas de les indumentàries usades en les cerimònies de les lògies maçòniques, i n'hi ha que tenen com a finalitat última desfer l'ordre del món i demostrar que res no té sentit, com va ser el cas de Marcel Janco i els espectacles dadaïstes al Cabaret Voltaire.

L'exposició està dividida en set àmbits. Tot i que cada un d'ells té una especificitat més històrico-política, o més artística, o més antropològica, o més reivindicativa, o fins i tot més pandèmica, tots els àmbits presenten motius recurrents i aborden temes similars. Ho fan des de perspectives antagòniques, però complementàries: el racisme del Ku Klux Klan, el còmic i la sèrie de Watchmen, el personatge de Fantòmas, l'art de Magritte i de Carrington, els passamuntanyes de les Pussy Riot tocant i ballant punk a la catedral de Moscou, les màscares estridents dels lluitadors mexicans, les

La màscara pot servir per amagar tant la identitat del malvat que vol cometre un abús sense haver de retre comptes davant la justícia com la de l'heroi que vol impedir la comissió de l'abús.

Podem pensar que no, però les màscares són tan pròpiament humanes com les cares, i això és així fins i tot quan ens deshumanitzen.

protestes d'Anonymous, l'omnipresència de les mascaretes quirúrgiques per la covid-19... Així, l'exposició estableix un diàleg audiovisual, textual i iconogràfic sobre les reelaboracions i les manipulacions de la identitat, sobre les relacions dels individus amb el poder, sobre les formes infinites del terror i sobre les argücies de la resistència.

La veritat és que fa impressió, i en certa manera resulta inquietant, constatar fins a quin punt és polimòrfica la naturalesa de l'objecte màscara. Ho és tot, pot ser-ho tot, serveix per a tot: recurs per exercir el poder de manera brutal i impune (com les caputxes i les túniques del Ku Klux Klan); instrument de protecció davant les armes de l'enemic (les màscares antigas de la Primera Guerra Mundial) o davant els estralls d'una pandèmia; forma d'invocació de realitats fantàstiques o atàviques (les carotes de dimonis, habituals en certes festes populars); estratègia per mantenir l'anonimat i així esquivar uns poders cada cop més omnímodes i invasius (les caputxes de les protestes feministes); intent de reconstruir una identitat física desfigurada que és, alhora, una identitat moral i anímica devastada (les pròtesis facials per als soldats que van tornar destruïts de les trinxeres)... Ja he dit: una màscara ho és tot, pot ser-ho tot.

Podem pensar que no —en la vida de cada dia ens tranquil·litza pensar que no—, però les màscares són tan pròpiament humanes com les cares, i això és així fins i tot quan ens deshumanitzen, és a dir, quan ens fan transcendents, o monstruosos, o heroics, o secrets, o únics, o multitudinaris. Les màscares són humanes fins i tot quan ens deshumanitzen, perquè la inhumanitat, al cap i a la fi, també forma part de la condició humana.

Fa impressió, i en certa manera resulta inquietant, constatar fins a quin punt és polimòrfica la naturalesa de l'objecte màscara. Ho és tot, pot ser-ho tot, serveix per a tot.

***La màscara no menteix mai* — Comissaris: Servando Rocha i Jordi Costa**
 Centre de Cultura Contemporània de Barcelona (CCCB) — Fins a l'1 de maig

El miracle Melcior Comes

Va ser en Cosme qui em va dir que el pis era un miracle. I que el preu era inversemblant, com la vista, que tenia una terrassa des d'on tant veies el mar com la muntanya o un cel que semblava posat expressament per a tu, amb núvols i blavor de cel·lofana per sobre de la plaça de Molina, ja saps, amb els ferrocarrils ben a prop entre els carrers elegants plens d'hospitals privats i cafeteries mones.

Feia mesos que buscava alguna cosa que s'ajustés al meu nou salari; volia fer el pas del pis compartit a viure sol, i poder fer la meva, per fi, després de ja més d'una dècada d'esperar torn per posar una rentadora, o fer cua, al passadís, per dutxar-me en un lavabo ple de pèls i de vapor amb olor de xampú anticarpa.

I t'ho juro que va ser com si el pis, d'alguna manera, parlés, perquè sento una veu així, com de dona afònica i esdentegada, que em diu benvingut, i ja hauria d'haver dit que no m'interessava.

I va ser en Cosme qui em va dir que tenia un amic que tenia un cosí que havia deixat una nòvia que tenia una germanastra que sabia que el pis quedava lliure demà mateix, però que s'havia de fer ràpid, tot plegat, ja saps com funcionen aquestes coses: un bon pis de lloguer va caçat, és l'animal

mitològic barceloní per excel·lència. Per aquell preu tot el que podria trobar —n'era conscient— seria un estudi de vint metres a Sants o un pis de dues habitacions a l'Hospitalet, i no volia marxar de Barcelona, que era com admetre que havia fracassat. I no; m'havien apujat el sou, a l'oficina, tot i que treballava més hores i també algun dissabte —però bah. Així que m'hi presento i el senyor de la porteria em diu que n'és l'amo, o que ell administra la finca i cobra i que només de veure'm ja sabia que jo seria l'inquilí ideal.

L'homenet tenia calba i una semblança preocupant amb algú que no recordes però saps que coneixes, i te'l mires empetitint els ulls i mig escoltant-lo perquè la semblança ha aconseguit enterbolir qualsevol altra cosa que no sigui provar de recordar on has vist abans aquella cara. I parla, i ho explica així, i t'ho explico a tu, escolta-ho com ho escoltava jo aquell matí quan m'obre la porta del pis, un àtic, òbviament, i em diu:

—De llum no n'hi falta perquè arriba la primera aquí dalt, i de seguida el pis es desperta, i això és el rebedor, que ens rep i ens dona la benvinguda.

I t'ho juro que va ser com si el pis, d'alguna manera, parlés, perquè sento una veu així, com de dona afònica i esdentegada, que em diu benvingut, i ja hauria d'haver dit que no m'interessava.

—Aquí s'hi menja molt bé —va dir l'homenet mostrant-me la cuina americana, amb dos tamborets de bar i unes làmpades magnífiques—, la tranquil·litat s'hi viu i t'hi transforma perquè l'autobús, per exemple, bones comunicacions, un cine d'estrenes al costat, l'ascensor et fa arribar a lloc i després tu, amb una mica d'esforç, només has de deixar-te portar cap al dormitori, i el lavabo té una bona banyera, miri, la caldera és nova. Toqui l'aigua i ho veurà. Aigua real i calenteta. Vull cobrar el dia primer de mes, sens falta o problemes i tal.

Considerablement content, doncs, m'hi mudo una setmana després, només d'estampar una signatura i sense ni que em demanés fiança. I sí, que el pis és magnífic, i moblat, i silenciós, i ampli, i jo que no me'n sabia avenir de tanta sort com havia tingut.

Un sopar amb els amics —sí—: déu-n'hi-do quin pisàs, quines vistes, Toni, quin menjador i quin luxe de banyera. I jo que pensava, aquí hi ha gat amagat, i literalment el buscava, el gat, pertot, hores i hores donant voltes pel pis, un gat blanc en forma de fongs sota la pica, o un gat blau perquè hi havia fuites de gas o de pluja, goteres quan plovia,

Melcior Comes (Sa Pobla, Mallorca, 1980), llicenciat en Teoria de la Literatura, és professor a l'Escola d'Esriptura de l'Ateneu Barcelonès. És autor de *L'estupor que us espera* (premi Documenta 2004), *El llibre dels plaers immensos* (premi Ciutat de Palma 2006), *Hotel Indira* (premi Sant Joan de Narrativa 2014) i *Sobre la terra impura* (premi Crítica Serra d'Or, premi Joan Crexells).

Quan marxava a treballar ho feia tement que passaria alguna cosa: hi trobaria lladres, o ocupes, que m'haurien pres la roba, l'ordinador o el menjar de la nevera.

però van arribar les tempestes de setembre i res: l'aigua que sentia als vidres ho feia tot encara més reconfortant. De nit, em desvetllava meravellat de ser allà, sense que el sostre m'hagués caigut damunt de la closca. Fins i tot quan marxava a treballar ho feia tement que passaria

alguna cosa: hi trobaria lladres, o ocupes, que m'haurien pres la roba, l'ordinador o el menjar de la nevera. Total, que no m'ho creia.

I sí, em vaig començar a tornar boig: feia que tothom vingués a casa, per mostrar-los el pis. I així, fins i tot una nit, en un bar de Gràcia, vaig conèixer una noia, la Mireia, i li vaig dir que vingués a casa al primer gintònic, que li volia mostrar com es veia la ciutat des de la meva terrassa de cinquanta metres. I ella que sí, noi, que et veig a venir, i es degué pensar que hi volia anar al llit però no, el que volia de veritat era mostrar-li el parquet i els llums del passadís i com brillava, tot, i el marbre de la cuina, i les aixetes. I sí, jo crec que va ser això, perquè poc després ja ens enrotllàvem, i llavors, mentre ella dormia, em vaig desvetllar i me la miro i penso, ha estat el pis, perquè jo no, la veritat és que jo mai no havia conegut una dona i la primera nit, etcètera. Però no va ser cosa d'una nit, no, que dues setmanes després vam decidir que viuríem junts, al pis, és clar, i tres mesos després que ens casaríem. I tot això no sé si va ser culpa del pis o de l'amor, o de la felicitat de viure-hi, que fa fer aquestes coses.

I al primer fill li vam posar Cosme, i va ser el dia que bufàvem les espelmes que rebo l'avís que s'acabava el contracte, i que si volíem renovar havíem de pagar el doble, i vam haver de marxar, amb molta pena, i ara esperem una nena. Ens convenia una cosa més àmplia i fora de la ciutat, que tot són estretors i fums, i molt contents d'haver marxat a Viladecans, és mitja horeta de cotxe fins a la feina.

Tots els mecanismes

Proa, 2022

Sobre la terra impura

Proa, 2018

L'any 2016, mentre cobria la crisi de les persones migrants i refugiades que arribaven a Europa, vaig conèixer la Fàtima Afrin en un hotel autogestionat d'Atenes, a Grècia. Amb més de seixanta anys, Afrin havia marxat del seu país d'origen a la recerca d'un nou futur. "El meu somni és tornar a veure la meua família unida", compartia amb mi. Un dia vaig regalar-li una planta d'alfàbrega, que li feia recordar els patis de Síria. Després d'una llarga lluita pels seus papers d'asil, va morir a Grècia el maig del 2017 per complicacions de salut. L'alfàbrega, de vegades, em recorda a ella.

Barcelona Metròpolis

Número 122

Abril 2022

Direcció

Milagros Pérez Oliva

Consell de redacció

Marc Andreu, Águeda Bañón, Sara Berbel, Ismael Blanco, David Bravo, Judit Carrera, Najat El Hachmi, Sonia Fuertes, Mayo Fuster Morell, Marina Garcés, Oscar Guayabero, Ismael Peña López, Sara Moreno Colom, Milagros Pérez Oliva, Marga Pont Algueró, Bernat Puigtobella, Genís Roca, Joan Manuel Tresserras.

Coordinació editorial

Marga Pont Algueró /

Bernat Puigtobella

Edició de textos

César Muñoz

Col·laboradors

Marian Barnes, Lourdes Beneria, Victòria Camps, Melcior Comes, Dolors Comas d'Argemir, Agus Izquierdo, Tomàs Llompart i Coll, Raquel Martínez Buján, Imma Merino, Núria Moliner, Anna Pérez Martí, Pere Antoni Pons, Oriol Puig Taulé, Bernat Puigtobella, Laura Peracaula Basagaña, Meri Torras Francés, Lluís Torrens, Blanca Valdivia.

Il·lustracions

Margarita Castaño

Portada

Margarita Castaño

Fotografia

Maria Contreras Coll, Agus Izquierdo, Paula Jaume Sánchez, Víctor P. de Óbanos, Martí Petit, Joana de Querol, Cesc Sales, Carlota Serarols. Arxius: Blit Studio, Broomx, DELIRICS, La Fura dels Baus, Martes Studio, Nueveojos, Sergio Albiac, Martí E. Berenguer (CCCB).

Infografia

Laura Navarro Soler, Oriol Díez, Krushenka Bayas (Storydata)

Correcció i traducció

Linguaserve

Producció

Marga Pont Algueró

Distribució

M. Àngels Alonso

Administració

Jordi Madaula

Dipòsit legal

B. 37.375/85

ISSN 2340-129X

Editor

Ajuntament de Barcelona

Edició i producció

Consell d'Edicions i Publicacions:

Jordi Martí Grau, Marc Andreu Acebal, Águeda Bañón Pérez, Xavier Boneta Lorente, Marta Clari Padrós, Núria Costa Galobart, Sonia Frias Rollón, Pau González Val, Laura Pérez Castaño, Jordi Rabassa Massons, Joan Ramon Riera Alemany, Pilar Roca Viola, Edgar Rovira Sebastià i Anna Giralt Brunet
Directora de Comunicació:

Águeda Bañón

Direcció de Serveis Editorials:

Núria Costa Galobart

Passeig de la Zona Franca, 66

08038 Barcelona

Telèfon: 93 402 31 31

Els articles de col·laboració expressen l'opinió dels seus autors, no necessàriament compartida pels responsables de la revista.

Els continguts de Barcelona Metròpolis es troben disponibles al lloc web de la publicació sota una llicència Creative Commons de Reconeixement-No Comercial-Compartir Igual 2.5 Espanya.

Web

<http://metropolis.barcelona>

Twitter

@bcnmetropolis

Correu electrònic

bcnmetropolis@bcn.cat

Butlletí electrònic

Ompliu aquest formulari per rebre el butlletí de la revista:

<http://comunica.barcelona.cat/newsletters/metropolis/ca>

Dossier

La ciutat de les cures

52-60

Entrevista

Carme Pinós

“La majoria d’arquitectes no som ni elit ni còmplices de l’especulació”
de Núria Moliner

79-95

Plec de cultura

Debat. Els futurs del llibre. Cap on va el mercat editorial?

Entrevista. Clàudia Cedó

Tendències. La música urbana, un crit generacional

Llibres. Un trajecte pels feminismes fílmics / Mamut

Exposició. La màscara no menteix mai (CCCB)

4-11

Lourdes Beneria

Les cures i l’economia postpandèmica

12-17

Victòria Camps

L’ètica de cuidar

18-23

Marian Barnes

Reflexions sobre les cures i la justícia social

24-29

Raquel Martínez Buján

Revolució reproductiva i crisi de les cures

62-69

Visions urbanes

Arts digitals a Barcelona: la gran embranzida

de Anna Pérez Martí

30-34

Dolors Comas d’Argemir

Per què cal canviar el model d’atenció a la dependència?

36-40

Blanca Valdivia

Ciutats que cuiden: transformar l’espai per prioritzar la vida

42-46

Lluís Torrens

De la superilla a la Vila Veïna: cap a un model social de ciutat

48-51

Laura Peracaula Basagaña i Tomàs Llompart i Coll

L’economia social, una eina de transformació

70-77

Barcelona en dades

La salut, més enllà de la covid-19

de Laura Navarro Soler i Oriol Díez

96-99

Relat

Melcior Comes

El miracle

Versión castellana
www.metropolis.barcelona/es

English version
www.metropolis.barcelona/en

Ajuntament de Barcelona

www.metropolis.barcelona

Número il·lustrat per
Margarita Castaño

Insert fotogràfic de
Maria Contreras Coll